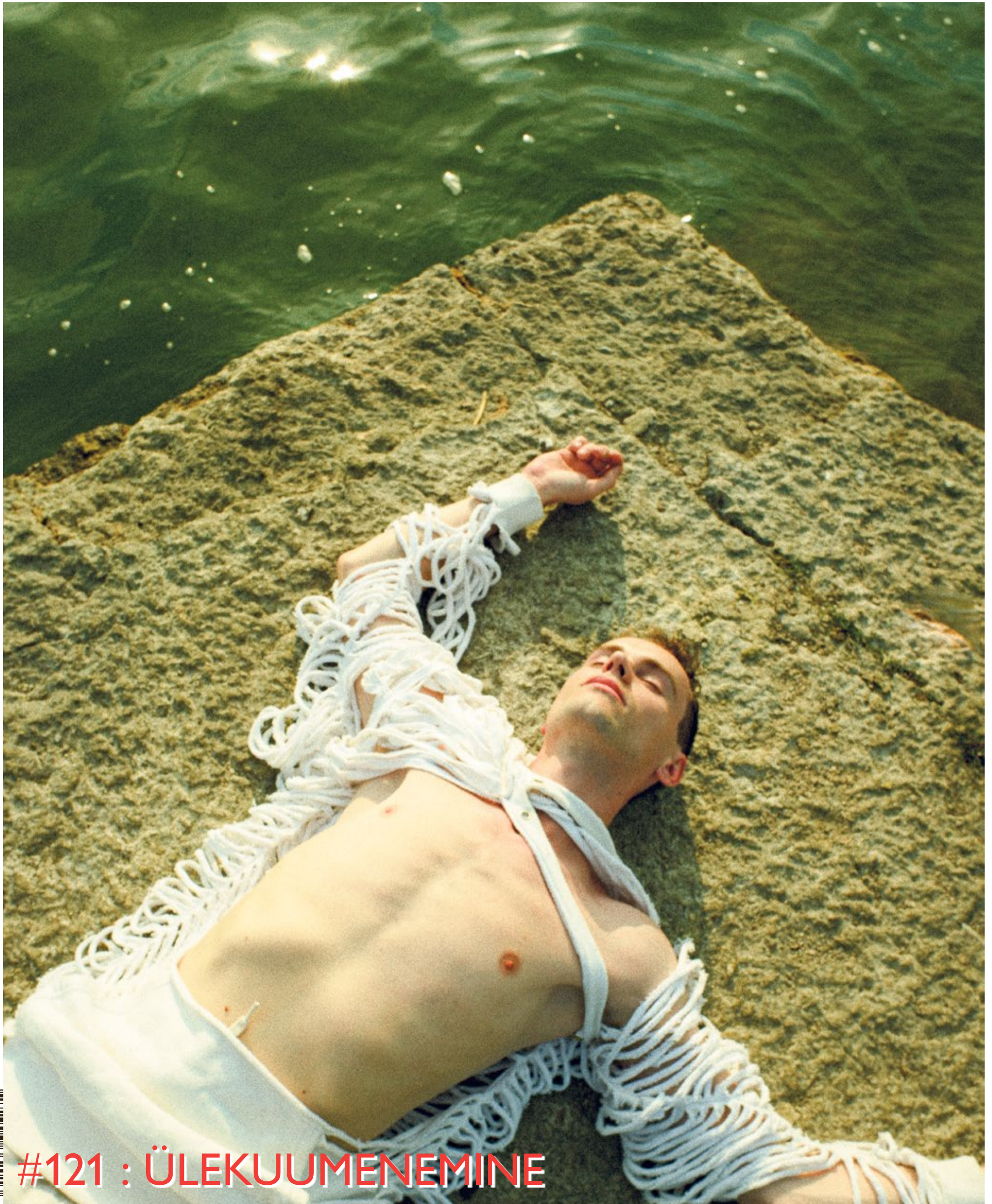

MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

SAJA KAHEKÜMNE ESIMENE NUMBER : SEPTEMBER 2022

HIND 2€

9 772346 662013

#121 : ÜLEKUUMENEMINE

JUHTKIRI

KUUMA EEST PAKKU EI PÄÄSE

Müürileht on suvepuhkuselt tagasi ja alustab uut hooaega kõrgetel temperatuuridel, visates pilgu ülekuumenemisele kui füüsilisele fenomenile ja ka kujundile. Eks ülekuumenemisele kui mõistele on võimalik igasuguseid tähendusi külge pookida – kliimasoojenemisest punamonumentide debati ja Eesti üli-kõrge inflatsioonini. Kuumenemisega ei seostu muidugi ainult keemistemperatuuril afektnete tulius, vaid ka roidumus ja jõuetus, mida ülekuumenenu keskond inimestes tekitab.

Kui rääkida vast kõige olulisemast, siis käesolev suvi oli Euroopas taas märkimisväärselt soe ning põuad ja põlengud on teinud oma halastamatut tööd. Isegi selliste suurte ja tähtsate jõgede nagu Doonau, Reini, Po ja Loire'i veetasemed langesid kriitiliselt madalaks, muutes mõned normaalolulised laevatatavad veeteed läbimatuks. Alpidest alguse saav Po jõgi toidab Itaalia põllumajandust, aga tulenevalt vähese lumega talvedest ja kuumadest suvedest (viimase 70 aasta suurim põud Itaalias) on see pea kokku kuivanud. Nisamuti on tulnud osaliselt sulgeda arvukaid hüdroelektrijaamu Põhja-Itaalias, sest vett pole piisavalt. Elbe ja Reini jõest tulid välja vanad nälgakivid, mille graveeringud tähistavad eelmisi põudasid ja hoiatavad nälja eest. Doonau jõest on ilmunud madala veetaseme tõttu nähtavale teise maailmasõja aegsed laevavrakid.

Euroopa metsa- ja maastikupõlengud on neelanud tänava juba üle 700 000 hektari suuruse maa-ala, mis on taas üks uus kurb rekord. Ainuüksi Gironde'i piirkonnas Prantsusmaal evakueeriti 40 000 inimest põlengute eest. Vahemere piirkond on suviti alati kõrge riskiastmega, aga põlengud pole säästnud ka Saksamaad ja Suurbritanniat. Londonis registreeriti esimest korda ajaloos sel suvel 40 kraadi sooja, nagu ka Pariisis, kus registreeriti juulis üle 40 kraadi vaid kolmandat korda mõõtmisajaloos. Seda, kui mitmes piirkonnas on kuulutatud välja eriolukord, pole vast mõtet siin loetledagi.

Aga ekstreemne ülekuumenemine ja inimtekkelise kliimasoojenemise tagajärjed ei kimbuta vaid suvist Euroopat. Radikaalsed temperatuurid on nuhtluseks ka Ameerika Ühendriikides ja Hiinas. Viimase meteoroloogiateenistuse sõnul on Hiinat sel suvel tabanud kuumalaine kõige pikem ja kuumem alates mõõtmiste algusest 1961. aastal. Kujutage nüüd ette, kui meid tabaks kuumalaine, mis kestaks sisuliselt kolm kuud! Samal ajal pole Antarktika jäämass olnud kunagi varem juunikuus sedavõrd väikese ulatusega. Ja siis muidugi üks tänavune suurim kliimakatastroof ehk Pakistani ülejuutus, mis mõjutavad esialgsel hinnangul enam kui 30 miljoni

inimese toimetulekut. Pakistanis on üle 7000 kahaneva liustiku, mis on oma sulavee ja maastiku ümbervormimise tõttu juba probleem iseeneses, aga kui lisada sinna isegi monsoon'i-hooaja kohta rekordilised vihmad, siis tulemuseks on täielik kliimadüstopia.

Eesti on pidanud oma paiknemise tõttu seni võrreldes teiste riikidega veel vähe kliimatagajärgedega rinda pistma. Kel huvi, see saab tutvuda keskkonnaministeeriumi veebilehel dokumendiga „Kliimamuutuste mõjuga kohanemise arengukava aastani 2030“, kus tuuakse muu hulgas välja näiteks oht kohalikele rannikualadele: „Maailmamere taseme tõusu, läänetormide sa-genemise ja talvise jääkatte vähenemise koostõul järgnevatel aastakümnetel Eesti rannikualadel kulutusprotsessid tõenäoliselt intensiivistuvad, mistõttu võivad ohtu sattuda rannavööndi vahetus läheduses asuvad objektid, sh kultuuripärand.“ Lisaks sellele pole ju saladus, et üha kuumemad suved tekitavad kogu maailmas, sh meil liigsuremust, kuna üha vananev elanikkond on tihtilugu oma ülekuumenenu korterites lõksus. Seda arvesse võttes on ikka hullumeelne vaadata, kui hoolega me oma kesk-konda asfalteerida armastame ning linnadesse üha uusi ja suuremaid kuumasaari ehitame. Aga selleks et probleem peanuppudele kohale jõuaks, on vast vaja, et abstraktne teadmine kliimasoojenemisest muutuks reaalselt ebameeldivaks kogemuseks.

Ehkki värske Müürilehe persooniintervjuu **Timo Paloga** keskendub samuti kliimale ja eriti Arktikale kui lakmuspaberile, siis lugeda on muudki alates menopausist ja läbipõlemisest kuni ühismeedias leviva hüperboole keelekasutuse ja **Livia Ulmani** kirjutatud proosalooni „Kuumalaine“. Ja kui teid tabas neid kirjeldusi lugedes kliimaärevus, siis selle vastu saate abi leheküljelt 21.

Aleksander Tsapov, peatoimetaja

Foto: Heekri Lens

Esikaanel Florian Wahl. Foto: Marii Kiisk
Leheküljel 21 Karl Ludenhof antireklaam

Müürileht on keskkonnasõbralik trükit, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

TOIMETUS

Aleksander Tsapov
Henri Kõiv
Marilyn Mõttus
Maia Tammjärv
Sanna Kartau
Pille Sepp
Tanel Mütt

peatoimetaja
tegev- ja sotsiaaliatoimetaja
elustiili- ja muusikatoimetaja
kirjandus- ja teadustoimetaja
kultuuritoimetaja
keeletõimetaja
müügi- ja reklaamijuh

aleksander@muurileht.ee
henri@muurileht.ee
mariliis@muurileht.ee
maia@muurileht.ee
sanna@muurileht.ee
pille@muurileht.ee
tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus
Illustraatorid

Madis Katz
Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Ave Taavet, Jaan Pavliuk, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Maris Tammer, Nadezda Andrejeva, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roos

Fotograafid
Janis Kokk, Ken Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, KAISA LING, ELLEN MACKAY, SILLE PIIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT
TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM
TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: uudised@muurileht.ee
Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn
Müürilehele pakke saates palume märkida aadressaadiks kindlasti „Müürileht“.

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastõid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetust jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustatsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastõõga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: tellimine.ee/muurileht
Reklaami Müürilehes: muurileht.ee/reklaam

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil tellimine@expresspost.ee.

SISUKORD

ÜLEKUUMENEMINE

PERSON
Intervjuu Timo Paloga – *Henri Kõiv* [5–8]

PROOSA
Kuumalaine – *Livia Ulman* [10–11]

KEHA
Menopausist – *Hele-Mai Viiksaar* [12–13]

ZEN
Läbipõlemisest – *Aleksander Metsamärt* [15]

ARVAMUS
Monumendisõdadest – *Linda Kaljundi* [16]

SUHTED
Inimsuhete ülekuumenemisest – *Sanna Kartau* [17]

KÜBERILM
Liialdamisest ühismeedias – *Helena Aadli* [18]

KESKKOND
Kliimakogudest – *Teele Pehk ja Maiu Lauring* [19]

PÄEVAKAJA

ARVAMUS
Mida on ühist eesti keelele ja hruštšovka? – *Lydia Risberg* [20]

SOTSIAALIA
Noorte seksuaalharidusest – *Laura Mallene* [22–23]

KULTUUR

MUUSIKA
Remiksikultuurist – *Rasmus Kuningas* [25–26]
Florian Wahlist – *Marilyn Mõttus* [32–33]

STUUDIOS
Anti Saar – *Maia Tammjärv* [28–29]

VISUAALKULTUUR
Crypto-core kui tõejärgse ajastu esteetika – *Margus Tamm* [30]

KUNST
Kiirkohting: Taavi Suisalu [31]

SKEENE
DJ-ankeet: Sofii Ratsiuk [34]
Tõukejõud: Sandra Perens [34]

ARVUSTUSED
Uued plaadid [35]

FESTIVAL
Noppeid Edinburgh Fringe'ilt – *Kaisa Ling* [36–37]

räpane elekter suriseb
ootevalmilt elevandiluu värvi lüüti all

ootab kui purgiss peituv alatu džinn
täitmaks kõiki peremehe (vabastaja) soov

need valged erineva paksusega juhtmed
on soonitud seinu sisse voolusängiks voolule
nii pühad on need seinad, väestatud kui altariid

süda tahab jätta löögi vahele, kui vajadus nõuab kasutada
lülitit

seepärast tunnetan oma ümbrust, kompani teda erinevate meeltega
ja vannituppa jõuangi pimeduses

kahjuks kusta suudan (veel) vaid valges

**

põle
ere
kuum
süümepiin

mu ainuke hõõglamp

leedvalgustite hierarhias

õigustamas oma vääramatult

kahanevat kohalolu kummastava

külma valguse võidukäigu alguses

suitseta läbi hõõglamp õrn niidistik

mis vajas nelja või viit põõret

olemaks ühenduses energia

voolamisega erinevate

metallide vahel et

hetkega saaks

pimedusest

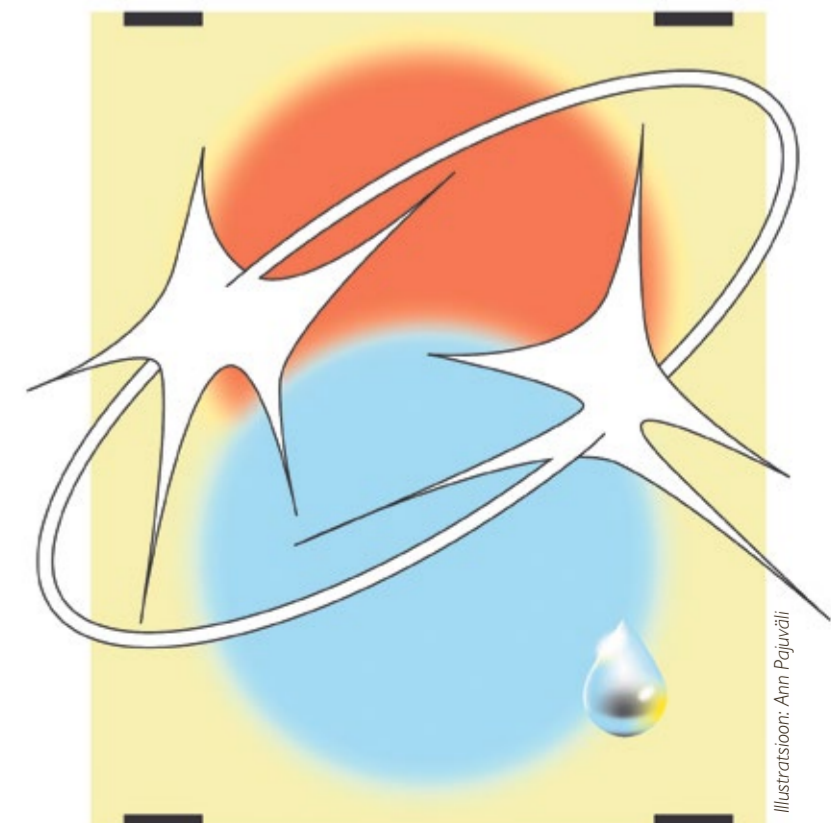
valgus

Vootele Ruusmaa

Foto: Kätlin Hoop

Vootele Ruusmaa on etenduskuunik, muusik ja helilooja, kes kirjutab peamiselt heliloomingut teatrilavastustele. Lisaks on ta avaldanud luulekogud „Tavaline don Quijote“ ja „Purgatoorium“.

Illustratsioon: Ann Pajuväli

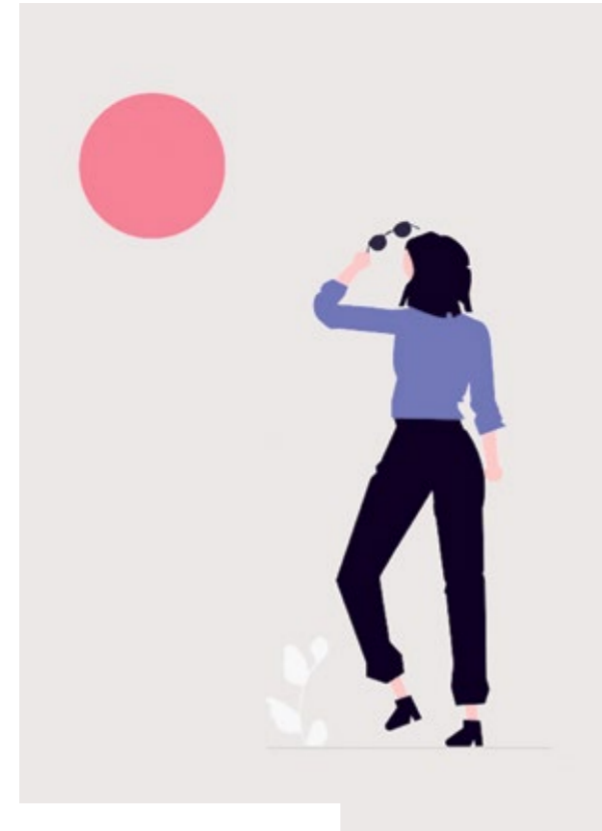
KADUVIK CORPORATE MEMPHIS

Ehkki Tallinna Loomaaed tuli paar kuud tagasi välja värskes visuaalse identiteediga, kõlas kulaarides kahjuks nurinakoor: kas nende „värskel ilmel“ ongi tõepoolest juba okseauruni ära leierdatud Corporate Memphis?

Selle illustatsioonistiili tunneb ära erksa värvipaleti, ühedimensiooniliste värviliste (inim)kehade, proportsioonist väljas kehaosade, sealhulgas pisikeste peade ja käte, ning võimatute nahavärvide järgi, mille

eesmärk on korporatsiooni oma kasutaja-baasi silmis innimäoliselt timmida. Nad jooksevad, mängivad, joonistavad, hullavad pidevalt (ja neid on (muidugi juhulikult!) lihtne ja odav joonistada).

CMi loonud disainifirma Buck nimetas stiili esialgu Alegriaks – see tähendab hispaania keeles rõõmu. Meil on omakorda rõõm Corporate Memphisile turvalist manalateed soovida ja viskame omalt poolt hauda paar peotäit mulda.

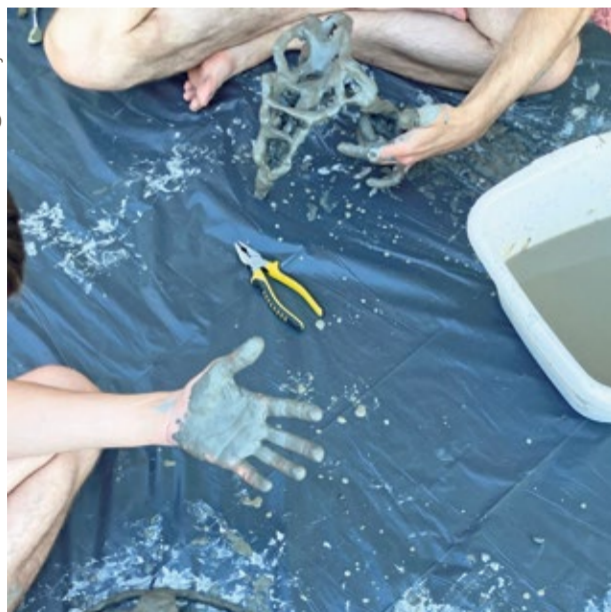

Illustratsioon: unDraw (unDraw.co) ja Samma Karrou

LUGEJATE PARIMAD SUVEHETKED

@guregooru

@kalekranak

@keipmanexile

KAADRIS

KÜMME KÜSIMUST KAINUSPERIOODI ALUSTAMISEKS

Foto: From Holes

Küsis **MÄRT MILJAN**,
hüpnoterapeut

1. Mis häid emotsioone alkoholi või mõnuainete kasutamine pakub? Kirjuta üles kõik ja märgi ära kolm olulisimat.
2. Mis vajadusi sa rahuldad alkoholi või muid mõnuaineid kasutades?
3. Kuidas sa saaksid rahuldada neid vajadusi kainelt? Kirjuta iga vajaduse kohta vähemalt kolm tegevust.
4. Paus tähendab enda piiramist. Mis vajadusi sa rahuldad endale piire seades?
5. Mis negatiivsed tunded kaasnevad mittekaine olekuga?
6. Milliste su täitmata vajadustele need tunded viitavad? Turvalisus? Kontroll?
7. Mis toredaid emotsioone sa koged, kui need vajadused on rahuldatud?
8. Mis ootusi sa endale seoses pausi kestuse ja tulemusega sead?
9. Kui libastud, kuidas sa end selle järel toetad?
10. Vasta ühe lausega, miks sa oma ellu kainusperioodi tahad?

TOIMETUS KÜSIB

September on uute alguste kuu, kusjuures paljud alustavad just siis oma kõrgharidusteevõlga. Seetõttu küsimegi ülikoolikogemusega lugejatelt Instagramis nende arvamust.

••• Mis on ülikoolis käimise halvim osa?

Lasteaia kordamine kohustuslikes „enesekohaseid oskusi“ arendavates ainetes.

EKA on vaid tallinlastele ja rikastele.

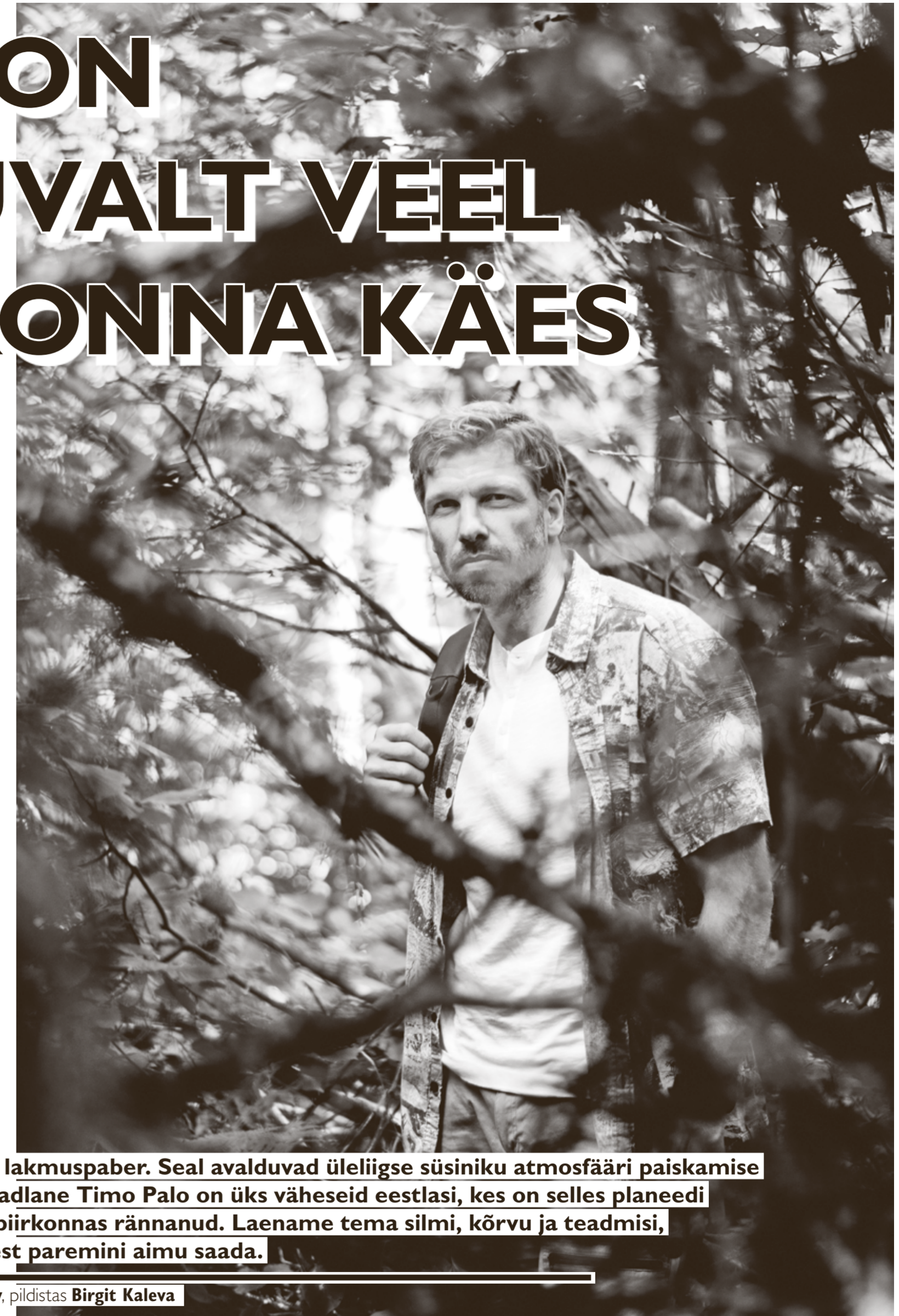
Teadmine, et kraadi omamine on kaotamas oma väärtust.

Šovinistlikud meesõppejõud.

Slaidid, mis on äärest ääreni täis kirjutatud ja millelt õppejõud loeb maha, nii kogu kursuse vältel.

Kõik tahavad loenguid Zoomis teha.

PULT ON JÄTKUVALT VEEL INIMKONNA KÄES

Arktika on kliimamuutuste lakmuspaber. Seal avalduvad üleliigse süsiniku atmosfääri paiskamise mõjud esimesena. Kliimateadlane Timo Palo on üks väheseid eestlasi, kes on selles planeedi kõige kiiremini soojenevas piirkonnas rännanud. Laeneme tema silmi, kõrvu ja teadmisi, et kliimamuutuste olemusest paremini aimu saada.

Intervjuu **Timo Paloga**. Küsis **Henri Kõiv**, pildistas **Birgit Kaleva**

Hommikul, kui Timo Palo poole Haanjasse pööratan, näitab termomeeter autos 23 soojakraadi. Ennustused räägivad augustikuu kuumalaine jätkumisest. Seal, kuhu suundun, kerkib temperatuur lõpuks 29 kraadini. Tegemist on viimase 20 aasta kõige soojema 23. augustiga, kuid juba nädalaid kestnud kuumalaine valguses ei tundugi palvus nii tappev. Või on asi selles, et lähen suveleitsakus Eesti talvemekasse, et intervjuu-rida polaaruurijat, taskus teadmine, et Barentsi mere saartel tõuseb temperatuur kliimamuutuste tõttu kohati isegi seitse korda kiiremini kui maailmas kesk-

miselt. See teadmine tekitab suuremat peapööritust kui lagipähe paistev päike.

Milline suhe on sinul kui polaaruurijal üldse suve ja kuumusega? On see miski, mille eest pageda? Ma olen loomult põhjamaa elukas, rannas peesitamas käia mulle ei meeldi, aga normaalse suve vastu pole mul iseenesest midagi. Kuid 30-kraadine kuumus on raske. Kui see kestab päevi, siis ei jõuagi suurt midagi teha, sest oled füüsiliselt nii läbi omadega. Mäletan, kui oli periood, kus ca viie aasta jooksul veetsin polaar-

aladel enam päevi kui Eestis. Eesti suvi jäi mitu aastat vahele. Pärast oli raske isegi üle 20-kraadist suveilma taluda. Aga eks aegamisi keha kohanes taas.

Kui pageda praegu näteks põhjapoolusele, siis mis temperatuur meid seal tervitaks? Arktikas on suvi möödus, päike käib juba üsna madalalt. Põhja-jäämerel on temperatuur augusti lõpus mõned pügalad alla nulli. Ülaltpoolt hakkab vesi vaikselt jäätuma, samas kui sooja ookeani tõttu altpoolt jää veel sulab.

< eelneb

elukas ja vähemasti nii kaua, kuni see mugavus üle-määra raskotile ei hakka, pole säästlik elustiil ilmselt kuigi prioriteetne. Rohepöörde eesmärk on aga teadlik ja arukas tarbija. Selline käitumismuster, et pesumasin pannakse tööle turuhinnast lähtuvalt, on hariv ja kasulik. Saad aru, et elekter on hüve, mida tuleb väärtustada ka oma tarbimismustriga. Rohepöörde on ju paradigmaatiline nihe ja selliste nihete puhul peab meie mõttelaadis ka midagi muutuma.

Samas muutused mõttelaadis ei too endaga alati kaasa muutusi käitumispraktikates, mis on näiteks kliimamuutuste kontekstis Eestis juba pikalt probleem olnud. Uuringute põhjal on eestlane üsnagi teadlik kliimakriisi olemusest, kuid samas jätkab endistviisi oma tegevusega saastamist.

Kliimamuutus on COVIDiga võrreldes palju suurem pauk, kuid selle kohalejõudmine võtab aega. Me ei taju seda muutust nii teravalt. See ei toimu üleöö. Kui me laevaga Arktikasse sõitsime, siis seal toimusid aeg-ajalt ka filmiõhtud ning ükskord vaatas kogu teadlaskond Hollywoodi katastroofilmi „Päev pärast homset“, kus kliimamuutus toimus nipsust – kõigepealt üleujutus ja seejärel New York jäätub peaaegu momentaalselt. Teadlaste jaoks oli see toona muidugi humoorikas meelelahutus. Küllap on neil katastroofilmidelgi oma eesmärk. Need on mõeldud alarmeerima ja hoiatama. Teadus ise on ju üsna konservatiivne ja oma järeldustes ettevaatlik, et inimest teistmoodi mõtlema panna. Filmikunst võib seda suuta.

Agas inimeste puhul, kes on kogenud omal nahal kliimamuutuste prognoositavaid tagajärgi – kõige äärmuslikumatel juhtudel kaotanud maastikupõlengute või tulvavete käigus oma kodu või lähedase –, on tähelestatud, et toetus rohepöörde eesmärkidele on kasvanud. Nii see kord on, oma nahk on ihule kõige lähemal. Ekstreemsete sündmusteta pole kliimamuutus sõnumina nii mõjus.

Millal on Eestis mingit ekstreemset sündmust oodata?

Seda on väga keeruline ennustada. Juba ainuüksi Eesti asendi tõttu. Meie ilm tehakse valmis mujal ja siis transportitakse siia. Näiteks mõjutab meid palju Põhja-Atlandi toimuv ja arvatavalt on sealses tsirkulatsioonis juba muutusi, see aga toob omakorda kaasa ka muutusi meil. Prognoositud on läänevoolu tugevnemist, aga ka selliste tuulte sagenemist, mis Läänemere vett kokku kuhjavad. Püsivalt ühest suunast puhuv piisavalt tugev tuul võib põhjustada meil rannikualadel üleujutusi isegi vaatamata sellele, et vähemasti esialgu kompenseerib siinkandis pärastjääaegne maakerge maailma meretase tõusu. Kuna Läänemeri enam ei jäätu, on meie rannikualad tormiajule iseäranis haavatavad, suureneb ranniku erosioon ja purustuste ulatus.

Samuti võivad meid ohustada põuaperioodid, mistõttu kannatab meie toidutootmine. Sademete muutuse prognoosimine on veelgi keerulisem, kuid välisstatud pole ka intensiivsed sajuperioodid ja kaasnevad üleujutused. Talved on muutunud tunduvalt soojemaks, kuid see ei tähenda, et võimsa tsükloni korral ei võiks korraga maha sadada väga palju lund, nagu juhtus Padaorus 2010. aastal.

Kirjelda natuke oma tööd president Kersti Kaljulaidi kliimanõunikuna. Mis nõu sa talle üldse anda said?

Ei maksa unustada, et nii meie endine kui ka praegune president on mõlemad bioloogiaharidusega. Tahaks ju uskuda, et seegi on ajastu märk. Loodusteadustes orienteeruva inimesena teab president Kaljulaid väga hästi, milles kliimamuutus seisneb, mind ei võetud sinna tema valgustamiseks. Tema soov oli ametiaja teises pooles rohkem sellele teemale keskenduda ja ka tähelepanu juhtida. Kuna valdkondi, kuhu president soovis panustada ja milles siis ka ühtlasi orienteeruda, oli omajagu, siis minu roll oli olla talle täiendavaks silma- ja kõrvapaariks kliimat ja keskkonda puudutavas. Püüdsin olla tema kompass, kaarti lugeda oskas ta ise väga hästi.

Sa saatsid presidenti ka mitmetel kohtumistel poliitika- ja ärieliidiga. Kui suured olid käärid sinu

ja poliitikute-ettevõtjate arusaamade vahel kliimamuutustest?

Rõõmu tegi see, et paljudel juhtudel tuli initsiatiiv väljastpoolt, erasektorilt ja inimestelt endilt, mis tähendab, et teatud mõttelaadi muutus on ühiskonnas toimunud. Kui hakkasin ülikoolis meteoroloogiat õppima, ei osanud ma uneski näha, et see valdkond tulevikus nii palju tähelepanu saab. Avalikkuse tähelepanu tõukab omakorda ka poliitikuid selles suunas, sest seal on ju saadaolevad hääled. Kui vaatame aga üldse maailma laiemalt, siis teadlastega suheldes on poliitikud huvitatud ennekõike konkreetsetest numbrist: kui teeksite nüüd seda, näiteks investeerime mingi summa kuskile, siis mis meil sellest võita on. Sisendina sooviksid nad arve ja võimalikult kindlas kõneviisis, samas kui see, mis nendega peale hakatakse ehk poliitika ise, on tihti üsnagi ähmane.

Kuidas sa hindad Eesti praeguse kliimapolitiika väljundeid? On need ähmased? Teostatavad? Ambitsioonikad?

No me oleme ju tegelikult Euroopa ühise kliimapolitiika osalised. Euroopa on valinud tee olla kliimapolitiikas maailma ambitsioonikaim regioon, olla rajaleidja ja suunanäitaja. Kuigi me oleme vahel olnud üsnagi passiivsed ja ehk isegi püüdnud mõnes asjas trikitada, siis oleme ikkagi ühes paadis. Tõsi, meie paatkonnas on mitmed meist hoopis käbedamad sõudjad, kuid on ka veel nirumaid.

Tunned sa kliimaärevust?

Mida see minu ärevus siin muudab? Muudavad ainult tegutsemine, õige mõtteviis ja tarbimis-hoiakud. Ma saan aru, et noored näevad ohtu oma elukeskkonnale. Eks eluaastate lisandudes tekib ka paratamatult mingi sisemine rahu. Noortel ongi ärevust ja hirme reeglina rohkem, ju see on siis üks lisandunud hirm – hirm tuleviku ees. Kuid see hirm on erinevalt paljudest teistest selline, mille kõrvaldamist ei saa nende põlvkond veel ise juhtida. Ja see paneb ilmselgelt tundma ahastust ja abitust.

Mis on su soovitus nendele noortele, kes siiski tunnevad kliimaärevust? Mis suunas nad võiksid tegutseda, et seda ärevust maandada?

Ma ei oska siin tõesti mingit head nõu anda. See vist on rohkem psühholoogilist laadi teema. Meie meediaruum on ju seda ärevaks tegev infot täis. Kui sageli on hirmu põhjuseks suuresti ka teadmatus või info väärtõlgendamine, siis mulle tundub, et siin seda pole või on õige vähe. Üldiselt paistab, et noored on võtnud vaevaks end ka usinalt teadmistega harida.

On sul teadlasena ka midagi, mis süstib lootust ja eneseusk, et me tuleme sellest kriisist välja?

Enne sai räägitud kliimamudelitest ja nende paranemisest ajas. Inimest on huvitanud juba mõnda aega see, kuidas kliimasüsteem reageerib kasvuhoonegaaside neto nullmissiooni saavutamisele. Varem arvati, et kui kasvuhoonegaaside emiteerimine päevapealt lõpetada, siis tulenevalt kliimasüsteemi inertsusest ja süsinikdioksiidi pikaajalisest jätkub soojenemine planeedil veel pikka aega, sajandeid või isegi tuhandeid aastaid. Uuemad mudelid, mis suudavad arvestada ka biokeemiliste tsüklitega (näiteks süsinikuringe), viitavad kliimasüsteemi märksa kiiremale reageerimisele. See tähendab, et soojenemine võiks pidurduda ja ka peatuda õige pea pärast nullmissioonide saavutamist. Siin on aga mitmeid agasid. Esiteks, milline

on selleks ajaks süsiniku sidujate käekäik. Samuti tuleb teha vahet, kas räägitakse kõigist kasvuhoonegaasidest või vaid süsinikdioksiidist. Ja lõpuks jäävad ikkagi veel ka need lävendiefektid, mille tõenäosus kasvab seda

Sisendina sooviksid poliitikud arve ja võimalikult kindlas kõneviisis, samas kui see, mis nendega peale hakatakse ehk poliitika ise, on tihti üsnagi ähmane.

Septembrikuus

rahvusraamatukogus

L 03.09 kell 12.00—18.00

RaRa x Brain Games

lauamängude hooaja avamine.

Loengud ja Catani võistlus

RaRa lava

L 10.09 kell 12.00—18.00

Rahvusraamatukogu loovkirjutustelk

Kirjandustänavafestivalil

Kadriorg

T 13.09 kell 17.30

Arutelusari „Infomüra”

RaRa lava

L 17.09 kell 12.00—14.00

Perehommik: Pipi läheb kooli

Solarise saatkond

K 21.09 kell 17.00—20.00

Lauamänguõhtu

koos Brain Gamesi juhendajatega

Õppeklass

RaRa EESTI RAHVUS-
RAAMATUKOGU

Väike maja
Narva mnt 11

Solarise saatkond
Estonia pst 9

Avamisajad:
www.rara.ee

KUUMALAINE

KIRJUTAS LIVIA ULMAN

See algas nagu tavaline puhkus. Seekord olid Ester ja Paul valinud sihtkohaks väikese Vahemere saare. Rahvasuus kutsuti seda Vanakeste saareks, sest enamasti käisidki siin pensionärid. Ainult Paul oma viiekümne kuue eluaastaga oli erandiks, aga seda ei teadnud ilma küsimata keegi. Välimuse järgi olid ema ja poeg täpselt nagu iga teine sellel saarel.

Tegelikult oli üllatav, et saar oli nii armastatud just vanurite seas, kuna tervel saarel polnud ühtegi ujumiskohta, mis poleks endast kujutanud võimalust – lausa julgustust – enesetapuks. Selleks et varbaotsagagi vett puudutada, pidi esmalt ronima teravatel kaljunukkidel, ja kui jõudsidki elusana veepiirile, pidid laskuma mäslavetes lainetes, mis paistsid tuuseldavat suplejat igati õigustatud vihaga.

Ainsad kehad, mis lebasid sel kivisel plaazil – nähes välja, nagu nad oleksid kuskilt ültpoolt oma surma kukkunud –, kuulusid noortele, kes saabusid merd mööda oma jahtidelt. Nad ei peatunud saarel kunagi, vaid käisid siin kiirelt poes, ujumas ja siis kuivamas. Vanuritel oli isegi natuke kahju, et noored oma kohalolekuga saareelu ei värskendanud, aga kui õhtuti kostis jahtidelt kirglikku, lausa orgiallikku lõkerdamist, kriiskamist ja kõva muusikat, siis olid nad rahul oma puutumatu pelgupaigaga.

Õhtuti istusid vanapaarid rannarestorani terrassil nagu tuvid, pead liikumas siia-sinna, vaadates tulijaid ja lahkujaid ja eemale ankrusse jäänud jahte, aga enamasti lihtsalt kaugesse. Nad võisid istuda nii tundide viisi ilma rääkimata, aeg-ajalt oma joogist lonksukest nokkides.

Hoolimata staatilisest klientuurist üürgasid restoranis ladina tantsurütmid ja kui etekandjad – saare vähesed nooremapoolded asunikud – toite ja jookke lauale kandsid, nõksutasid nad kuumaverelisel puusaid, aga mitte keegi ei eeldanud, et see peaks viima tantsuni. Veidi erootiline rütmimäng oli lihtsalt *ambiance'i* jaoks – nagu plastmassist lilled laual. Paljude meelest olid kunstlilled labaseid, suvalised, aga siia nad sobisid, luues õhustiku, kus ei pidanud ülemäära pingutama, muljet avaldama; kus rollimängimise aeg oli (õnneks) läbi. Hoopis pärislilled, mis pakatasid siivutust elujõust, mõjunuksid siin kohatult, esitades nagu mingi eksistentsiaalse ässituse. Plastmassist lilled, nagu ka vakstust laudlina, kunstpuuviljad, mitte kunagi maakumeruse taha kaduva loojanguga pildid mõjusid rahustavalt. Nad peatasid aja. Nad pakkusid esteetilist mõõdet (kunst on ju ajatu) ega sundinud enam *osalema*.

Ester armastas puhkuserese. Just siis tundis ta, et on elus kõik õigesti teinud. Kui Pauli isa nad kohe pärast sünnitust maha jättis, oli Ester pikalt lohutamatu. Oli hetki, kus ta oleks tahtnud viskuda ühes beebiga mõne tornmaja katusele alla. Aga pidevas imikuga asjatamises oli varsti aina raskem koguda piisavalt julgust või meeleheidet, et teha midagi otsustavat. Ja üsna pea avastas Ester, et ka nii võis elada ja rõõmu tunda. Laps oli terve ja hea iseloomuga, temaga oli tore ringi käia. Sellal kui kõik ümberringi argipäeva eest põgenesid, avastas Ester argipäevast seikluse. Selles oli midagi rahustavat, et teda ei kiusanud maailma lõputud võimalused.

Jah, Ester oli siin elus vist midagi õigesti teinud. Sest oma viiekümne kuue eluaasta jooksul polnud Paul peaaegu mitte kordagi rääkinud, et tahab välja kolida, veel vähem, et tahab naist võtta.

Ester vaatas oma poega, kes limpsis Coca-Colat, nagu ta oleks ikka veel laps, ja turtsatas enda ette. Jah, mõelda, mis selle poisiga sees toimub. Ta on olemas, ma näen ja võin teda puudutada, aga mida ta tegelikult mõtleb? Kas üldse mõtlebki midagi? Ta on nagu väikselts surisev piklik kapp, itsitas Ester endamisi. Aga see ongi Pauli puhul kõige võlvum. Ta on alati olemas. Kuskil seal toanurgas või korteri teises otsas või kümme meetrit tagapool kõnniteel...

Oli aga miski, mis Estri rahulolu segas. Nimelt see pagana kuumus! Vastik kliimkatastroof! See ei olnud enam see eluloo, viljastav, lootust pakkuv päike, vaid hävitav, tappev päike. Viimase aja kuumuses oli lausa midagi... revolutsioonilist! See muutis seniseid harjumusi, rituaale, arhitektuuri, pagan võtaks, isegi moodi! Inimesed kaotasid igasuguse häbitunde – kes kooris end palavaga poolalasti, paljastades kas oma koleda aluspesu või inetud kehavormid; kes kattis end igasuguste rätide ja lappidega nagu kaltsukuhil. Roniti jälgupidi kõiksugu veega täidetud mahutitesse plätserdama või

heideti pikali esimesesse ettejuhtuvasse varju, olgu see või röpase prügikasti taga.

Ja kuidas see äärmuslik ilm inimeste iseloomu muutis! Varem meeldivad inimesed olid korraga kannatamatud, isekad, ainsaks mõtteks omaenda naha päästmine. Mitte kunagi lakkav lämbus oli nagu valu, mis võis ajada hulluks. Ester ei tahtnud enam eriti välikohvikuski käia, sest alati oli keegi, kellega pidi kaklema kõige varjulisema koha pärast. Kas see ainult tundus Estrile või oli tõesti nii, et viimastel aastatel olid suviti ka uudised aina täis tulistamisi ja kaklusi... Inimesed muutusid ettearvatuks, piisas vähesest, et tõugata neid tegudele, millele nad talvel vaataksid hukkamõistva pilguga... Kes teab, kas needki polnud ajendatud talumatust kuumusest? Näiteks armukadedus – oli mõeldamatu, et inimene, kes on niikuinii viimse piirini viidud, suudaks end hullutavas kuumuses tagasi hoida. Niigi oli kõigil sulamise, suremise tunne, miks siis mitte kätte võtta ja...

Ester ohkas ja jõi oma riislingu lõpuni. Ta tuletas endale meelde, et tuleb nautida hetke – ta on siin oma pojaga, naudib sooja hämarat suveõhtut ja hingab sisse mereõhku. Luges ainult see, et vähemalt praegu on kõik hästi, vähemalt temaga on kõik hästi, ta peab olema tänulik. Jah, tema elus oli olnud suuri kahetsusi, ta oli alati olnud natuke kade seiklejate ja rändurite või ka lihtsalt kuulsuste peale; talle tundus natuke alandav olla *tavaline* inimene, ta oleks ka tahtnud olla *eriline*. Aga ka need kahetsused suutis Ester endast kaugele eemale lükata. Kahetsus oli mürk ja igal inimesel oli valik, kas ta joob seda või mitte – selline oli Estri moto. Ja tal oli lõppkokkuvõttes õnnestunud elada oma elu kaitstult, ikka ja jälle imestades, et teda ei olnud tabanud hirmsad haigused ja õnnetused või liiga traagilised elupöörded; sest internet oli täis jubebaid lugusid, koletuid saatuseid ja neid polnudki palju, kes võisid mõelda nagu Ester: *õnneks mitte mina* või *õnneks minul polnud*... jne.

Ta jättis Paulile arve jaoks raha ja ütles, et tahab veel meenepeost midagi kaasa osta. Paul lõpetas parajasti oma *taleggio*-pitsat ja uuris menüüd, mõtiskledes, millised pitsad on tal jäänud veel proovida, arvestades, et järel oli ainult viis päeva puhkust, kui märkas, et üle terrassi naeratab talle keegi naisterahvas. Järgmine hetk tõusis naine juba lauast ja kõndis üle terrassi tema poole, nagu oleks Estri lahkumist oodanudki. Paul kattus üle keha higiga; ta oleks tahtnud emale järele söösta, aga paanikahoog surus ta ainult tihedamini toolile.

Paul jõllitas hämaras temani sammuvat olendit, see kestis terve igaviku. Paar-kolm tuvipaari pöörasid pead, aga jätkasid pikapeale oma merevaatlustega. Lõpuks seisis naine tema ees ja küsis naerata-des, kas ta võib istuda, aga istus enne, kui Paul jõudis midagi vastata. Paul oli nii ehmunud, et ei suutnud oma pilku naiselt ära pöörata. Ta avastas, et niimoodi lähedalt vaadates polnud olend samas üldse nii hirmus.

Naine seletas, et ta pidi tulema puhkusele oma tütreaga, aga sellel jäi laps haigeks, ja nüüd on ta siin, ihuüks. Kui ta märkas Pauli oma emaga, tundis ta end nagu laps, kes on leidnud mängukaaslase.

Naine naeratas ja vaatas ootavalt Pauli poole. Paul läks ähmi täis, sest ei saanud aru, mida temalt oodatakse. Temaga polnud kunagi varem ükski naisterahvas rääkima tulnud, ta oli alati olnud emaga koos. Ja kui ta üksinda oma käikudel käis, kõndis ta kiiresti ja sihikindlalt, et mitte kellelegi ette jääda. Nüüd oli tal tunne, nagu ta oleks lõksu püütud.

Naine lehvitas omale menüüga tuult ja ohkas, et küll on alles palav, see paneb kummalisi asju tegema, nagu me kõik hakkaksime täna suurema – ja miks siis mitte enne seda teha midagi, mida me varem...

Ta vaatas Pauli ja kissitas imelikult silmadega.

Kas sa ei taha minuga mängida?

Paul jälgis, kuidas kelner viis tema nina eest minema pitsajäänused, ja soovis kõigest hingest, et saaks ka ise seal taldriku olla.

Sa oled kena mees, ütles naine korraga ja Paul võpatas. Mees? Ta polnud endast kui *mehest* kunagi varem mõelnud. Mehest kui kellestki, kes on naisega. Teistmoodi kui tema Estriga. Jah, ta tegi kodus igasuguseid meestetöid: vahetas kõrgel lambipirne, tassis raskeid toidukotte, löi naelu seinaga... Aga seda kõike oleks samahästi võinud teha ükskõik kes, kellel on redel ja jalad.

Illustratsioon: Midjourney (midjourney.com) ja Aleksander Tsapov

Lähme, jalutame, ütles naine äkitselt ja hakkas ees minema. Paul ei olnud jõudnud oma peas midagi otsustadagi, kui juba järgnesid tema sandaalides jalad naisele pimedasse õhe nagu väiksed reetlikud deserteeruvad sõdurid.

Nad ronisid mööda kaljunukke vee poole. Jõudnud veepiirile, võttis naine pesuväele ja jäi Pauli ette ootavalt seisma. Paul, kelle paanika oli hetkeks lõhustunud kergenduses, et ta oli eluga vee äärde pääsenud, tegi liigutuse, nagu hakkaks naisele musi andma. Naine ei teinud selle peale midagi, ainult naeratas lahkelt, natuke õpetaja kombel, ja küsis siis, kas Paul tuleb niimoodi vette, lühikeste pükstega? Hirmuga üritas Paul meenutada, millised trussikud ta hommikul jalga pani, ja tundis määratud kergendust, et oli valinud oma kollektisiooni kõike *mehelikumad* – tumesinised bokserid, millel oli pealegi üsna tuntud firmanimi valgelt värvilise kirjutatud.

Vesi oli soe ja soolane ja Paul tundis end selles nagu beebi suure keha rüpes. Naine mõnuses häälekalt, mis pani Pauli punastama. Ja siis ujus naine talle väga lähedale, liiga lähedale, ja pani käed talle ümber, nagu tahaks Pauli ära uputada.

Siinkohal kaotas see Paul, kes oli viimased viiskümmend kuus aastat läbi ajanud ilma sõprade, naise ja töökohata, meelemärkuse ja andis end täielikult selle võõra naise ja oma keha meelevaldale.

Paul tegi silmad lahti. Ta oli üllatunud, et ta oli elus. Ta polnud enam vees, vaid lebas oma valge kirjaga trussikute väel kivisel astangul. Õues oli juba valge. Kuidas ta siia sai, ta ei teadnud. Ta ei julenud end liigutada, kartes avastada, et kõik, mis eelmisel ööl juhtus, oli tõsi; kartes avastada, et see *polnud* tõsi; kartes – kui see siiski oli tõsi – oma esimest peegelpilti sel hommikul. Kes talle sealt täpselt vastu vaataks?

Mees! turgatas Paulile siis pähe ja ta ei suutnud tagasi hoida väikest naerast. Aga kohe läksid mõtted emale ja ta tõusis hirmuga istukile.

Naisest polnud märkigi. Paul vaatas ringi, siis aga piilus oma trussikutesse, äkki seal on midagi teisiti... Aga ei, väliselt oli kõik samamoodi.

Väliselt, kordas Paul endale peaaegu terve hommikupooliku tasase häälega ja lubas endale iga kord väikese itsituse.

Tund-tunnilt läks aina palavamaks, Paul otsis terve päeva silmades oma eelmise õhtu saladust, aga naist ei paistnud kuskilt. Ester sai aru, et pojaga on midagi lahti, ta oli veelgi endasestõmbunud kui tavaliselt. Talle ei meeldinud, kui poeg selline oli, see tekitas temas endas vastikut närvilisust. Nagu kohe-kohe algaks sõda.

Lõpuks käsutas Ester nad mingeid varemisi vaatama ja pistis Paulile kätte päikesevarju. Paulis kihvatas miski. Jälle üks neist meestetöödest. Lisaks elektrikorkide vahetamisele, arvuti- ja internetiprobleemide lahendamisele, jonnakate purgikaante lahतिकera-misele... Nad käisid alati koos poes ja Paul lükkas käru ja maksis kassas (olgu et Estri rahaga) nagu mõni pereisa. Oli tema alaliseks saatjaks kinos, kohvikus ja jalutuskäikudel... Miks ta seda kõike kaasa tegi? Õhtuti istusid nad koos diivanil, vaatasid saateid ja Ester asetaski oma jalad Paulile sülele, et ta neid mudiks. Magama läksid nad ühel ajal nagu mees ja naine. Ainult seda ei oodanud Ester Paulilt,

jumalale tänu, mida Paul oli eile öösel teinud. Sest vahel oli tunne, et kui nad kõike muud tegid, miks siis mitte ka...

Ohissandkuipalav, ohkis Ester, kui nad mööda kaljust teed allapoole vantsisid. Miks need varemend peavad nii kaugel olema? Miks ei ole tehtud korralikku teed? Inimesed tahavad ju vaadata!

Viimaks leidis üks varjuline sopp ja Ester prantsatas istuli murule. Ta nõudis Paulilt nende veepeedelit ja kallas poolteist liitrit vett omale otse pähe. See tegi Estri üleni märjaks ja ta kilkas nagu pilka, mudides läbi märja pluusi oma tisse. Hissandkuimõnus.

Korraga tuli talle ette kelmikas ilme ja, heitnud pilgu paremale-vasakule, ta asus end peaaegu nagu kirehoos lahti koorima. Ta küll käskis Paulil selja pöörata, aga tegi seda alles siis, kui oli juba pesuväel ja napilt kinni püüdnud ühe jonnaka tissi, mis oli välja volksanud. Ester oli korraga sellest kuumusest ja mürgusest ja alastusest nii elevil, et itsitas nagu neiu, peaaegu nautides neid intsesuaalseid insinuatsoone.

Paul kõndis eemale ja pööras selja; teda vihastas koledasti, et ema ennast ei häbenenud; et tema juuresolek oli ema kuidagi sobimatult pöördesse ajanud. Miks ta polnud kunagi tõmmanud piiri? Kas see polnud mitte *ema* töö?

Ester sirutas põõsavilus oma pehmed jäsemend välja nagu beebi ja oigas rahulolevalt. Paul surus käed kõrvadele, et ei peaks ema häälekalt mõnulemist kuulama. Esimest korda tundis ta end väärakana. Ester kutsus teda varju enda kõrvale, aga mõte oma emaga kuskil lehtede all alasti mõnulemisest tekitas Paulis juldinaid.

Mis sulle täna sisse on läinud, oleksid siis hotelli jäänud... Jälle sa oled imelik... Varsti oleme jälle kodus, siis kahetset.

Kodu. Ainult nemad kaks, päevast päeva, aastast aastasse, meestetööd ja naistetööd, jalutamised, poeskäigud, jalgade mudimised...

Kui Ester oli oma keha jahutamise lõpetanud, käskis ta Paulil end rätikuga varjata, kuni ta riidesse paneb. Ta isegi ei palunud enam pojal selga pöörata, vaid kasutas teda inimproovikabiinina. Vana naine puhkis pingutusest, sikutades trussikuid ülespoole, seejärel toppis ta oma jonnakad tissid tagasi rinnahoidjasse nagu tainast sõtkuv pagar.

Pauli pähe turgatas kohutav mõte. Jube, murranguline mõte. Keegi ei saaks Pauli milleski süüdistada... Ema oli tahtnud minna vaata-ma neid varemisi... Ma ütlesin talle, et see on ohtlik, et siin pole korralikku jalgradagi... Aga ta oli väga otsusekindel, talle juba vastu ei vaielnud. Kelner oli näinud teda varemete vastu huvi üles näitamas ja meenepeost oli ta ostnud varemetega külmkapimagneti... Üldse käitus ema viimastel päevadel kuidagi imelikult – võib-olla oli asi selles kuumuses? Ta polnud nagu tema ise, vaid nagu suur laps, kes ei saanud ilma nende varemeteta enam ühtki hetke elada! Korraga ma vaatasin, et ta hakkab nagu vaaruma... Ma ei jõudnud – ja siis oli ta juba silmist kadunud... Ma ei julenud üle ääre alla mäslavatesse lainetesse vaadata...

Paul seisatas.

No mis on, mis sa seisma jäid, porises Ester.

Paul oli kui tardinud.

Kas ta suudaks seda teha? Kas ta tõesti suudaks?

Oli ta selleks piisavalt... mees?

Foto: Mari Kisk

Livia Ulman kirjutab põhiliselt filmistsenaariume koos oma elukaaslase Andris Feldmanisega ja otsib selle kõrvalt aega ka (lüh)proosa jaoks.

MENOPAUS VÕIKS OLLA PARIM AEG SU ELUS

Olgugi et menopaus puudutab suurt osa elanikkonnast, katab seda siiani saladusloor ja selle ümber on hunnik tabusid. Nüüd, kui julgeme rääkida avatumalt nii seksist, päevadest kui ka sünnitamisest, on ka aeg päris vestluseks menopausi teemal.

Kirjutas **Hele-Mai Viiksaar**, illustreeris **Johanna Ruukholm**

Ma ei mäleta enam, mis vanuses mul päevad algasid, kuid meenub sellega seonduv häbitunne, mis ei olnud tingitud teadmatusest oma kehaga toimuvast. Koolis ei räägitud küll PMSist, eri hügieenitarvete omadustest või sellest, et tampooni või sidemete suurus on seotud verehulgaga, mitte su vagiina suurusega, küll aga toonitati, et tegu on naiseks saamise algusega ja et emaka kaasaskandmisega kaasneb suur vastutus. Päevade häbi oli toona aga teismeliste tüdrukute seas üleüldine, sidemete ja tampoonide ostmise oli piinlik (suisa nii piinlik,

seks ja eriti enneaegse menopausi puhul soovitakse sageli hormoonasendusravi.

Hormoonravi käigus manustatakse iga päev nais-suhuhormooni östrogeeni ja olenevalt vajadusest ka progesterooni või selle analoogi progestiini (viimast ainult emaka olemasolu korral vähivõimalduseks). Kui tavapärase menopausi puhul aitab hormoonravi sümptomeid leevendada, siis enneaegse menopausi puhul on see äärmiselt vajalik südame-veresoonkonna ja luustiku kaitses. Menopausi sümptomeid nimetatakse kokkuvõtvalt ka kliimaksiks, viimase all peetakse sageli silmas lihtsalt kuumahoogusid. Kuigi keskmiselt kestavad menopausi sümptomid kuni viis aastat, kannatab 20% naistest kuumahoogude all kuni 15 aastat! Seega, kui arvestada keskmise eluea

neda terviseriskid, nagu suurenenud risk trombidest või rinnavähi tekkest². See catch-22 olukord ei tähenda, et hormoonravi peaks kartma, eriti kui käiakse regulaarselt tervisekontrollis ja kui seda teostab arst, kellel on piisavalt infot patsiendi tervise kohta.

Varajane menopaus on tingitud munasarjade töö lõppemisest kas geneetilistel või terviselikel põhjustel, nt kui vähivõimalduse olemasolu korral vähivõimalduseks. Reaalsuses teame me varajase menopausi kohta veel vähe, kuid lisaks suurtele terviseriskidele kaasnevad sellega sageli ka psühholoogilised probleemid. Kui naiseks olemine on seotud viljakusega ja viljakus on seotud reproduktiivsete organite laitmatu tööga, siis kes ma ilma päevadeta üldse olen? Olgugi et on naisi, kelle jaoks päevad on nii suur ebamugavus, et nende kestust ja algusaega mõjutatakse hormonaalsete vahenditega, ning üha rohkem naisi ei soovi lapsi saada, on valikuvõimaluse olemasolu paljudele siiski oluline. Menopaus ja sellega seonduvad terviseriskid ning psühholoogilised probleemid puudutavad ka paljusid transmehi ja mittebinaarseid inimesi ning on tõenäoline, et nemad julgevad veelgi vähem abi otsida.

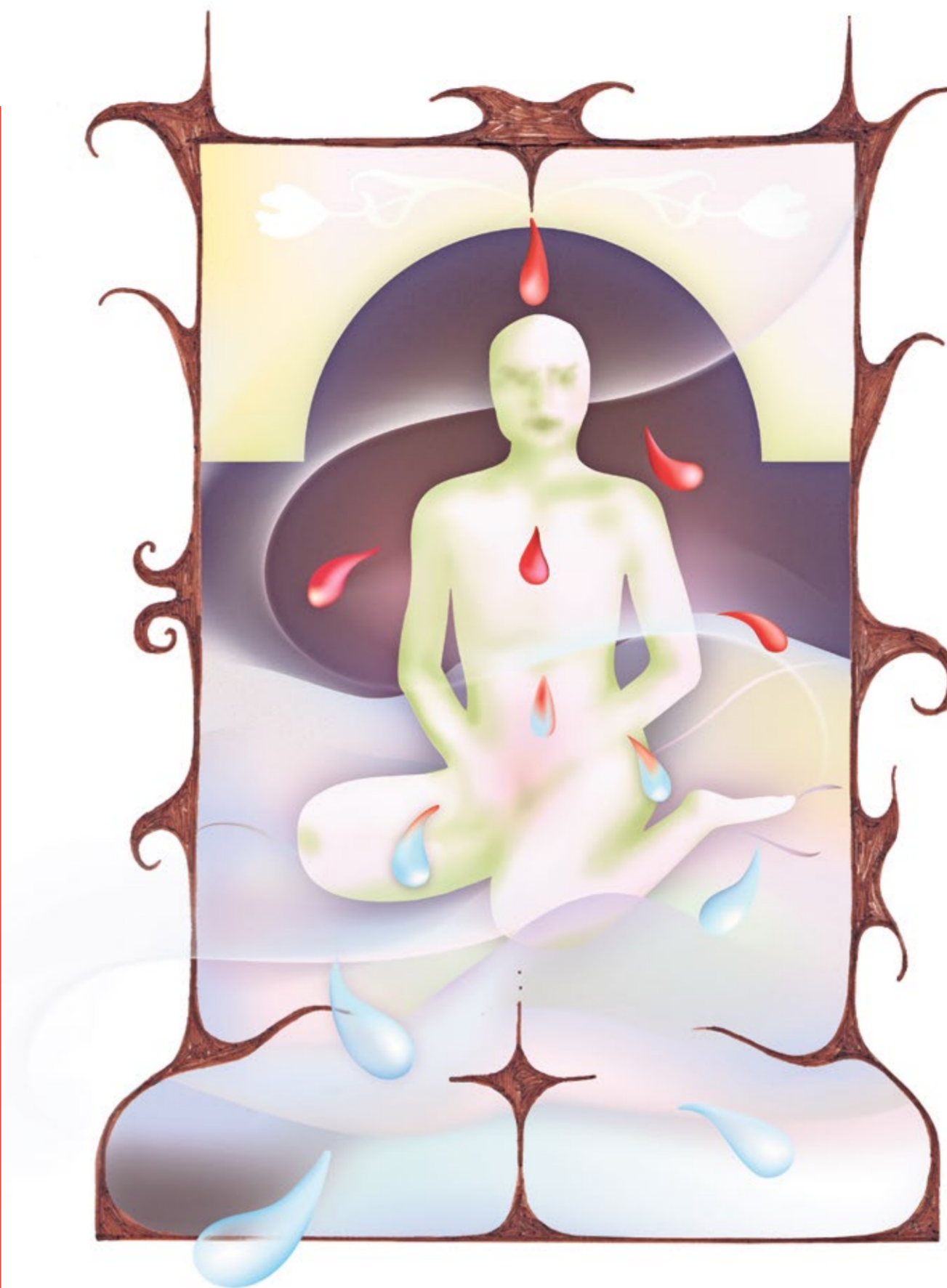
MENOPAUS JA SEKS

Väga vähe, kui üldse, räägime sellest, kuidas menopaus mõjutab naiste seksuaalsust. Üheks põhjuseks on häbitunne, kuid suuresti on selle tinginud lihtsalt misogüünia. Kui vanemaid mehi nähakse seksuaalsete vajadustega inimestena, kelle puhul on noorema naise võtmine loomulik elutsükli osa, siis vanemaid naisi nähakse tihti „tädi” või „muttidena”, kes suure tõenäosusega ei tunnegi seksi vastu huvi. Vanusega väheneb ka meestel libiido, aga meeste erektsioonihäirete raviks on mitmeid ravimeid ja alternatiivmeditsiini ei häbeneta viia terveid loomaliike väljasurumise äärel lootuses, et musta ninasarviku sarv või elevandi võhad ravivad lõtva peenist.

Menopausiga kaasneb tupe limaskestast õhenemine, mistõttu seks võib muutuda naisele ebamugavaks või valusaks. Paljude jaoks sarnaneb see justkui teistkordse süütuse kaotamisega (ei, mitte romantilises mõttes), kus tuleb oma keha ja vajadusi uuesti tundma õppida. Kuna naiste seksuaalsele rahulolule ei pööratud minevikus just üleäära tähelepanu, võis uskumusel, et teatavas vanuses naised ei soovi seksida, ka tõepõhi all olla – nad lihtsalt ei saanud võimalust oma seksuaalsust avastada. X-generatsiooni esindajad on aga eneseteadlikumad ja julgemad otsima leevendust nii langenud libiidole kui ka tupekuivusele, mida võivad pakkuda seksmänguasjad, tupekreemid, seksikoolitused või avatum suhtlus oma partneriga.

TOETADA, MITTE KARISTADA

Kui viljakus on pea kõikides kultuurides alati ja sees olnud, siis muid naiste reproduktiivse tervise seonduvaid nähtusi on peetud pigem tabulisteks. Eriti suure tabu all on menstratsioon ja menopaus, mis lisaks ilmselgetele bioloogilistele muutustele tähistavad ka muutusi selles, kuidas me ühiskonnana naisesse suhtume. On kultuure, kus menstrueerivat naist nähakse räpa-

sena ja menopausi peetakse naiseks olemise lõpuks, aga näiteks Ameerika põliselanike seas on kehtinud läbi aegade teistsugused arusaamad. Põhja-Ameerikas ja Kanadas paiknev Ojibwe nime kandev põliselanike kogukond on toomas vaikselt taas au sisse seni kadumisohtu olnud traditsiooni, mille sekka kuuluvad ka menstratsiooniga seonduvad rituaalid. Ojibwe kogukonnas peetakse seda spirituaalseks kogemuseks, mille ajal on naised küll omaette hütiti eraldatud, kuid mitte nende häbitamiseks, vaid nad vabastatakse selleks perioodiks töötegemisest ning antakse ruumi sisemiseks arenguks ja eneserefleksiooniks. Naisi ei karistata nende reproduktiivse tervise seonduvate protsesside eest, vaid neile proovitakse pakkuda hoopis hüvesid.

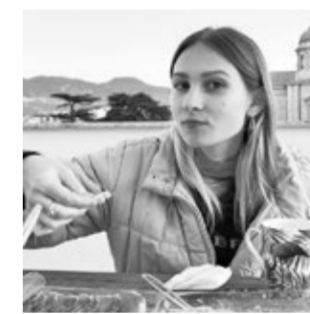
Mitte ainult Ojibwe kogukonna, vaid suurema osa Ameerika põlisrahvaste jaoks on vanematel naistel olnud ajalooliselt tähtis roll naiste reproduktiivse tervise vallas oma teadmiste ja oskuste edasiandmisel. Selle alla kuulub kõik alates menstratsioonist, abordi tegemisest, rasedusest, sünnitamisest ja rinnaga toitmisest kuni selleni, kuidas leevendada menopausi sümptomeid. Menopausi endasse suhtuti kui neutraalsesse või positiivsesse nähtusesse ja vanemaid naisi nähti tarkuse kandjatena, kes jagasid oma teadmisi nii nooremate naistele kui ka üldiselt kogukonnaga³. Olgugi et tänu internetile on meil infole justkui

Proгноositakse, et 2025. aastal kogeb menopausi üle miljardi naise, see tähendab ligi 600 miljardi dollarilist turupotentsiaali, millest start-up'id ei ole veel kinni hakanud.

piiramatu ligipääs, on jäänud vähemaks just isiklike kogemuste kogukonniti jagamist. Naised võivad rääkida sünnituslugusid või jagada nippe PMSi leevendamiseks, aga kui paljud meist on üldse kursis sellega, mis on menopausi sümptomid või kuidas meie emad, vanaemad või vanatädid on sellega toime tulnud?

Hele-Mai Viiksaar omab kirjandusteaduse magistrikraadi, mida ta on kasutanud edukalt ära internetis vaidlemiseks ja tasuta raamatute saamiseks.

Johanna Ruukholm on visuaalkunstnik, kelle töö varieerub veebilehtedest abstraktsete illustratsioonideni. Ta on osa disainiduost Jojo&me ja puhkehetkedeel teeb savist lillekujulisi tarbeesemeid.

dusi leida, sageli aga frustrerivalt tulutult. Meditsiinisüsteem on olnud alati kaldu mehe kui keskmise inimese musternäidise poole, kui välja arvata rasedus või reproduktiivorganeid puudutavad haigused. See-ga ei keskenduta erilisel sellele, mil moel mõjutab sooline kuuluvus naiste tervist või mis riskigruppidesse nad vastavalt vanusele kuuluvad. Menopausi üheks väheseks üldteada tunnuseks on kuumahood, aga kui jätta kõrvale rahvasuus levivad stereotüübid, kuidas vanad naised muutuvad kurjaks, kasvatavad vuntsid ning kaetavad kariloomi ja noori neitseid, siis teame muude sümptomite kohta häbiväärselt vähe.

HALVAD VÕBINAD, HEAD VÕBINAD

Naise menopausikogemust mõjutab suuresti tema suhtumine sellesse protsessi. Seda mõjutab omakorda ümbritseva keskkonna vaade sellele. Olgugi et ideaalis võiks menopaus tähendada vabanemist menstratsiooniga seonduvast ebamugavusest ja seksuaalse vabaduse suurenemisest, võib need plussid nullida see, kui naine ei saanud soovitud lapsi või puutub kokku lähikondlastega, kes suhtuvad menopausi negatiivselt. Menopausi suhtutakse negatiivsemalt nendes kultuurides, kus naise peamise väärtusena nähakse tema viljakust. Läänemaailmas kirjeldatakse menopausi tihti üsna meditsiiniliselt, maalides sellest sageli pildi kui haigusest, mis on tingitud asjaolust, et naise keha ei toimi enam soovitud moel. Araabia maades nimetatakse menopausi meeleheiteeks, mis on samuti üsna pessimistliku alatooniga. Jaapanis aga öeldakse selle kohta „kuumahoog”, viidates ilmselt peamisele sümptomile. Islamimaades ja suuremas osas Aafrika ühiskondadest tähendab menopaus seda, et naine ei pea enam pidama kinni rangetest soorollidest, mistõttu nendes ühiskondades suhtutakse menopausi sageli positiivsemalt⁴. Näiteks on menstrueerivatel naistel keelatud võtta osa ramadaanist, mis stigmatiseerib ja eraldab neid teistest pere- või kogukonnaliikmetest.

VÕTA KÕIK, MIDA VÕTTA ANNAB

Proгноositakse, et 2025. aastal kogeb menopausi üle miljardi naise, see tähendab ligi 600 miljardi dollarilist turupotentsiaali, millest start-up'id ei ole veel kinni hakanud⁵. Nüüdseks räägime juba naistest, kes otsivad lahendusi ja on valmis oma elukvaliteedi parandamise nimel ka raha kulutama. Armsad iduettevõtjad, meil ei ole vaja uut tootlemist rakendust, teid ootab täiesti asustatama valdkond, mis on täis maksejõulisi inimesi ja võimalusi päriselt head teha. Isekalt lootan, et mida rohkem sel teemal rääkida, seda rohkem pa-nustatakse ka menopausi sümptomeid leevendavate meetmete arendamisse ning kui ise sinna õnnistatud ikka juhan, saan keskenduda kõigele sellele, mis on ühes Öhtulehte tõlgitud artiklis menopausi juures positiivsena toodud: „[P]ole vaja muretsema rasedaks jäämise pärast ja mingil hetkel hakkab ka stress vähenema. Paljudel naistel jääb pärast menopausi lõpuks aega asjadele, mis neid ennast tõeliselt huvitavad.”⁶ Menopaus võib potentsiaalselt olla parim aeg su elus!

¹ Vingissaar, M. 2017. Naiste kolmas iga: põhjalikult menopausist ja kõigest sellega kaasnevast. – Delfi Naistekas, 13.01.

² Abel, M. 2022. Menopaus ja perimenopaus. Mis need on ja keda need puudutavad? – Feministeerium, 26.05.

³ Beck, A.; Lapier, R. 2022. For Indigenous Peoples, Abortion Is a Religious Right. – YES! Magazine, 30.06.

⁴ Jones, E. K.; Jurgenson, J. R.; Katzenellenbogen, J. M.; Thompson, S. C. 2012. Menopause and the influence of culture: another gap for Indigenous Australian women? – BMC Women's Health, nr 12.

⁵ Hall, C. 2021. Why More Startups And VCs Are Finally Pursuing the Menopause Market: '\$600B Is Not 'Niche''. – Crunchbase News, 21.01.

⁶ APPI, MIS SEKSIST SAAB? 8 olulist seika, mida sa peaksid teadma üleminekuastatest. – Öhtuleht, 24.07.2022.

Kui arvestada keskmise eluea tõusu, räägime menopausi ja postmenopausi puhul perioodist, mis moodustab üsna arvestatava osa naise elust.

et valetasin ükskord sõbrannale, et ostan sidemeid emale), neid koolivetsus vahetades muretseti, et kõik kindlasti kuulevad, ja lekkivad püksid põhjustasid nii suurt hirmu, et klassiõde kandis pikalt kahte sidet korraga. Hoolimata asjaolust, et menstratsioonist prooviti maalida õpikutes ja tüdrukutele mõeldud käsi-raamatutes pilti kui naiselikkuse sümbolist, seostus see suuremale osale vaid füüsilise ebamugavuse ja häbiga. Mitmeid valuvaigistite ja NO-SPA kooslusi katsetades, pillidega päevi edasi lükates ning juba kolmandat „ausalt ei leki” menstruaalanumat proovides muutub „naiselikkuse ime” nägemine üha raskemaks ja võin märki võtta, et suur osa noortest naistest on

tõusu, räägime menopausi ja postmenopausi puhul perioodist, mis moodustab üsna arvestatava osa naise elust.

Olgugi et kuumahood ja õine higistamine võivad näida kui väiksemat sorti probleemi (vähemalt ei veritse enam!), siis nagu eespool mainitud, võivad need kesta üsna pikka aega ja tuua kaasa mitmeid psühholoogilisi raskusi. Esiteks on kuumahood tihti ootamatud ja ebamugavad. Rahvarohkes kohas higiga katumine koos tunde, et oled kohe iseeneslikult süttimas, tekitab paljudes naistes ärevust ja piinlikkust. Õine higistamine ei tähenda ainult seda, et pead tüütult palju voodipesu ja kattemadratsit vahetama, vaid

ka uneprobleeme, millel on juba tõsisemad tagajärjed nii vaimsele kui ka füüsilisele tervisele. Nais-suhuhormoonide östrogeeni ja progesterooni taseme langus põhjustab ka muudatusi ainevahetuses, nt rasvade ladestumises, mis tähendab paljudele naistele kaalu tõusu ja südame-veresoonkonna haiguste riski. Lisa potentsiaalsete sümptomite nimekirja veel peavalu, meeleoluhäired, lihas- ja liigesevalud, luuõhenemine, libiido langemine, mäluhäired, lihasmassi vähenemine, naha ja juuste kuivus ning emaka allajave.

LIIGA VARA ALGAV PAUS

Menopausi ja sellega seonduvate sümptomite naeruvääristamine või pisendamine ei ole probleem ainult keskealistele ja vanemas eas naistele. See puudutab kõiki emakaga inimesi, sealjuures ka mittebinaarseid isikuid ja osa transmehi. Ühtlasi mõjutab see neid naisi, kes kannatavad varajase menopausi all, mis võib ilma õigeaegse hormoonasendusravita lühendada naise eluiga, sest suurenevad mitmed terviseriskid. Aga oota! See pole veel kõik. Kuigi hormoonravi on teatud puhkudel elupäästev ja hädavajalik, võivad ka sellega kaas-

Kui vanemaid mehi nähakse seksuaalsete vajadustega inimestena, kelle puhul on noorema naise võtmine loomulik elutsükli osa, siis vanemaid naisi nähakse tihti „tädi” või „muttidena”, kes suure tõenäosusega ei tunnegi seksi vastu huvi.

vähemalt paar korda elus fantaseerinud sellest müstilisest perioodist, kui see kõik viimaks läbi saab – menopausist.

MIS ON MENOPAUS?

Menopausiks loetakse ajahetke, kui naisele on viimasest menstratsioonist möödas enam kui aasta, ja see jaguneb tinglikult kolmeks: perimenopaus ehk esimeste muutuste teke, premenopaus ehk periood enne viimast menstratsioonist ja postmenopaus ehk menopausile järgnev periood. Perimenopausi loetakse menopausi tippajaks ja selle kestus võib ulatuda paarist aastast 10–15 aastani. Euroopa naistel algab menopaus keskmiselt 51. eluaastal. Menopausi algusaeg võib kultuuriti erineda, sest see sõltub suuresti sotsiaalselt kuuluvusest, ümbritsevast keskkonnast, elustiilist jne. Enne 45. eluaastat algavat menopausi peetakse varaja-

DAMN.LOUD

E S I T L E B

Damn.Loud alustab oma sügishooaega enneolematu pauguga – mahutame kahe nädala sisse seitse kontserti, igaüks neist pakub omapärase võtmes toorest energiat ja seiklust. Nende seas Euroopa black metal kultusnimed Oranssi Pazuzu ja Batushka, dakwave pioneer Clan Of Xymox, Ukraina folktroonika täht Onuka, Saksamaa progmetalit ikoon The Ocean ja paljud teised.

BATYUSHKA

2. SEPTEMBER 2022 TAPPER

ONUKA

7. SEPTEMBER 2022 SVETA

SHORTPARIS

8. SEPTEMBER 2022 HELITEHAS

ORANSSI PAZUZU

9. SEPTEMBER 2022 SVETA

KEDR LIVANSKIY

11. SEPTEMBER 2022 SVETA

CLAN OF XYMOX

17. SEPTEMBER 2022 SVETA

THE OCEAN LLNN & PLAYGROUNDED

18. SEPTEMBER 2022 SVETA

KÜMMETÄHELE- PANEKUT SEOSES LÄBIPÕLE- MISEGA

1. TEGU ON PROTSESSIGA

Mis kestis nüüd... umbes aastakese? Tundma hakkas ta andma aprilli lõpus (ei saanud mingite asjadega lihtsalt hakkama). Kohale jõudis ta juuni alguses (ei saanud enam millegagi hakkama). Maikuu lõpus arvasin veel, et pole tegelikult läbi põlenud/põlemas ja saan kõigega hakkama, kui ma ainult ennast kokku võtan... Oeh... Endale valetamine on palju lihtsam kui teistele valetamine. Olles suhelnud parema pildi ettesaamiseks „läbi-põlenutega“ eri elualadelt, tundub, et ka siis, kui õnestub vältida kohutavat nn *meltown*-i-hetke, on vaja pikka jahtumist. Soovituslikult kolm kuud kuni pool aastat ja selleks peaks loomulikult võimalust olema.

2. ALGORITMID ON SAATANAST

Inimeseta on muist ekraanidest tegelikult kaunis inertsed. Alles inimese süsteemi sisenedes – pöörates tähelepanu telefonis vm toimuvale – käivitub süsteem tõeliselt, saades endale sisendi. Ent inimene pole modernistlik Apollon *trackpad*-i ja klaveri taga. Keegi on kusagil midagi huvitavat postitanud, tähelepanu hakkab juba sellele koonduma, kuid samal hetkel kõlab *notification*-i plänn! ja juba silmad libisevad kiirelt üle halli kastikese, et sõrmed saaksid teha ühe kahest automaatliigutusest, mille vahel valimine sõltub teadvustamata lühimäluharjutusest ehk sellest, kas sa mäletad, millest pidi rääkima tegelane videos, mida sa suitsupausile tulles avama hakkasid, et korra mõtled mujale viia, ning...

Mõttearu kohandub keskkonnale vastavaks. Virtuaalsete keskkondade hüplik kiirus ja individuaalse tarbimisprofiili järgi koostatud sisuvoog muudavad süvenemise vaimselt ebamugavaks tegevuseks. Sellega ühes muutub vastumeelseks ka endasse vaatamine. Ning läbipõlemine ilma sisekaemusest on lihtsalt kihestunud inimese argipäev.

3. ILUKIRJANDUS PÄASTAB PÄEVA

Ma tegelen elukutselt kunsti ja visuaalkultuuriga. Kuulan päevas keskmiselt kuus tundi muusikat. Ometi kirjutan südameverega alla sellele, et ilukirjandus troonib kõigi kunstide üle – kuis kohtudes sõnadesse vormitud mõttega saab valgustatud tõde: me siiski pole ükski.

4. „PÕRGU ON TEISED INIMESD“

Äkki sa tunned ennast väljajäetu, ahistatu, kõigest tüdinu, vihase, pettunu, unustatu, tähtsusetu, saamatu, rõveda, patuse, pettumuse allika, kohutava sõbra, sita armastaja või enesekeskse vördjana? Kõik tunnevad. Kellelegi oled ka sina ennekõike hindav, jälk pilk. Eneselegi märkamata, mis on seejuures tõeliselt kole. Super-ego on asi ehk enesevihkamine on asi. Ent põhiasi: ära ole *asshole*!

5. SEE POLE ENDA SIDUMISE EGA AMPUTEERIMISE MOMENT

Sa saad tõenäoliselt aru, mis sind konkreetselt läbi põletas. Kui see/ta on toksiline, heida üle parda, loobu kannatamisest. Muul juhul proovi vältida pea ees sissehüppamisi. Ilmselguste kõrval pole kriisihetkel üldiselt selge, mis on probleem ja mis sümptom. See-tõttu tasub pärast esmase kookonilise seisundi saavutamist natuke rahulikult mõelda. Ning see pole aeg armastuse või armumise otsimiseks. Sa pole veel sina ise ja raudselt otsid tegelikult lihtsalt mingit plaastrit. Kui armastus sind aga ise üles leiab, väga naiss! Jällegi, põhiasi: ära ole *asshole*!

6. USU OMA TÖÖSE, MÖTLE TEGEVUSTES

Tervislik suhtumine tööses on vist mingil määral protestantlik tegevus. Kui kristlik jumal on andestav jumal ja jumalat saab teenida oma töös, on töö kaudu võimalik ka mingisugune lunastus, saavutus, parem maailm jne. Ärge mõistke mind valesti – mu positsioon on siinkohal sügavalt ateistlik. Lihtsalt see ei tähenda, et see poleks olemuslikult tõsi.

7. PUHKAMINE ON PUHKAMINE

Mul pole vist lisada siia midagi uut kõigi psühholoogide, suhtenõustajate, elukoolitajate ja „ma siirdusin poliitikasse, mistõttu sooviksin jagada teiega oma inimlike külgi ja muresid“ stiilis tegelaste praktilistele soovitusetele puhkamise kohta. Puhkus on puhkus on puhkus. Tööreisi teisel õhtul välismaise hõngu kontekstis meeldivalt Spritzi listades on kerge ümbritsevat endale puhkuse formuleerida. Samavõrd kerge on avamisele järgnenud Kolmes Lõvis lõppenud läbrakat „peoõhtuna“ kohelda. Aga kus lõpeb professionaalne sundus ning kus algab reaalne sümpaatia ja soov inimestega aega veeta? Kahjuks ma pole piisavalt süsteemiline, et sellele endagi puhul vastata, ammugi siis veel teiste puhul. Sestap jään selle juurde, et puhkust tuleb kohelda, eriti looverialade puhul, kategooriliselt ja rangelt, panna ta kalendrisse panaselst nagu mingi rõve tähtaeg.

8. ÖPI ÜTLEMA „EI“

Loogika on lihtne. Need asjad, millele sa „ei“ ütled, defineerivad sind rohkem kui asjad, millele sa „jah“ ütled. Ning inimesed, kes sõnastavad oma pakkumisi, palveid ja ideid südamele ja sellise pehme manipulatsiooniga, nõnda et teile on võimatu „ei“ öelda... Käige täiega...

9. ALISTU LOOTUSETUSELE

Lootusetusega („pöördumatult katki“, „kõik vihkevad mind“ jne) kaasnev meeldivalt põhjustlik ükskõiksus lubab haruldast vabadust. Vabadust murda mõtlemalle, mis olid ennekõike pigem turvatunde loomiseks kui olemasoleva maailma mõistmiseks ja mõtestamiseks. Kogetud mõttevabadus on vaakum, mis täitub värsketete mõtete, võimaluste ja ootustega – halvimal juhul vähemalt paremate turvatõrkudega.

10. KUI PÕLEDA LÄBI SUITSIIDIVABALT, ON SEL PÕLEMISEL PÄRISILT KA MINGI MÖTE

Mulle oli see esimene suur isiklik kriis, kus enesetapp polnud kordagi mingilgi viisil laual. Väga tore oli! Vabaturmaihalejatele võin kinnitada, et suitsiid kui mõttekonstruktsioon takistab kohutaval kombel seda, mis on põlemises head. Sa pead ennast millestki puhastama. „Puhastan end elust“ on intellektuaalselt mugav, olukorra tõsidusele vastava dramaastmega väljavalendav üldistus – ekraan, mida asetada tõelise probleemi ette, sest kuigi elu ei koosne traumadest, valust ja enesevihkamisest, on see tänu neile vahepeal ikkagi sitaks hirmus. Kõvasti hirmsam kui surm. Aga hirmud on ALATI ületatavad. Samas on täiesti sotsiaalselt aktsepteeritav lahendus nendega kohtumise eest terve elu põgeneda (vaja läheb: tekiila, rotitud tobi, bussigraafik), halvimal võimalikel juhtudest olevat heroini parem kui elu. Igatahes parem kui jalgedega pöranda järele siputada, mõistes valel hetkel: „Ups, oleks pidand veel...“ Lisaks on ükskõik mille nimel lamp surra, kui selle nimel võiks elada. Elagu!

Pidin kirjutama juulikuu Müürilehte arvustuse näitusest „Tuur skulptuur“. Mingil hetkel avastasin ennast aga intensiivselt mitte-kirjutamast ja toimetaja kirju vältimast (postkast ja Messenger). Hullult sitt aeg oli, põlesin läbi ja kirjutasin selle kohta pika Facebooki postituse. Minu üllatuseks palus toimetaja, et vormistaksin selle kuidagi septembrikuu Müürilehte ümber. Eemaldas mõned kohad ja tõmbasin väheke kokku – venitasin seejuures loomulikult tähtaega nagu püksikummi, aga lõpuks sain kümme värskendatud tähelepanekut läbipõlemise kohta valmis. Kui keegi peaks siit abi leidma, siiralt rõõmus. Kui keegi soovib maha istuda, et seda teemat lähemalt arutada, ei viitsi. Vaadake palun punkti nr 4.

Aleksander Metsamärt

Aleksander Metsamärt on parajasti EKA fuajees ja performeerib.

TANKIST EDASI – KAS ARUTELU JA DIA-LOGOON LUBATUD?

ARVAMUS

Linda Kaljundi

Paljudel on saanud veebruarist saadik harjumuseks vaadata igal hommikul esimese asjana üle sõjauudised. Nii ka minul. Suvest alates oleme saanud kõik jälgida, kuidas Donetski ja mujalt tulevate rindeteadete kõrval võtavad järjest rohkem ruumi uudised ühest teisest sõjast, mis käib siinsamas monumentide ümber.

Ajalugu ja tänapäev ei ole Eestis ammu nii teravalt põrkunud, ehkki mälu konfliktide pole siin just vähe olnud. Käimasolev võitlus monumentide ümber ei ole läinud nii teravaks kui pronksõduri kriis (2007), kuid võib olla kokkuvõttes ulatuslikumgi. Lähiaja otsustest sõltub, kas uut monumentaalset konflikti on võimalik ühiskondliku mäletuse edendamiseks ära kasutada või mitte.

MONUMENDID VALIMISTE VANKRI EES

Ajaloo mäle(s)tamine on alati seotud olevikuga. Monumentide kõrvaldamise kõige olulisemaks tõukejõuks on küll sõda Ukrainas, kuid selle juures on raske vaadata mõõda teistest, sh parteipoliitilistest huvidest. Ei kerkinud ju „teata monumendist“ kampaniad esile kaugeltki kohe sõja puhkemise järel, vaid alles suvel. Valimiste eel tuleb kasuks nii mõne konkreetse II maailmasõja monumenti kui ka nende kõigi mahavõtmine – või vähemalt lubadus seda teha. Sarnaselt pronksõduri kriisi ajale ei soovi ükski partei monumendite alajada mainet konkurentidele maha mängida. Samuti on mälestusmärgide mahavõtmise puhul palju lihtsam pakkuda konkreetset lahendust kui teiste praeguste, üha nurjatamate probleemide puhul, mis on seotud näiteks energia, inflatsiooni ja keskkonnaga.

Samas oleks vale seostada monumendikampaniat üksnes poliitikaga, isegi kui seda ei saa nimetada ka ainult rohujuuretaseandi initsiatiiviks. Mitmed kohalikud algatused ja emotsionaalsed reaktioonid näitavad, et teema läheb inimestele väga korda. Paljudele eestlastele pakuvad monumentide mahavõtmise algatused võimalust tegeleda vapustusega, mille on põhjustanud

tamises, mida taanisid nii loomeliidud. Arvestades olukorra keerukust, emotsionaalset laetust ja ühiskonna lõhestatust, oleks debattide jätkuv mahasurumine kõige halvem stsenaarium. Sealjuures ei vaja me arutelu mitte ainult Narva tanki või mõne muu konkreetse monumenti üle, vaid kogukondade erineva ajaloomälu teemal laiemalt.

Võib väita, et sõja ajal ei saa me seda endale lubada. Samas näitab ühiskonna tugevust just julgus tulla toime erinevate sümbolitega ja oskus arendada dialoogi erinevate arusaamade vahel. Arutelu allasurumine teeb Eestit seevastu pikemas perspektiivis nõrgemaks. See kaugendab meid ka euroopalikust ajaloo- ja mälu kultuurist, mille eesmärk on olnud õppida toime tulema erinevate tõlgendustega. Klassikaline näide selle kohta oleks Prantsuse ja Saksa kooliõpikute katse integreerida ka naabermaa vaadet ühisele, sageli konfliktsele ajaloole.

Praegu on Ida-Euroopa solidaarsus ja oma ajaloolise kogemuse teadvustamine vajalikum kui kunagi varem. Ometi ei peaks heitma sellega koos kõrvale kõike seda, mida on Euroopas II maailmasõja järel ajaloohariduses, muuseumides jm aegamööda saavutatud: õpetada inimesi aru saama, et ajaloo on läbi aegade räägitud – ja seda on ka ära kasutatud – erinevatel viisidel; et eri kogukondadel ja huvigruppidel võibki olla minevikust erinev nägemus; ning et kõige olulisem on selles kõiges orienteerumiseks arendada omaene kriitikameelt ja allikate lugemise oskust.

Taasiseseisvumise aastapäeva puhul 20. augustil peetud kõnes mainis president **Alar Karis** „keerulisi arutelu- ja sümbolite, mäletamise ja ajaloo tõlgendamise üle“ ning ütles: „Need ongi rasked teemad, mis tuleb läbi vaielda, et võimalikult paljudel oleks ühtmoodi selge, mida Eesti Vabariik peab sobivaks ja mida mitte.“ Vahest ongi just seda läbivaidlemist kõige enam vaja. Praegu ei ole ju seegi selgeks vaieldud, mida peetakse seoses II maailmasõjaga sobivaks. Mis hetkel ületab sõja mälestamine kohalike venelaste poolt lubatud piirid? Kuidas kaasata läbirääkimistesse „punase joone“ üle ka eestivene kogukond? Ja kas II maailmasõja mälestamisel tuleks otsida ka eestlaste ja eestivenelaste ühisosa?

Tõnis Saarts kirjutas 25. augustil Postimehes, et aeg eestivene vähemuse loimimiseks ei ole kunagi olnud nii soodne. Kui mureks on eestivene ajaloomälu sõltumine suure isamaasõja müüdist, siis tuleks luua ruumi kohalikele eestivene ajaloo – jäädvustada ja väärtustada nende mälestusi ning materiaalsed kultuuri, siiatulemise ja kohanemise lugusid jne. Vähene kajastatus torkab eriti silma ajalooõpikutes, kus eestivene elasi seostatakse tihti ainult hilise nõukogude aja massiimmigratsiooniga ja sellega, et nad võtsid eestlastelt korterid ära.

KOOS MONUMENDIGA EI KAO AJALUGU

Ühte keerulise ajaloo tegelemise vahendit pakuvad ka monumendid. Seda aga siis, kui nende ümber on

debat lubatud. Monumendid võib küll maha võtta, kuid see ei tee olematuks keerulist ajalugu. Vastupidi, see võib teha ajaloo toimetulemise märksa keerulisemaks. Eri maade kogemus on näidanud, et ajaloolisi traumasid ei saa alla ega maha suruda, kuid neid saab läbi töötada. Kui nõukogudeaegsed II maailmasõja mälestusmärgid praegu maha lammutada, siis ei saa seda otsust enam kunagi tagasi pöörata. Siis ei saa enam ükski õpetaja minna oma õpilastega kohapeale arutama selle üle, kuidas ajalugu on eri aegadel erinevalt mäletatud ja (näiteks nõukogude ajal) ära kasutatud. Taolist pedagoogilist potentsiaali oleks palju Maarjamäe memoriaalil ja seda ümbritseval mälumaastikul. Hoopis teistmoodi näide selle kohta, kui mõtlemapanev võib olla näha eri aegadel püstitatud mälestusmärgi, on Klooga koonduslaagri väliekspositsiooni osaks olev monumendipark.

Ühtlasi võime sattuda olukorda, kus järgmiste valimiste eel või mõnel muul kriitilisel hetkel hakatakse otsima uut kihistust nõukogude või muust perioodist, mille märgi avalikust ruumist maha võtta (vähese tsaariraja mälestusmärgi suhtes on sarnased üleskutsed juba kõlanudki). **Krista Kodres** tõi juba üsna monumendisõja alguses (6. juuli Postimehes) näite mõisatest: kui need oleks Eesti Vabariigi loomise ajal laialt levinud saksavaenulikkuse mõjul maha lammutatud, oleksime praegu oma ajaloo ja pärandi seisukohast kahtlemata vaesemad.

Sellega ei taha ma öelda, et monumendid peaksid viimseni alles jääma. Küll aga ei tohiks ilma aruteludeta võtta vastu otsust, et need peavad kõiki avalikust ruumist kaduma. Kampania korras tegelemine toob enamasti kaasa soovimatuid tagajärgi ja võib anda vaikselt võssa unustatud sammastele hoopis uut mõjuvõimu. Üleliia keerukas ei oleks aga panna kohalike ekspertide koosnevaid komisjone, kus pidada nõu selle üle, mida ühe või teise piirkonna monumentidega ette võtta – ning kaasata sellesse ka kohalikke kogukondi. Sealjuures ei pruugiks allesjäämise kriteeriumiks olla üksnes n-ö kunstiväärtuslikkus, vaid pärandi või ka kohaliku ajaloomälu seisukohalt võib olla väärtuslik just mõni kõrvalises kohas seisev eriline kunstilise ambitsioonita või suisa asjaarmastajalik mälestusmärk.

Allesjäävatele monumentidele uue raamistuse leidmiseks saab korraldada ideekonkurssi, mis aitaks nii sõnastada uusi tahvleid jmt. ja luua ka võimalikke kunstilisi sekkumisi. Erinevaid võimalusi pakuvad ka muuseumid. Muuseum ei ole koht, kuhu kuhjata lihtsalt kõik avalikus ruumis tüli tekitanud mälestusmärgid Jaak Joala sambast Narva tankini. Nüüdisaegne muuseumiajaloo püüab esmajoonel jätta objekti selle algsele asupaika, tekitades uue ekspositsiooni selle ümber. Ja juhul kui see tuuakse siiski muuseumi, kaastakse väljapaneku loomisesse ka publikut koos nende erinevate lugude ja arusaamadega.

Seega on monumentidega tegelemiseks vaja enne kõike aega ja arutelu. Lahendus ei pruugi olla nii kiire, aga pakub erakordselt olulist lisaväärtustena võimalust arendada dialoogi siinse mitmekihilise ajaloomälu üle ja eri kogukondade vahel.

Foto: Eva Sepping

PASSIIV-AGRESSIIVSUS ON PASSÉ. VILJAKAST KONFLIKTIST

Temperatuurid inimsuhetes ulatuvad rasketel hetkedel Kelvini skaalal tuhandetesse. Eriarvamused, tülid ja beef'id saab aga enda huvides tööle panna – kui tead, mida teha.

Kirjutab **Sanna Kartau**, illustreeris **kadi sink**

Raamatu „Radikaalne avameelsus“ autor **Kim Scott** juhtis Google'is 700-pealist tiimi. Seega ei ole konfliktid talle võõrad. Fimas töötades puutuski ta esimest korda kokku väga otsekohese töö suhtlemise loogikaga. Radikaalse avameelsuse kultuuri eesmärk ei ole mitte (autori sõnu kasutades) karmide sõnadega rinda pussitada, vaid vältida probleeme, mis tekivad kollektiivides tõe end teada hoidmisel. Teadlikult tagasiside andmine, kirjeldab Scott, nõuab aga veidral kombel esmajärjekorras siirast hoolimist. Hästi juhtimine eeldabki seega, et juhti kotivad inimesed, kellega koos ta töötab. Ma ütleks, et kõik suhted, olgu need töö või mujal, eeldavad seda. Ainult hoolimine tülisid aga ära ei hoia ega peagi.

VÄLTIMINE = VÕIMATU JA MÕTTETU

Paljud konfliktid lähtuvad sellest, et kõigi südamesse mahub ainult üks tõde ning et seda on võimalik üsna lihtsalt hoomata. Et me mõistame, mida ja miks teine inimene teeb või ütleb, ja et see on üheselt hea või halb. Nii on lihtsam, nii meie eegole kui ka ajalisel – tasakaalustatuma tõe väljaselgitamine on ajamahukas tegevus.

Eriarvamused, vääritimõistised, vastukaivad motiivid inimestega meie ümber jätkavad meie elude keeruliseks tegemist isegi siis, kui oleme ise teiste seesmistel elude lihtsustamise töö ära teinud. Seetõttu mind huvitabki, kuidas nende vastuoludega paremini toime tulla. Ehk saab need vältida, kui panem silmad kinni ja teesklen, et kõik on korras?

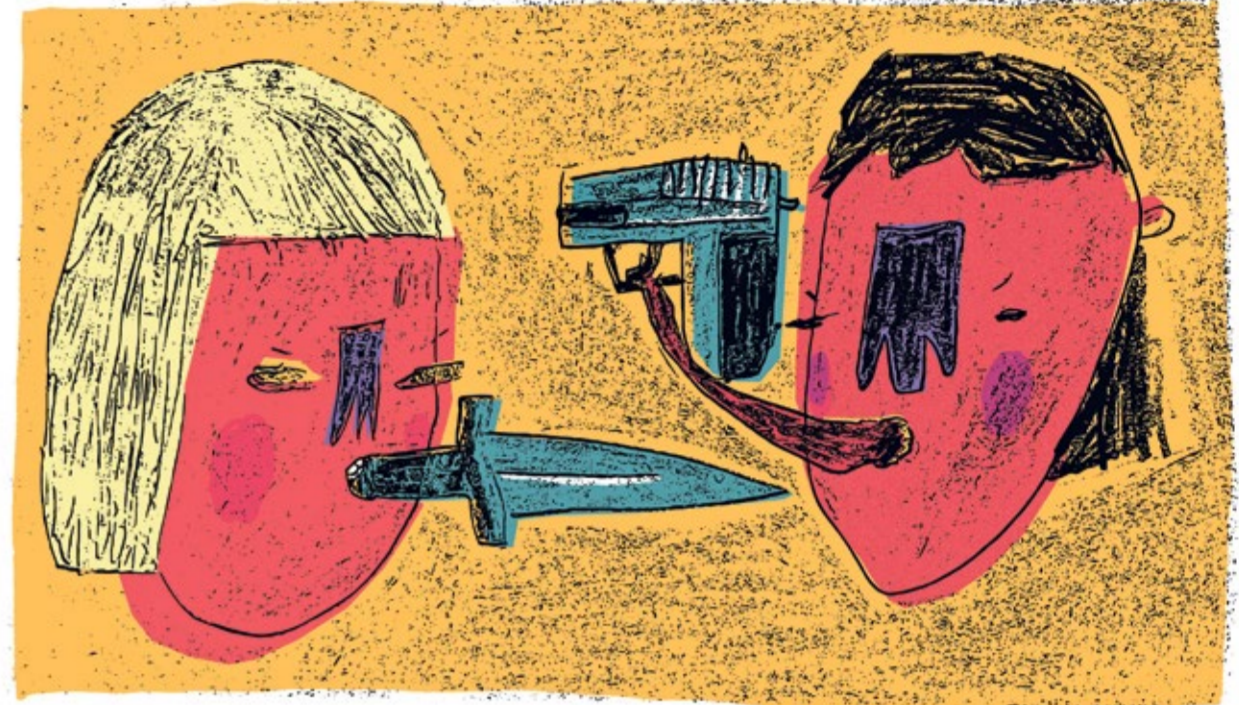
Kahjuks mitte. Võimetus vastuoludele otsa vaadata ja nendega ausalt tegeleda mõjub hingele kaastreerival ja kultiveerib argust. Kui suhe ei loeks, ei tekitaks sellele näpuga näitamine ja raskuste kohta küsimine sellist õudu. Hoolimata võimalustest, mis peituvad nendega ausalt tegelemises (täpselt hiljem), anname endast kõik, et konflikte vältida ja seda väga erinevates kontekstides. Sõprusgruppides leidub sageli mõni ÜRO rahuväljavaja, kes tajub enda õlgadel vastutust igasugust pinget maandada. Perekondades välditakse otsese tagasiside andmist isegi väga kahjulikule käitumisele. Palgatööliste hulgas leidub kamaluga lugusid sellest, kuidas neid on vallandatud mingi probleemi tõttu, mida enne lahtilaskmist ei arutatud. Inimesed pikaajalistes suhetes hoiavad sageli muresid ja tundeid strateegiliselt enda teada, sest avameelsus võib tuua kaasa pommiplahvatuse. Valime enda vajaduste ignoreerimise või passiiv-agressiivsuse.

MIDA ÜLDSE DETONEERIDA ANNAB?

Ehkki tehnoloogiavaldkonnas õlistatakse erimeelsust, avatust kriitikale ja horisontaalset töökuultuuri, mis peaksid bossidele töö näkku ütlema lihtsamaks teema, näitavad metauuringud konfliktidest töökohtades pigem vastupidist. Töö juures tekivad tülid vähendavad produktiivsust.¹ Autorid kirjutasid, et nende jaoks kinnitatis tulemused informatsiooni töötlemise hüpoteesi, s.t. veidi konflikti pole paha, see võib isegi käivitada midagi väärtuslikku, aga kui liialt tuliseks läheb,

kadi sink on animafilmirežissöör ja Linnateatri verivärske kommunikatsioonijuht.

võtab see enda alla liiga palju meie kognitiivset ressursi ja takistab meil asjade tehtud saamist. Võid ette kujutada iseennast kokutamast, kui su üle, kuid verbaalselt võimekas töökaaslane järjekordse massiivse comeback'iga su idee pihuks ja põrmuks teeb. Järgmine kord ei pruugi sa oma tarka mõtet üldse jagadagi. Ja firma kolmas kvartal ongi rentsiis!

Eks suhetes ole samamoodi. Uurijad, sh Captain Obvious et al. on näidanud, et tülirohked suhted lagunevad tõenäolisemalt kui suhted, kus tülid on väga harvad.² Suhtegurude soovitusel lähtuvadki sageli eeldused, et tülid on halvad ja mõlemad pooled peaksid nende vältimiseks endast kõik andma.

Siin tuleks aga hoida meele kahte tõsiasja. Esiteks: lähisuhetes ei saa konflikte lõputult vältida. Teiseks: kõik tülid ei ole võrdsed. Uurijad tegid meie eest õnneks taksonoomia ära ja kirjeldasid viise, kuidas inimesed beef'ivad. Konfliktistrateegiad võib jagada kuueks: kompromiss, domineerimine, vastastikune reaktiivsus, eraldumine, vältimine ja alistumine.³ Ilmselgelt võtavad mõned neist paremini kui teised – konfliktistrateegia loeb. Kõik tülitsejad ju ei lahuta.

TÜLITURVALISUS

Lahutavad halvad tülitsejad. Nad eeldavad, et just nemad peaksid vastuseisust võitjana väljuma. Ja et tüllil on võitja. Ning et probleem ei ole tõenäoliselt neis või isegi kui tajutakse mingit vastutust, on see võrreldes teise panusega tühine. Teine käitub isekalt! Tä on naiivne! Kontrolliv! Ebaratsionaalne! Ja kui teine tajub, kui räpaselt me kakelda võime, astub ka tema mutta. Selleks et mudamaadlust vältida, tuleks diskussioonid esiteks luua turvaline atmosfäär mõlema inimese jaoks. Jah, enamasti sisaldavad konfliktid pinget (ja selle tunnustamine siin ja praegu võib olla täitsa hea mõte), kuid selle tasakaalustamine ei pruugi olla eriti keeruline. Kui inimene tunneb, et tema tülipartner pingutab, et teda mõista, väheneb tülist tulenev kahju suhtele.⁴ Samuti aitavad hellus, partnereid siduv (s.t mitte teise kulul tehtud) huumor ning probleemi lahendamisele keskendumine.

Targad inimesed⁵ tutvustavad raamatus „Rasked kõneleused. Kuidas ebamugavaid vestlusi endale ja teistele kergemaks teha“ lugejale kolme tasandit, mille leiab igast keerulisest vestlusest. Esiteks vaieldakse selle üle, mis toimus – pealispind, faktid, tõe väljaselgitamine. Teine tasand on emotsioonid – tihti implitsiitne, aga alati kohal. Mida tunti? Mis selle tunde tekitas? Kolmas tasand on identiteet. Kui teisel on õigus, siis mida see minu olemuse kohta ütleb? Et ma olen inimesena halb? Lohakas? Lol! Seda vestlust peame alateadlikult isendadega, ehkki konflikt annab selleks sisendit.

Enamasti on meil sellest, mis juhtus, erinev arusaam. Seega ei ole mõtet ajada taga mingit ülmat tõe (lähitudes sellest, et meil on õigus). Tundeid võiks tüliades konstateerida ja olla nende suhtes aus, kasutamata neid relvana (ä la „vaata, kui kurvaks see mind tegi, kui jobuna sa käituda oskad“). Identiteeditasand on siin eriti väärtuslik/ohulik: selleks et tülitseta turvaliselt, võiksid pooled kinnitada üksteisele, et nad ei adresseeri teises midagi olemuslikku, vaid spetsiifilisi käitumismustreid. Vastuvõtjana tuleb seda iseendale kinnitada: „Ma ei ole olemuslikult hoorapurakas, ma lihtsalt käitusin nagu hoorapurakas.“

SEDA „LÄBI TULE JA VEE“ TÄHENDABKI

Meenutagem: siiras hoolimine on konfliktis A ja O. Hoolimise loomulik osa on uudishimu, aus püüd mõista teise inimese perspektiivi ja kogemust. Mis ta kavatsus oli? Mida ta käituses tundis? Kuidas tema seda koges? Paar avatud küsimust hiljem saabki kunstlik vastuseis lagundatud ning olete samal poolel. Rasketele vestlustele nutikalt lähenemine ennetab suhet murendavaid suuri konflikte. Soov teist mõista ja tervemõistlik enesekriitilisus ei tule kõigile loomulikult, mis tähendab, et siinsed näpunäited ei pruugi töötada inimestega, kelle eesmärk on sulle lihtsalt meeleharmi põhjustada.

Tahame enda kõrvale inimesi, kellega koos oleme käinud läbi tules ja veest. Viljakad konfliktid ongi need kõrvetavad momendid suhete eludes, kus pilku fookuses ning meeli avatuna hoides sammume tööle lähemale. Targad tülitsejad lähenevad teineteisele. Pigem ausalt, mõistlikult ja hellalt tüli läbi teha kui võltsilt suhtega jätkata.

Nii, kellele sa seda lugedes mõtlesid!

¹ De Dreu, C. K. W.; Weingart, L. R. 2003. Task versus relationship conflict, team performance, and team member satisfaction: A meta-analysis. – *Journal of Applied Psychology*, nr 88 (4), lk 741–749.

² Gottman, J. M. 1994. What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes.

³ Zaccilli, T.; Hendrick, C.; Hendrick, S. 2009. The romantic partner conflict scale: A new scale to measure relationship conflict. – *Journal of Social and Personal Relationships*, nr 26 (8), lk 1073–1096.

⁴ Gordon, A. M.; Chen, S. 2015. Do You Get Where I'm Coming From? Perceived Understanding Buffers Against the Negative Impact of Conflict on Relationship Satisfaction. – *Journal of Personality and Social Psychology*, 02.11.

⁵ St. Douglas Stone, Sheila Heen ja Bruce Patton.

MIDA ON ÜHIST EESTI KEELEL JA HRUŠTŠOVKAL?

Eesti keel seostub nii mõnelegi ränkrangete reeglitega – eriti võrreldes „reeglitevaba” inglise keelega. Ometi on ka eesti keel meeldivalt kaootilisem, kui sageli arvatud, ning samuti läbib see uuenduskuure – nagu näiteks hruštšovkad tänapäeval. Keele kasutamist võikski juhtida katsetamine, isikupära ja vabadus.

Lydia Risberg

See lugu hakkas idanema volbriööil Tartus. Peetuju ei olnud, aga üksi kodus olla ka ei viitsinud. Seega kaman-dasin sõbra õue, Ula baari. Kui kohale jõudsime, kadus päike üsna varsti ära ning hakkas külm. Õnneks ei pidanudki kohe jälle laiali minema, vaid sõbral oli varukas varuplaan: lähme pinnapeole. Või no mis pinna-pidu see koroonaajal ikka oli, vaikne korteritiks paari intelligendiga.

Kes seda teab, miks, aga jutt läks eesti keelele. Kuu-lasin, silmad punnis, kuidas doktorikraadiga inime

muusikat mängitakse ja kuulatakse. Keelega on sama-moodi. Eesti keel võikski olla oma kasutajatele raske-te reeglite kogumi asemel hoopis „rõõmu ja mängu-lusti allikas”².

MILLISED ON MÄNGUREGLID?

Eesti keeles on reegleid küll ka. Need on need vä-hesed, teadlikult kokku lepitud rangemad reeglid, mis käivad sõnade õigekirja ning käänamise ja pöö-ramise kohta. Sellised reeglid lihtsustavad teksti lu-gemist, sest kui igaüks kirju-taks sõnu omamoodi, oleks meil tõesti raskem ükstei-sest aru saada.

Ülejäänud keel ei koos-ne aga mitte ettekirjutatud reeglitest, vaid õigupoolest kasutusmustritest, mis kuju-nevad seeläbi, kuidas keelekasutajad keelt kasutavad, ehk suhtluses. Nii ei saa sõnade tähendused (jättes terminid kõrvale) algust mitte sõnaraamatust, sellest, kuidas vastava sõnaraamatu koostajad on parasjagu sõna seletanud, vaid inimes-te suust, pidevas kasutuses. Näiteks tegusõna „kostuma” tähendab kasutajate jaoks juba terve sajandi „kuulda olema”, mitte „üles sulama”, nagu oli kirjas ÕSides.³ Täna-päeval aga kirjeldavadki sõna-raamatukoostajad EKI ühendsõnastikus sõnade seni teadaolevat kasutust.

Sõnastikega seoses ka üks kõrvalepõige. Sattusin Müürilehest lugema **Gregor Kulla** artiklit⁴, kust avas-tasin, et EKI taasloob aegunud väärtushinnanguid. Arutasin asja kolleegidega ja muutsime vastava sõna-seletuse juba samal päeval adekvaatsemaks – veebi-sõnastikku saab nimelt täien-dada pidevalt, mitte alles uues trükis nagu pabersõna-raamatut. Umbusk muuda-tuste võimalikkusse on ilm-selt seotud ka sellega, et EKI kuvandiks on tige kruunniga tädi, kes kedagi ei kuula. Ent

asjad pole enam pabertellisesse raiutud. Me kõik ka-sutame eesti keelt koos, eesti keel ei ole sõnaraa-matukoostajate eraprojekt. Tagasi keelereeglite juurde. Kui sajand tagasi ühist eesti kirjakeelt alles loodi, siis selle saavutamiseks kehtestati tõepoolest kohati üsna rangeid keelereeg-leid. Tänapäevaks on aga ühine keel välja kujunenud ning sajan-ditagused reeglid kas on või ei ole kasutu-ses juurdunud. See, kui sajandi jooksul pole suude-tud keelde leiutatud reeglit omandada, ei ole mitte

keelekasutajate, vaid reegli süü.⁵ Väga suures osas korraldabki keelt selle kasutaja ise – keel kujuneb ka-sutuses, mitte õpikutes.

ÄNGI ASEMELE MÄNG

Tõsi see on, et nagu ilmselt paljudele, meeldib mullegi lugeda ladusat teksti, mis ei kubise trükivigadest. Ent. See, kuidas saavutada ladusat loetav tekst⁶, ei olene üksikutest, ühel või teisel põhjusel keelekorralduses aja jooksul kehvaks peetud sõnadest⁷. Eesti keel ei lähe kohe hukka, kui sõnaraamatud ja õpikud keelt rangelt kuskil (Pätsu ajas? 1960ndates?) kinni ei hoia. Ta manduks hoopis siis, kui hoiaks. Seepärast võikski mõtteviisi „nii ei tohi/saa/või keelt kasutada” asemel mõelda kasvõi hoopis nii, et „keelekasutaja tavaliselt pigem sellist valikut ei tee, kuigi mõni keelekasutaja võib teha ka”.

Keelt kasutades, sh teksti koostades valin, kuidas end väljendan, et lugeja/kuulaja mind mõistaks. Sama-moodi valin peol DJ olles vastavale peole sobiliku muusika. Kui mängiksin vikerpeol *death metal*⁸, siis buutataks ja vahetatakse mind üsna kohe välja. (Peol vale loo valimine on minu arust isegi hullem kui teadus-konverentsil olukorda sobimatu sõna kasutamine.) Ehk et nii nagu peol korrigeerib tantsuplats DJ vali-kuid, nii suunab lugeja/kuulaja ja samuti suhtlusolu-kord keelekasutaja valikuid.

Keele ärafikseerimine oleks samaväärne sellega, kui hruštšovkad ei tohiks ümber ehitada, ruumikasutust muuta, seinä maalinguga katta, katusele päikesepa-neelet panna jne, sest seda pole tüüpprojekts ette nähtud. Kes tahaks elada igavesti just sellistes maja-des, mis ehitati 1960ndatel? Ilmselt mitte paljud.

Kokkuvõttes on jäik keelekorraldus ning ka üldise-malt jäik hoiak keele suhtes põhimõtteliselt sama-väärsed olukorraga, kus kuulata tohiks üksnes kuskil loendis etteantud muusikat. Mina ei taha sellises ühis-konnas elada. Pakun, et ka sina ei taha. Ja hea on see, et me ei peagi seda tegema.

¹ Samasest fenomenist noorte puhul vt: Lindström, L. 2022. Eesti keel olgu mugav töövahend, mitte vesikivi kaelas. – *err.ee*, 29.04.

² Tavast, A. 2022. Milleks meile eesti keel? – *err.ee*, 11.05.

³ Loe sõna „kostuma” lugu: Risberg, L. 2021. Jonnakas kostuma. – *Keel ja Kirjandus*, nr 12.

⁴ Kulla, G. 2022. Heterod, te saate ka olla peded. – *Müürileht*, juuni.

⁵ Vt ka: Tavast, A. 2022. Oma reeglid avastab igaüks ise [Intervjuu Heiki-Jaan Kaalepiga]. – *Keel ja Kirjandus*, nr 5.

⁶ Vt ka: Käpp, K. 2022. Komavead pole esmatähtsad. Õpetame lapsed kõigepealt imelises keeles kirjutama. – *Eesti Päevaleht*, 26.06.

⁷ Vt ka: Risberg, L.; Habicht, K. 2021. EKI keelekoostajate loendi-põhisusest kasutusjuhiseeni. – *Postimees*, 23.10.

Foto: Anu Põhism

Relaxec™

Me kõik kasutame eesti keelt koos, eesti keel ei ole sõnaraamatukoostajate eraprojekt.

rääkis, et ta sai alles eelmisel aastal ühel konverentsil teada, et eesti keeles polegi ränkranget reeglid. Kuna kõneleja tekste oli korduvalt punaseks toimetatud, oli talle jäänud mulje, et eesti keeles on jube palju

See, kui sajandi jooksul pole suudetud keelde leiutatud reeglit omandada, ei ole mitte keelekasutajate, vaid reegli süü.

reegleid, mida tema küll ei tea, aga mida seega kind-lasti teavad need, kes ta tekstid punaseks on teinud. Isegi kui nii mõnigi kord oleks ta ise eelistanud enda sõna juurde jääda, arvas ta, et ju siis nii on õigem. Nii oligi ta eeldanud, et eesti keel on raskelt reegleid täis – vastupidiselt inglise keelele, kus reegleid just

Nagu peol korrigeerib tantsuplats DJ valikuid, nii suunab lugejakuulaja ja samuti suhtlusolukord keelekasutaja valikuid.

nagu polekski, mistõttu on inglise keeles ka lihtsam kirjutada.¹

Agas kumbapidi siis ikkagi on: kas keelekasutaja peab painduma reeglite järgi või kohaneb keel oma kasu-taja järgi? Umbes samaväärne oleks küsida, kas muu-sikakuulaja peab kuulama ainult neid lugusid, mida mängib mingi teatud raadiojaam. Või öelda, et mõn-da lugu ei tohi peol või kohvikus mängima panna, sest vastav muusikanõukogu pole seda heaks kiitnud. Tegelikult määravad ju hoopis teised tegurid, millist

Lydia Risberg on elukutse-line keeleteadlane ja juhu-DJ.

Rõõmus ei kliimaärevusele!

Tähelepanu! Tegemist on abivahendiga, enne kasutamist mõelda korra järele. Kõrvaltoimete tekkimisel konsulteerida iseendaga.

ME PEAME KAITSMA OMA LAPSI. SEKSUAALHARIDUSEGA

Kes ja kuidas peaks pakkuma lastele seksuaalharidust? See küsimus on muutunud avalikkuses ülepoliitiseerituks, mistõttu tõendus- ja faktipõhised ettepanekud saavad valju hukkamõistu sihtmärgiks. Tekkinud patiseisu tõttu lisandub üha uusi seksuaalvägivalla ohvreid ja vägistajaid.

Kirjutas **Laura Mallene**, illustreeris **Roven Jõekäär**

Kõige paremini on seksuaalvägivalla juhtumite puhul teada ohvrite hulk. Just ohvrite, mitte vägistajate arvu peegeldab vähemalt osaliselt justiitsministeeriumi iga-aastane ülevaade kuritegevusest. See on loogiline mõõdiku valik, sest vägistaja isik pole alati teada. Nii jagabki riik selle asemel statistikat, mis kirjeldab suguühituse sundija suhet ohvriga: pereliige, võõras, naaber.

Ametliku statistikaga võrreldes märksa terviklikumat pilti pakuvad ohvriuuringud. Viimasest, 2021. aasta kevadel avaldatud vägivalla kogemise raportist avaldub, et tegu on tohutu peitkuriteoga ning vägistamist, vägistamiskatseid ja seksuaalvägivaldatervikuna esineb ametliku statistikaga võrreldes kümneid kordi (tõenäoliselt veelgi enam) rohkem.

See, et seksuaalvägivalla ohvrid vajavad (sh riigipoolset) abi, mh eri teenuseid, nagu psühholoogiline

Inimestele loomuomane süüinstinkt⁴ tekitab tugeva tungi näha probleemide või nähtuste korral eelkõige süüdlast või süüdlaste rühma, kes on juhtunu eest ühemõtteliselt ja ainuisikuliselt vastutavad ja kelle vastutusele võtmine toob probleemile ka lõpliku lahenduse. Selline lähenemine eemaldab vaateväljast muud, palju kaugemad ja süstsemamad põhjused, aga ka tegemata jäetud sammu, mis juhtunut potentsiaalselt soodustavad.⁷ Sisuliselt saab seksuaalvägivalla muustrites näha ka sümptomeid, mitte pelgalt haigust.

SENISE SEKSUAALHARIDUSE EDULOO VARJUKÜLG

Ühe olulisima vakaja jäänud teguri on paljud uurijad suutnud juba korduvalt tuvastada: vägistamisel ja vägistamiskultuuril⁸ on otsene seos puuduliku või olematu seksuaalharidusega.^{9,10} Sealjuures ei adresseeri seksuaalharidust ainult vägistamist. Arengukohane ja holistiline seksuaalharidus¹¹ panustab mh soovimatu rasedumise, seksuaalsel teel levivate haiguste, seksuaalse riskikäitumise jpm ennetusse¹².

Eesti koolides pakutavat teaduspõhist seksuaalharidust on võimalik pidada säravaks edulooks. Analüüsid on näidanud, et just seda saab võtta otsese põhjusena, miks on drastiliselt vähenenud abortide hulk ja suguhaiguste levik.¹² Eesti koolides alustati tõenduspõhise seksuaalhariduse andmist 1996. aastal, riiklikku õppekavva on see kaasatud kohustusliku osana. Eesti seksuaalharidust on hinnatud kõrgelt ka Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) raportis¹³, mh tuuakse Eestit eeskujuks seksuaalhariduse põimimises õpetajaharidusse.

Vaid mõningast vastuseisu esineb raportit järgi vähestes, peamiselt religioosse suunitlusega koolides, kus keeldutakse käsitlemast tõenduspõhist seksuaalharidust ja selle asemel pakutakse õpetust, mille tuumaks on abieluleelse seksuaalkäitumise moraalne hukkamõist. Koolidel on voli otsustada, mis moel nad lastele seksuaalharidust annavad – isegi kui nende valik on uuringute järgi soovitud (nt abieluni seksist hoidumine) vastupidise mõjuga. Ilmekaks näiteks on uuring, millest selgub, et erinevalt seksuaalharidust pakuvatest riikidest (Austraalia, Holland ja Prantsusmaa) alustatakse USAs, kus on levitud abieluni seksuaalhariduse hoidumisele suunatud programmi, seksuaalreluga varem ja seejuures kasutatakse vähem kaitsevahendeid. USA 15–19-aastaste seksuaalhariduse näitajad olid selles võrdluses konkurentsituks kõige hullemad.¹⁴

See, et Eestis on seksuaalhariduse pakkumine võrreldes muu maailmaga heal tasemel, ei välista mure-

kohtade olemasolu. Noortepeegelduse järgi on „suhte- ja seksuaalvägivalla teemade käsitlemine koolitundides ebahütlane – kohati saadakse sellega noorte arvates hästi hakkama, kuid kohati puudub õpetajatel nii oskusi, teadmisi kui tahtet”.¹⁵ Sama uuringu järgi on spetsialistide hinnangul seksuaalhariduse andmisel mõjusaks takistuseks koolijuhtide negatiivne suhtumine seksuaalharidusse. Ühe uuringu kohaselt¹⁶ pole kolmandik kooliõpilastest klassitundides vägivaldatervikule puudutavate teemadega üldse kokku puutunud, veidi suurem hulk väitis, et seda on tehtud üksnes põgusalt.

VÄÄRKOHTLEJAST SEKSUAALHARIDUSE ANDJAKS

WHO kiitva raporti koostamise järel toimusid mitmed märgilised sündmused. Esiteks massilised virtuaalsed ja verbaalsed rünnakud seksuaalõhustajate **Rita Holmi** suunal. Sõna võtsid nii paremäärmuslikud poliitikud kui ka äärmuskonservatiividest arvamused. Seksuaalharidust sai korraga polariseeriv maailmavaatelise küsimus, mida – nagu teisi sarnaseid teemasid – hakkas iseloomustama „ühiskondlik kaevikusõda”. Viimast võib nimetada nähtuseks, kus oluline pole teise poole äraakuulamine, vaid enda positsioonide kindlustamine.

Sealjuures on jäänud kõlama seksuaalhariduse vastaste argument, et seksuaalharidus peaks olema lapsevanemate, mitte lasteaia pärusmaa. Seksuaalharidust seostati diskussioonis aga laste seksima suunamisega. Ehkki teoorias võib see olla hea mõte, on seksuaalhariduse lapsevanemate hoolde jätmine seotud väga suurte riskidega. Kui valida selline suund, on raske kontrollida, kas, kuidas ja kui palju seda haridust kodu pakutakse. Halvima – paraku mitte sugugi vähenenud – stsenaariumi korral võib laps sattuda sel kombel olukorda, kus seksuaalharidust peaks andma inimene, kes on ise seksuaalne väärkohtleja. Ohvriuuringu andmetel on lapseas kogunud seksuaalvägivaldatervikule iga kuues elanik, kusjuures 14 protsendil juhtudest oli seksuaalse väärkohtlemise toimepanijaks isa, kasuisa või ema.

Kooli pakutava seksuaalhariduse puudumine suunab noored iseseisvalt avastama, kusjuures väga suur osa kasutab vähemalt osaliselt kasutusjuhendina pornograafiat. Nii pornograafiat õppematerjalina kasutanud kui ka seksuaalharidusest ilma jäänud noortel on reeglina puudulikud teadmised tervetest seksuaalharidusest, mis sillutab omakorda teed vägistamisele.⁹

HÄBIKULTUUR LÄMMATAB ARUTELU

Vastuseisu mõistmiseks tuleb vaadata lähiminekku käsitlusi. Suur osa lapsevanematest ja täiskasvanud elanikkonnast on pärit häbikultuurist¹⁷, kus seksuaal-seostati vähemalt ühiskondlikul tasandil piinlikkuse ja häbitundega. Seksuaalhariduses valitsesid peamiselt „seksnegatiivne seksuaalkasvatust ja infovähi, mis hõlmas ka seksuaalse teemadest välistamist”¹⁸. Tollane ühiskonna sellekohane

praimimine¹⁹ avaldub seksuaalhariduse debatis siiani. Konflikti panustab ka seksuaalhariduse kiire areng. Ühes hiljutises magistritöös²⁰ toodi välja, et seksuaalhariduse sisu muutub hüppeliselt: „Debati suurimaks vastuoluks võib pidada hoiakut, mis õigustatult nõuab nii elutähtsa teema head ja sobilikku käsitlemist ning teiselt poolt leppimatust WHO holistilise seksuaalhariduse kriteeriumidega.”

Paradoksaalsel kombel pole arengukohasel seksuaalharidusel teadaolevalt negatiivseid tagajärgi. Vastupidi seksuaalhariduse eitavatele seksuaalharidusprogrammidele ei soodusta see seksuaalhariduse varasemat algust, pigem võib see seda edasi lükata. Nii mõnedki uuringud on seda kinnitanud, aga tõestatud on ka seda, et seksuaalharidust saanud noored käituvad vastutustundlikumalt ja esineb vähem seksuaalset riskikäitumist. Hirm, et seksuaalharidust utsitab noori seksima, ei vasta tõele ja on seotud pigem väärarusaamade, teadmatus ja maailmavaatelise ekslike hoiakutega, samas kui seksuaalhariduse mõjud ei silluta teed ainult seksuaalvägivallavabale elule, vaid tervematele suhetele, soovimatute raseduste ärahoidmisele jne.

Kuivõrd suur on lapsevanemate vastuseis holistilisele seksuaalharidusele? Austraalia 3–12-aastaste laste isade seas tehtud uuring kohaselt vastandusid isad valdavalt stereotüüpsele kuvandile isast kui lastele, iseäranis tütardele seksuaalsusega seonduva keelajast. Selle asemel avaldasid isad soovi, et nende lapse saaksid tänapäevaseid ja terviklikke teadmisi suhete ja seksuaalsusest, kusjuures prioriteetseimateks teemadeks peeti vägivaldsete suhete vältimist, nõusoleku vajalikkuse mõistmist seksuaalsuhetes ning seksuaalse väärkohtlemise äratundmist ning sellest teadaandmist, kõige ebaolulisemateks teemadeks peeti abieluleelsetest seksuaalsuhetest hoidumist ja pornograafia vältimist.

Polariseerumist ei saa siiski eitada. Muutuse aluseks võib võtta teiste sarnaste teemade (nt vaktsiinivastaste lapsevanemate) lahenduskäsitlusi. **Marilin Noorem** toob oma magistritöös esile, et kasu pole ka üksnes teadus- ja tõenduspõhise informatsiooni olemasolust ja selle edastamisest, vaid lahenduseks on vajalikud ka tõendusühised kommunikatsioonistrateegiad.²¹ Vaja oleks mitte olla osaline eespool mainitud kaevikusõjas, vaid kuulata ära vastaspoole hirmud. Samuti võiks kaaluda, kas ja kuidas vähendada samm-sammult (lastevanemate seas levivat) häbikultuuri mõju. Lasteaia pakutavat seksuaalharidust saab anda edasi selle sisu peegeldavate väljenditega (näiteks tunde- ja keha-

õpetus) ning selgitada eesmärgi, millega hoolivad lapsevanemad olenemata maailmavaatest nõustuvad – selleks on lapse turvalisuse tagamine.

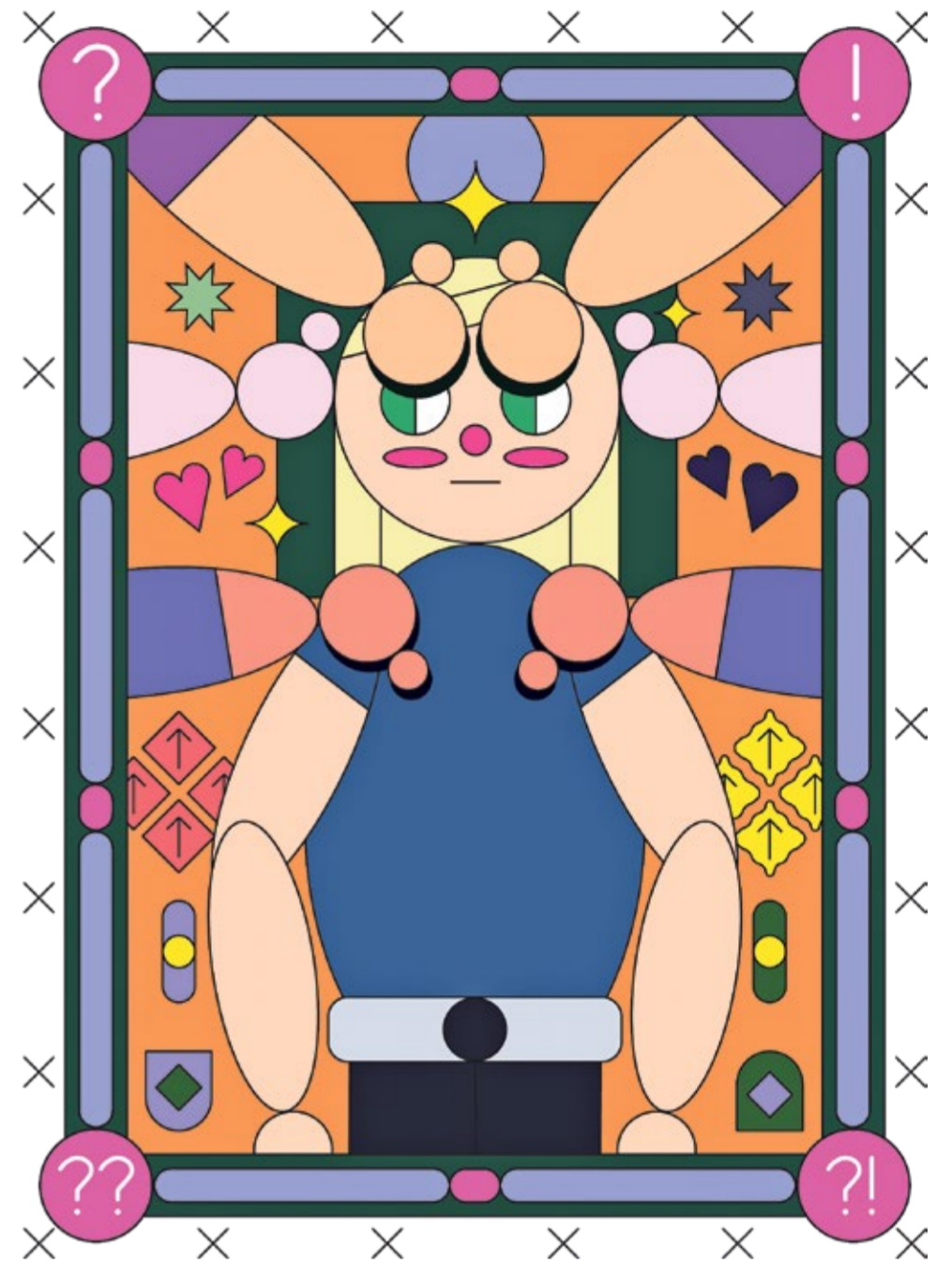
Nii on võimalik suunata diskussiooni kesse oluliste teemadele, nagu seksuaalhariduse parandamise vajalikkus, õpetajate sellealane võimestamine, samuti tervete suhete ja kohtinguvägivalla²² jms laste teadmiste tugevam osakaal kooliprogrammis, et noortel oleks võimalikult head väljavaated terve, vägivallavaba elu elamiseks – et nad ei satuks tulevikus ei ohvri ega ka vägistaja rolli.

NOORED SOOVIVAD ROHKEM SEKSUAALHARIDUST

Algus on tehtud: juba viis aastat on koolitatud õpetajaid eraldi kohtingu- ja seksuaalvägivalla teemal, osalenud on 350 õpetajat. Koolitatakse ka lasteaiaõpetajaid ja korraldajate sõnul on koolitused populaarsed. Seksuaalhariduse vajalikkusest saavad aru ka Eesti noored ise. Seejuures on noored avaldanud soovi saada rohkem teadmisi seksuaalvägivalla kohta. Noorte ootused kalduvad just holistilise käsitluse suunas²⁰, kus seksuaalharidusest räägitakse mitmekülgset, sh keha- ja tundeõpetuse kaudu. Kui valida, kas ja kuidas rääkida õpilasele seksuaalsusest, peaks lähtuma just nende, mitte seksuaalharidusele vastuseisjate vajadustest ja soovidest.

Tehtud töö ja senine suund on andnud häid tulemusi. Kui kohtinguvägivalla koolituste juhendmaterjali katsetati õpilaste peal, siis selgus, et ka kolmest tunnist on kasu õpilaste vägivaldatervikule puudutavate teadmiste ja hoiakute muutmisel.¹⁶ Lõpetuseks kirjeldan gümnaasiumiõpilase õpetajale saadetud (ja tema kaudu mulle edastatud) tagasisidet loengule, mille pidasin tänavu aprillis seksuaalvägivallast ja selle kajastamisest. Selles kirjutas küsiti, miks neile ei ole seksuaalharidust antud, ja esitati klassi nimel palve, et nad seda siiski saaksid, sh infofot nii suguhaigustest, vägivallast, riskidest kui ka kõigest muust.

„Kuhu see paigutada?” kuulen juba sadu õpetajaid oigamas. Kooliprogramm (mis näeb juba ühiskonnaõpetuse tunnis ette kohustuslikku seksuaalharidust) on täis, koolipäevad niigi pikad. Kuid asi on prioriseer-

Kui valida, kas ja kuidas rääkida õpilasele seksuaalsusest, peaks lähtuma just nende, mitte seksuaalhariduse vastuseisjate vajadustest ja soovidest.

rimises. Mis on olulisem, kas matemaatika, käsitöö või laste kaitsmine? Selleks pole ju vaja palju aega kulutada. Nagu eespool viidatud uuringust selgus, on abi ainuüksi mõnest läbimõeldud teadus- ja tõenduspõhisest tunnist. Kool, mis jätab holistilise seksuaalhariduse oma programmist välja, peaks teadvustama, mis selle otsusega kaasneb.

Need lapsed on ohus.

Laura Mallene on ajakirjanik ja mõttekoja Praxis kommunikatsioonijuht. Sel aastal omandas ta Tartu Ülikoolis magistriraadi ühiskonnas muutuuste juhtimiseeriala. Artikkel põhineb tema magistriskraansi esseele.

Roven Jõekäär on Tallinnas tegutsev graafiline disainer ja illustraator. „Kvääri Kalevipoeg” on tema spekulatiivne vaade Eesti muinasajalukku, kus on toodud ka seksuaalhariduse soovähemuste esindajate lood.

¹ Marelle, M. 2018. Seksuaalse väärkohtlemisega seotud hoiakud Eesti noorte hulgas. *Bakalareusetöö*, Tartu Ülikool.

² Pettai, I.; Proos, I. 2015. Lähisuhtevägivaldatervikule Eestis politsei pilgu läbi. Üle-eestilise ekspertkõitluse tulemused.

³ Järv, E.; Metsar, K. M.; Martma, L.; Raudkivi, M.; Velmet, A. 2020. Sooline ja seksuaalne ahastamine kõrghariduses. – Eesti Üliõpilaskondade Liit.

⁴ Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. – TNS Emor. Sotsiaalministeerium, 2014.

⁵ Viik, K. 2021. Viimasel aastal koges Eestis vägistamist hinnanguliselt 7400 inimest. Ohver: keegi ei kuulunud mind. Jäi tunne, et ise olin paha laps. – Eesti Ekspress, 29.09.

⁶ Tung pidada otseseks süüdlaseks halbade kavatsustega inimest. Inimestele meeldib uskuda, et asjad juhtuvad seetõttu, et keegi seda tahtis, et inimestel on võim ja valikuvabadus, vastasel juhul tundub maailm ettearvamat, segane ja hirmutav.

⁷ Rosling, H.; Rönndal, A. R.; Rosling, O. 2020. Faktitüüsi: kümme põhjust, miks me maailmast valesti mõtleme – ja miks asjad on paremini, kui sa arvad.

⁸ Vägistamiskultuur on keskond, kus pisendatakse ja normaliseeritakse vägistamistsidente, süüdistades ohvrit vales riietuses, vales kainasastmes, vales kohas liikumises või inimeste liiges usaldamises.

⁹ Lanford, A. 2016. Sex education, rape culture, and sexual assault: The vicious cycle. – *Furman Humanities Review*, nr 27 (1), lk 61–78.

¹⁰ Griffin, L. J. 2021. The Effect of Sex Education Programs on Rape Culture. Lõputöö, Michigan State University.

¹¹ Seksuaalharidus, mis hõlmab õpetust seksuaalsuse kognitiivsete, emotsionaalsete, sotsiaalsete, suhete seotud ja kehaliste aspektide kohta.

¹² Part, K. 2015. Sexual health of young people in Estonia in a social context: the role of school-based sexuality education and youth-friendly counseling services. Doktoritöö, Tartu Ülikool.

¹³ Ketting, E.; Ivanova, O. 2018. Sexuality education in Europe and Central Asia: State of the Art and Recent Developments. An overview of 25 countries. – *Federal Centre for Health Education*.

¹⁴ Weaver, H. 2007. School-based sex education policies and indicators of sexual health among young people: a comparison of the Netherlands, France, Australia and the United States. – *Sex Education*, nr 5 (2), lk 171–188.

¹⁵ Hillep, P.; Pärnamets, R. 2020. Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring. – Eesti Uuringukeskus OÜ ja Norstat Eesti AS.

¹⁶ Soo, K.; Part, K.; Kull, M. 2016. Noortele suunatud kohtinguvägivalla programmi mõju uuring. – Tartu Ülikool.

¹⁷ Häbikultuur – lühidalt selgitades võib selleks pidada väärtussüsteemi, mis on peamiselt omane kollektivistlikule kultuurile ja kus suurim eesmärk on häbi vältimine.

Eneseväljendusest ja eneseteostusest märksa olulisemad on kollektiivi edu ja au; pahateo ilmsiks tulekul otsitakse õigustust ja kaassüüdlasi.

¹⁸ Birk-Vellemen, K. 2022. Tütarlapselst sirus naine: seksuaalkasvatuse kogemus ja selle mõju seksuaalse enesekehtestamisele 1971–1981. aastatel sündinud Eesti naiste narratiivides. Magistritöö, Tartu Ülikool.

¹⁹ Kognitiivse psühholoogia kontekstis on tegu teadusmatemaatilise vormiga, millega tekitab teatavad ootused, seosed ja teod või need on lihtsamad tekkima, kuna objekt, millele tegu on suunatud, on varem esinenud, sellega on varem kokku puutunud.

²⁰ Kütt, K. 2020. Noorte arusaam ja ootused seksuaalharidusest. Magistritöö, Tallinna Ülikool.

²¹ Noorem, M. 2007. Laste vaktsineerimise alase juhendmaterjali „Räägime laste kaitsmisest” kriitiline analüüs. Magistritöö, Tartu Ülikool.

²² Igasugune väime, füüsilise või seksuaalse vägivald suhtes olevate inimeste vahel, kes ei ela koos. Tegemist võib olla ka vägivallaga, mis toimub äsja tutvunud inimeste vahel, näiteks peal, ühes vms sarnases olukorras.

09.-11.09.22

LIVE
TOBIAS.
(OSTGUT TON)

MATTHIAS
(SUPERLUMINAL)

MIIA MAGIA
(MOTTO SONO)

ATEQ
(GIEGLING)

NATY SERES
(OSTGUT TON)

LIVE
ARGO VALS

DJ SET
MAARJA NUUT

LIVE
MODULSHTEIN

TANEL & ART / ARTUR LÄÄTS / MICAELA SARACENO / KENN-EERIK KANNIKE

9. septembril tähistab klubi HALL oma viiendat sünnipäeva.

Maja, mis meid alguses tervitas oli täis tolmu ja ajalugu, ent parajas koguses õiget atmosfääri, et see on saanud muutuda kogunemiskohaks, mis soosib klubikultuuri ja elektroonilise muusika õitsemist.

See on kutse meie sünnipäevale, kus kahe päeva vältel kostuvad raevukad klubibiidid, tulevikku vaatav tantsumuusika ja hüpnootilised live-esinejad.

HALL

MUUSIKA TURJAL TEISE ILMA: YOUTUBE, ESITUSLOENDID JA REMIKSIKULTUUR

Kus saavad kokku loojutustamine, taaskasutus, kogukonnatunne ja muusika? Pleilistid on palju mitmekihilisemad kultuuristruktuurid, kui võiks esmapilgul/-kuulamisel arvata.

Rasmus Kuningas

Hiidlained murravad üle kõrghoonete, taevast sajab tuld, maapind praguneb ja inimesi langeb tuhandetes maasüvavusse – maailmalõpp on käes. Kuid meid see ei huvita, me seisame kahekesi mäe otsas, kuhu ei küündi kurjad lained ja kus päike ei pane verd sees keema. Enam pole midagi teha, jääb üle vaid tantsida ükssteise embuses, taustaks muusika, mis kostub kus-

„realizing we're living in a dystopian reality“². „You're the last character alive in a horror novel // a playlist“³, „POV: You're in the woods looking for cryptids // A Cryptidcore playlist //“⁴, „You're in the Last Romanov Royal Ball | a playlist“⁵. Kõik need esitusloendid annavad kuulajale ette kas teema või situatsiooni ja kasutavad muusikat vastava atmosfääri loomiseks. Muidugi saaks neid kuulata ka niisama,

ilma pleilisti olemusse üleliia süvenemata, pannagi need lugemise taustaks mängima, kuid tahan näidata, et muusikat päriselt kuulata on sama kui lugeda raamatut: lisaks emotsioonile pakutakse kuulajale ka lugu, mida muusikaga kaasa minnes ette kujutada.

Muusikat päriselt kuulata on sama kui lugeda raamatut: lisaks emotsioonile pakutakse kuulajale ka lugu, mida muusikaga kaasa minnes ette kujutada.

kilt pilvede vahelt, The Ink Spotsi „I Don't Want to Set the World on Fire“. Me tantsime igavesti, vist ka armastame igavesti, päris lõpuni välja. Aga tegelikult leban ma üksinda enda voodis ja kuulan YouTube'ist (edaspidi YT) pleilisti „songs to slow dance to while the world ends“⁶, mis sisaldab peamiselt 40. ja 50. aastatest pärit melanhoolse alatooniga armastuslaule.

Seega tasuks minu esialgne soovitus hoopiski tähelepanuta jätta ja panna muusika mängima alles pärast lugemist, et rännata tõeliselt teise reaalsusse.

isiklikul tasandil, mistõttu need võivad olla väga spetsiifilised (nt „you're falling into a black hole watching space-time breaks down before you spaghetti (playlist)“⁷ või „you meet an old lover and all the memories are coming back [playlist]“⁸). Pleilistid omandavad ühes selliste pealkirjadega uued mõõtmed. Need hakkavad jutustama lugusid või teoseerivad kuulaja isikliku eluga. Loendis olevatele teostele haigitakse külge täiesti uutemoodi tähendused. Üheks YT video eripäraks on visuaalse komponendi olemasolu. Võiks vaielda, et ka Spotify kuvab ju vahepeal lauluinfo taga liikuvaid pilte (rääkimata albumite või laulude kaanepiltidest), kuid YTs on pilt rohkem esil, sest sealne keskkond on olemuselt peaaegu alikult audiovisuaalse meediumi pärusmaa. Visuaalil on määrav roll kunstilise atmosfääri kujundamisel ja tagamisel, olgu see siis mingi pilt, korduma pandud videoklipp, animatsioon vms. Näiteks lo-fi-muusika pleilistid laenavad oma väljanägemise suuresti animest ja klassikalise muusika dark academia stiilis (kauneid kunste

PLEILISTIDEST TEISE PILGUGA

Laule on võimalik kategoriseerida ja ühte esitusloendisse paigutada lõputute muutujate alusel. Vast kõige levinum grupeerimisviis lähtubki emotsioonist: rõõmsad ja tuju tõstvad laulud ühte patta, kurvad teise, tšillid kolmandasse jne. On pleiliste, mille eesmärk on toetada mingeid tegevusi, näiteks jõuksi jaoks üleshaipivad muusikajärjestused või keskendumist soodustavad unelavad biidid (kes ei teaks igavesti õppivat lo-fi-tüdrukut). Veel koostatakse pleiliste, mille ülesanne on luua ruumis kindel atmosfäär. Kohvikus võib tüüpiliselt kuulda lõõgastavat muusikat, aga klubis, vastupidi, midagi üleskütvat. Võimalusi on palju...

Selles artiklis huvitavad meid hoopis pleilistid, mis jutustavad lugusid. Räägin siin üksnes sääraest, mis eksisteerivad YT videotena, mitte tavaliste YT videote esitusloenditena, sest neil on teatud omadused ja võimalused, mis näiteks Spotify ja muude muusika striimimiskeskondade laululistidel puuduvad. See muudabki YT video põnevamaks uurimisobjektiks. Need pleilistid asetavad su mingi stseeni keskele ja panevad silme ees elama pildid väljamõeldud maailmadest ja situatsioonidest. Neid võiks vast nimetada kontseptuaalseteks pleilistideks. Toon siin kohe välja mõned konkreetseid näiteid, mille võib lugemise ajaks soovi korral YTst üles otsida ja mängima panna:

Need pleilistid on erilised selle poolest, et nende pealkirjad ei kirjelda otseselt muusikat, *à la* „songs for relaxing“, ega ole Zanri järgi liigitavad (nt „sad lo-fi hip-hop mix“), vaid annavad muusikale raamistiku kaudselt, väljaspool muusikat. Nii võidakse kasutada viiteid kirjandusele ja filmidele (nt „You're at a party at Gatsby watching Daisy's green light (oldies music, crickets, waves 3 HOURS ASMR“⁹). Populaarsed on ka igasugused POVd, mis kuulaja kellegi teise kingadesse asetavad. Pleilistide pealkirjad on vahel komponeeritud just nii, et need kõnetaksid kuulajat

ja kõrgkultuuri ülistav esteetika) esitusloendid kasutavad enda muusika illustreerimiseks gooti või antiikarhitektuuri ja -skulptuuri teeseid.

YT erineb teistest pleilistiplatvormidest selgelt ka kommentaariumi poolest. Võiks taas vaielda, et oot, ka SoundCloudis saab laule ja pleiliste kommenteerida, aga ma väidan, et YT kommentaariumi üldine vaib on teistsugune. Artiklis käsitletavate pleilistide kommentaariumides on välja kujunenud ommamoodi õhkkond, kus julgetakse südant puistata ja oma muusikaresid jagada, mis tekitab teatava kogukonnatunde.

Rasmus Kuningas peidab vahepeal laule internetti ja veedab liiga palju aega YouTube'is.

Spotifytrack #ambient #dystopia realizing we're living in a dystopian reality (playlist)

< eelneb

EI OLE MIDAGI UUT SIIN PÄIKESE ALL

Pleilisti võiks vaadelda kui ühte remiksi vormi. „Remiks“, mis on muusikaväljalt pärit mõiste ja tähendab seal muusikapala töötlust, on saanud nüüdseks palju laiemat tähendusvälja. Remiksi all võib mõista tänapäeval *igasuguse* juba olemasoleva kultuurilise materjali ümbertöötlemist.⁹ Pleilist on samuti eri muusikapalade teatud näitajate alusel järjestuse seadmise tulemus, millega luuakse muusikateoste vahel uusi tähenduslikke seoseid, s.t vastavalt sellele, missugune on pleilisti pealkiri või visuaalne kujund, kinnituvad palade külge ka uued tähendused.

Näiteks pleilist „songs to slow dance to while the world ends“, millest oli juttu juba proloogis, loob olukorra, kus maailm on lõppemas. Muidugi ei pea seda tõlgendama kui kogu maailma hävingut, vaid kasvõi kui kellegi isikliku maailma kokkuvarisemist. Oluline on siin aga see, kuidas omavahel on ühendatud kaks küllaltki vastandlikku asja: maailmalõpp ja rahulikud armastuslaulud, mida

teema, mille ümber saad lasta enda mõtetel vabalt ringi lennata. Ja kui silme ette tekivad tõepoolest huvitavad stseenid, siis tasub need ka kirja panna.

Võib aga mõelda, kas need kujutuspildid on puhtalt pärit meie enda peast või on need sisestanud sinna kultuur. Pigem kaldun teise variandi poole, sest muusika toimib küllaltki indeksiaalselt: see loob sidemeid juba tarbitud tekstidega, visuaalidega, mille saatteks on olnud sellist muusikat juba kuulnud. Sellele loogikale on üles ehitatud nt eri telesaadetele ja filmidele viitavad pleilistid, mille puhul eksisteerib juba olemasolev side muusika ja pleilisti teema vahel, nt „falling in love from the backseat of steve harrington's car because dustin won't share the front“¹¹.

Tähepunktide genereerimine lugude jutustamisel toimub pleilistides ka vastavalt sellele, kas muusikapalad on sõnadega või puhtalt instrumentaallood. Omaette tervikuna on laulud just tänu lüürilisele võimelisele edastatavate konkreetsemade sõnudeid, kuid selle arvelt võivad tekkida suuremad tähenduslikud nihked võrreldes pleilisti üldteemaga. Samas, instrumentaalseid sõltuvad enda tähenduses peaaugult pleilisti pealkirjast, mis paneb paika stseeni ja mille pealt kuulaja hakkab enda mõttekäike arendama. Lõppude lõpuks taandub kõik emotsioonitasandile, kuulaja võtab laulust või instrumentaalsest kaasa üldised tunded ja seob need pleilisti pealkirjaga.

MUUSIKATERAAPIA

YT pleilistide alla tekivad tihti omamoodi internetikogukonnad. Sarnase muusikamaitse ja ühiste kogemustega inimesed saavad ühe video all kokku ning jagavad oma lugusid ja katsumusi, kirjeldavad, mida kõike see muusika neile tähendab, kuidas see neid tundma pani, küsitakse ja antakse nõu. Tihti peale on see keskkond ülimalt siiras, silma ei jää trolle, pole märkigi mingisugusest toksilisest suhtumisest ega kurjadest torgetest kellegi isiku suunal.

Kunagi lugesin ühe sellise pleilisti alt kommentaari, mille autor avaldas, et see kommentaarium oleval talle teraapia eest. Inimesel on võimalik enda mured välja rääkida ning teda kuulatakse, keegi ei mõista tema üle kohut, sest kõik on anonüümsed (kusjuures seal ei kasutata seda kurjasti ära). Internetiavarus võikski ideaalis selline olla: heatahtlik, siiras, viisakas, abivalmis. Need pleilistid ühes oma kommentaariumi-

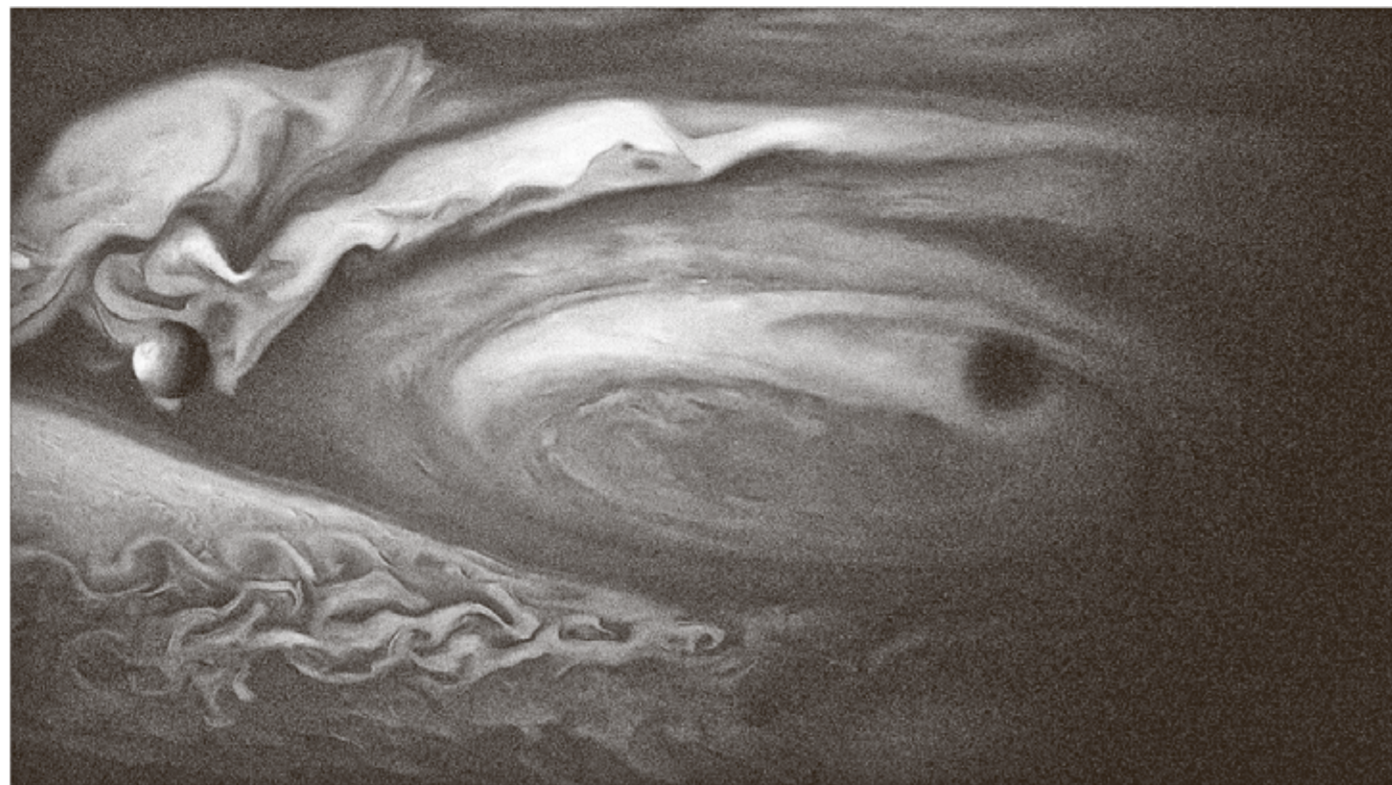
dega on justkui väikesed oasid keset ohtlikku, ähvardavat ja hektilist internetti.

Ühed kõige lähedamad asjad nende pleilistide juures on proosatekstd, luuletused või isiklikud lood, mida YT kasutajad videote alla jätaavad. Proosatekste aluseks võetaksegi tihti need *prompt*'id, mis on pealkirjas toodud. Näiteks video „you're an astronaut lost in space discovering things that humanity will never be able to (playlist)“¹² alt, mis on pandud kokku *ambient*'i hõnguga ja kosmiliste trilleritega kaunistatud klaveripaladest, võib leida miniatuuri, kuidas tähtedel sai küllalt sellest, et inimesed pidevalt nende poole püüdleval, mille tagajärjel nad sadasid Maale, hävitades elu planeedil. Inimestest said tähed ja elu Maal sai restardi, ahvidel ei lubatud enam kunagi inimesteks areneda, et vältida Maa taaskordset hävingut.

Sama video alt võib leida veel luulet, pihtimusi isiklikust elust, filosoofilisi mõttearendusi ja muidugi ka lihtsalt kiidu- ja tänusõnu pleilisti koostajale. YT soovitud töötavad salapärasel moel ja võivad mõnikord avaldada tõelisi pärle. Lisaks võib leida endale mõttekaaslast, tänu kellele saab end mõnel kurval õhtul vähem üksi tunda.

EPILOOG

Kõik põles tuhaks. Ka sina põlesid. Ainult mägi jäi. Mägi ja mina. Ma ei teagi, kuidas ja miks, aga ma olen praeguseks loobunud sellele mõtlemast. See oli kõik nii kaua aega tagasi. Ma rändan igavesti mööda seda elutut kõnnumaad, tundmata nälga või janu – surm ei võta mind. Vahepeal kostub pilvede vahelt jälle muusikat. Olen hakanud inglitesse uskuma. „lost forever in abandoned places without a soul around (playlist)“¹³.

¹ „Laulud aeglasteks tantsudeks, kui maailm lõppeb“² „mõistes, et elame düstoopilises reaalsuses“³ „Sa oled õudusromaan viimane ellu jäänud tegelane“⁴ „Vaatepunkt: sa oled metsas krüptide otsimas // krüptid-core'i pleilist“⁵ „Sa oled Romanovite viimasel kuninglikul ballil“⁶ „Sa oled Gatsby juures peol Daisy rohelist tulukest vaatamas (vanamuusika, ritsikad, lained 3 TUNDI ASMR)“⁷ „sa kukud musta auku, vaadates, kuidas aegruum sinu ees kokku variseb, enne kui sa spaagetistud“⁸ „sa kohtad vana armastust ja kõik mälestused tulevad tagasi“⁹ Manovich, L. 2007. *What comes after remix*.¹⁰ Navas, E. 2006. *Remix defined. – Remix Theory*.¹¹ „armumas steve harringtoni auto tagaistmel, sest dustin ei taha esimest jagada“¹² „sa oled kosmoseavarustes eksinud astronaut, kes avastab asju, mida inimkond kunagi ei suuda“¹³ „igavesti mahajäetud kohtadesse eksinud ilma ühegi hingeta ümbering“

Ambient Ambientmusic Space
you're an astronaut lost in space discovering things that humanity will never be able to (playlist)

Visuaalil on määrav roll kunstilise atmosfääri kujundamisel ja tagamisel, olgu see siis mingi pilt, korduma pandud videoklipp või animatsioon.

igas olukorras kokku ei klapitaks. Võib-olla võiks sellise seose põhjuseid otsida laulude sünniajast, kui maailmas valitsesid teatavasti küllaltki rahutud olud. Igatahes loob see loend toreda pildi sellest, kuidas isegi keset kaost suudetakse näha vaid üksikuid.

Sisutarbijalt oodatakse tänapäeval üha enam aktiivset osavõttu sisuloome protsessis ning remiksimine ongi üks viis, kuidas seda ise teha. Sellised platvormid nagu YT, TikTok, Facebook, Vimeo jne on lisaks sisu

Need pleilistid ühes oma kommentaariumidega on justkui väikesed oasid keset ohtlikku, ähvardavat ja hektilist internetti.

edastamise kanalitele ka kohad, mis tagavad ligipääsu toormaterjalile, mida remiksida. Ja nii saavadki sisutarbijad omakorda sisuloojateks. Sellele loogikale on nii mõnedki ehitatud üles kogu oma ärimudeli, näiteks YT reaktsoonikanalid, mis lisavad kellegi teise postitatud algmaterjalile lihtsalt enda kommentaari ja jagavad seda kui enda sisu. Ja muidugi TikTok, mille kasutajad pidevalt samu trende ümber pakendavad, taaskasutavad ja neist enda versioone loovad. Remiksist on kujunenud 21. sajandil ülimalt oluline sisuloome ja kommunikatsiooni viis ning pleilistide tegemine on selle üks väljendusvorm. Sellest tulenevalt võime rääkida remiksikultuurist kui digitaalsest *copy/paste*-praktikast, mille keskmel on informatsiooni loominguiline ja tõhus ringlus.¹⁰

MUUSIKA JUTUSTAB

Lapsepõlvest on mees, kuidas ema ja isa tavatsesid korrata pidevalt nagu mantrat järgmisi sõnu: „Aitab telekast, loe nüüd raamatut.“ Aga mina ütlen praegu, et kuula nüüd muusikat! Leia üks hea pealkirjaga pleilist, pane muusika mängima, viska end kuskile siruli, sule silmad ja asu aga fantaseerima. Pleilist annab sulle

AINULT JÕED VOOLAVAD VABALT

EKSPEDITSIOON

JON KRAHLI TEATER

LAVASTAJA: LAURI LAGLE *Kontsert inimesest* KUNSTNIK: ARTHUR ARULA

MARIKA VAARIK RASMUS KALJUJÄRV REA LEST JÖRGEN LIIK

MARI ABEL SANDER ROOSIMÄGI KATARINA TAMMI SIMEONI SUNDJA

Esietendus 25. augustil Noblessneri valukoja Nobeli saalis.
Etendused 26/27/29/30/31. augustil ja 2/10/13/15/16/17. septembril.

STUUDIOS

RUTIINNE LEIUTAJA ANTI SAAR

„Studios“ on Mürilehe rubriik, mis vaatleb ühe päeva vältel loomeinimeste tööd, paotades ust nende harjumuspärasesse töökeskkonda, milline see ka poleks ja kus see ka ei osuks. Seekord käsime Tartus külas kirjanikul, tõlkijal ja leiutajal Anti Saarel.

Kirjutas **Maia Tammjärv**, pildistas **Nele Tammeaid**

Kui Antile augusti keskel kirjutasin, on ta jutujamisesega nõus üsna silmapilkselt, küsides vaid üle (arvatavasti suunava küsimusena, mille vastust teab üsna täpselt ka ette), et ega ju enne minu ja fotograafi tulekut koristada küll pole tarvis (vastus on muidugi, et kindlasti mitte). Selgub kusjuures, et praegusel suvisel ajal teeb Anti hoopis remonti – ühes teises lokatsioonis selsamal Kastani tänaval –, niisiis oma tööruumidesse Aparaaditehases tuleb ta ekstra meie pärast n-ö külla. Vestluse eel Aparaaditehase hoovis ütleb Anti, et siin nüüdseks kauniks gentrifitseerunud alal (kiidusõnu jagub siinkohal **Karin Bachmanni** haljastavale käele, osutatakse erinevatele kaunile taimedele jne, sest algusaegadel oli sinne (hoovi)pilt mäletatavasti tõesti palju trööstitum, otsejoones „tehaslikum“) oligi ta oma stuudio või ateljeega üks esimesi asukaid.

Aparaaditehas paistab olevat üldse üks viljakas töökeskond, vabakutselistele ja muidu loomingulistele isikutele stuudioid on siin omajagu (lisaks veel galeriisid, söögikohti, raamatu- ja kunstipoodid jne), omavahel öeldes kujundatakse siinsamas trepikojas korrus allpool iga kuu ka suur osa Mürilehetekest, kuna siin jagab filmimehe **Sasha Heifetsiga** töötuba meie kallise **Madis Katz**. Kui muidu on lehe Tartu-lugudele paiguti natukene raske fotograafe leida ja seegi kord ei kiirusta **Nele** jah-sõna andmisega ülemäära (või üldse), siis kuuldse kaht maagilist märksõna. „Aparaaditehas“ ja „Anti Saar“, pakib temagi kiirelt fotokoti kokku ja asub teele.

KIRJANIK, KORRALIK TÖÖINIMENE

Võimalik, et Anti pretseedenditult muljetavaldavast töödistsipliinist kuulsin Tartu linnas lugusid juba enne, kui ma tema endaga üldse kohtunudki olin (kindlasti kuulsin sellest näiteks **Jaak Tombergilt** ja **Jüri Kõlgilt**, aga olen üsna veendunud, et neid tunnustavaid osutajaid oli veelgi). Sellekohaseid legende pajatatakse muidugi senimaani, nende tuum seisab enamasti umbes selles, kuidas Anti alustab tõlkimist või kirjutamist mingi kell üheksa hommikul, igal juhul vara (olles enne lapsed ja kaasa kooli saatnud), teeb siis vahepeal korraliku tööinimese kombel lõunapausi, misjärel töötab edasi, õhtuni välja. Kuna vabakutselistele kohta on muidu liikel hoopis teistsugused jutud (ärkavad hilja, tööd ei viitsi teha jne), jäi sääranne töödistsipliini kohe teravalt meelde.

Tänu päevainakule on võimalik saavutada efekt, kus pärast hommikust suuremat tööpalangut, mil põhiline on tehtud, saab ärgata justkui mingisse uude päeva, kus pole enam erilisi kohustusi.

Anti rõhutab, kui võrd oluline ja armas on talle rutiin, mida minu meelest n-ö loomingulises sfääris ülemäära tihti vähemasti pealtnäha suureks vooruseks ei peeta.

Niisiis on tegemist sedavõrd nähtavalt tubli inimesega, et tellisime kunagi Antil isegi lehte isiklikupoolse artikli, eks ikka samal teemal: loomeinimene ja töö (täpsemalt isegi: vabakutseline ja töö). Tookord kirjutas ta meile mäletatavasti mh nõnda: „Minu tööpäevakava oli algusaastatel järgmine: äratus – hommikusöök – väljumine eeskuvest – tiir ümber kvartali ehk „tööleminek“ – sisenemine tagakuvest – töö – väljumine tagakuvest – pood, jalutuskäik pruudiga, kokkusaamine sõbraga – sisenemine eeskuvest – puhkus.“¹

Neist algusaegadest on veidike vett merre voolanud ja viimased kaheksa aastat ongi Antil olnud siin Aparaaditehases töökoda-tööruum, nimelt sama kava kui tal on olnud ühemeheettevõtte Kolm Elu, mille peamiseks tegevusalaks on kaunid analoogkuulimängud lastele. Sest tegemist pole siinkohal üksnes siidikäpast suselepaga, ei-ei – ehkki keset stuudiot laiuab küll ka kirjutuslaud, millel laiuavad omakorda **Roland Barthes'i** (kelle muu!) teosed, on kõige silmatorkavamalt tegu ikkagi töökojaga, kus pilk haarab peamiselt erinevaid masinaid (mille funktsioonidest võib esmapilgul olla raske arugi saada), värve ja tööriistu. Algul tegigi Anti siin ainult kuulimänge ning muid leiutamisi- ja ehitamisprojekte. Nüüdsel ajal valmistab ta mänge väiksemas mahus,

„nii palju, kui müüb“, ning samas müüb „nii palju, kui teeb“.

KOHV JA UNI KÄSIKÄES

Kirjarahvas teab Antit küll esmajoones tema muude tegevusalade tõttu, milleks on kirjutamine ja tõlkimine. Ehkki 2006. aastal debüteeris ta täiskasvanute raamatuga „Kuidas sa ära läksid ja mina maha jäin“, millele järgnesid üsna järjest samuti suuremale lugejale mõeldud „Nemad kaks“ (2008) ja „Tekste siledast ruumist“ (2009), paistab ta silma viljaka lastekirjanikuna, liiti tunnustatud prantsuse keelest tõlkijana – seejuures mitte just alati ilukirjanduse, vaid tihti filosoofiliste tekstide eestindajana (**Georges Perec**, **André Breton**, **Bruno Latour**, **Gilles Deleuze** ja **Félix Guattari** jne jne, *you name it*).

Kirjatöö (eelkõige tõlkimine) kolis aga siia töötuppa alles üsna hiljuti ja seda kaunis olmelistel põhjustel: „Tegelikult ma ikka tõlgin meeleldi ka kodus, kui ma olen üksi. Aga kuna vahepeal oli paar koroonaaastat, siis taipasin, missugune õnn on omada sellist stuudiot, kuhu sa saad tulla ka siis, kui lapsed on näiteks koduõppel. Sest sellisel juhul mul ei õnnestu kodus midagi teha, kui seal keegi on.“ Kusjuures, tõlkimiseks on nähtavasti kõige produktiivsem aeg ikkagi alati päeva esimeses pooles, samas kui nelja-viie-kuue paiku on täielik surnud punkt.

Siinkohal rõhutada Anti („For the record!“) päevainaku tähtsust, mis on igatahes alati programmis ette nähtud. Vaatan korraks nõutult ringi, sest diivanit või

kušet siin otseselt kohe silma ei hakka, aga Anti tõtabki juba täpsustama: „Seda ma viin läbi sellesamas kunstnast tugi toolis, milles intervjuueeriljal on asutada. Ja siis ma võtan selle tooli siit, panen selle tugi tooli ette, jalad tõstan toolile ja siis niimoodi poolseliti – nagu vana rabi – tukungi.“ Päevainak kestab valdavalt nii poole tunni jagu, kusjuures enne unele sättimist juuakse siin majas kohvi... Kas see ongi selleks, et magada kiiremini? Anti naerab: „Jah, selleks et magaks kiiremini ja näeks reipamaid unenägusid!“ Lisaks on sel moel võimalik saavutada efekt, kus pärast hommikust suuremat tööpalangut, mil põhiline on tehtud, saab ärgata justkui mingisse uude päeva, kus pole enam erilisi kohustusi.

Kogu selle kohvijutu peale ongi aeg teha vestluses väikene paus ja jalutada üle hoovi kohvikusse nimega Puhvet, võtmaks kosutavat tumedat märjukest. Kohvikuprellid näevad kohe ükselt ära, et seekord on Antil kaasas tema kuulus elevantiga kruus. Kruusiga on siin üks rist ja viltsus, nimelt on metallist nõu aja jooksul tibatke räsida saanud (muidu polekski midagi, kui kruusioomanik poleks anumad vahepeal läbi mõtlemata koju viinud ja nõudepesumasinas ära pesnud) ja selle põhja on tekkinud auk. Nagu näeme, ei pea ta vett parajasti üldse hästi kinni, kohviga läheb natukene kergemini (kui esmalt sõrme augu ees hoida). „Hea, et mul pole kombeks unaku eel eetriit juua,“ teatab Anti elukogelnult. „See jookseks kindlasti sorinal läbi.“

MASINLIKU JA UUDSE TASAKAAL

Teatavasti on hiljaaegu välja tulnud üks Anti suurejooneline tõlge (millest, jällegi, räägiti linna vahel juba mitmeid aastaid enne selle ilmumist), ei kellegi muu kui **Marcel Prousti** jõgiromaani „Kadunud aega otsimas“ teine köide „Õitsvate neidude varjus“. Kuna Anti andis hiljuti **Ivo Heinloole** Klassikaraadios sümpaatselt ja põhjaliku intervjuu², mis just selle tõlke fookusesse võttis, kasutan võimalust täpsustada mõnd märksõna, mis saates kõlasid. Iseärani huvitab mind rutiin, sest saates rõhutaski tõlkija seda, kui võrd „oluline ja armas“ on talle rutiin (mida minu meelest n-ö loomingulises sfääris ülemäära tihti vähemasti pealtnäha suureks vooruseks ei peeta). Samas, kui vaadata siin toas ringi või mõelda Anti ettevõtmiste muljetavaldava ampluaa ja mitmekesisuse peale, ei näi tema tegevus ülemäära rutiinne... „Jah, võiks ju küsida ka niimoodi, kas on võimalik saavutada näiteks leiu- tamisrutiin,“ küsib Anti kohe poleemiliselt vastu.

„Mängude tegemise juures on selge, et kui ma teen ühte ja sama liigutust ja mul on enam-vähem üks ja sama joonis ja mudelid, siis ma saan neid teha niivõrd rutiinselt, et ma ise ei tee neil pärast vahet,“ lisab ta. „See masinlikkus on mulle samuti armas, see on konveiertöö, liigutuste järjekord on kõik lihasmälus, ma ei pea mitte millelegi mõtlema, kuuln IDA Raadiot ja meisterdan.“ Võiks ju eeldada, et tõlkimine on loomingulisem tegevus kui mängude valmistamine, aga nähtavasti nii lihtne see siiski pole. Ka tõlkimine, selgub kohe, on eelkõige käsitöö. Aga muidugi on siingi oma leidurlik aspekt. „Tõlkimine ja mingi selline monstroom nagu see joonistusmasin siin³ on mõlemad mingis mõttes leiutamine – sa mõtled välja mingit tehnilist lahendust või näiteks süntaktiilist järjekorda mõnes lauses.“ Peamine aga on saavutada balans uudsuse ja automatismi vahel (hakkas siinkohal mõtlema, et pole ilmselt ka juhus, et Antile meeldib ehitada muu hulgas pendlitega töötavaid masinaid, mis ei joonista „programmiga“ ette nähtud muusimid või muid elukaid, vaid visandavad erinevaid tasakaalupunkte otsides hoopis ettearvamatuid mustreid).

Igal sammul nähtub siit, kui oluline on Anti jaoks konkreetne ruum. Kuidas on aga lood kirjutamisega? Anti tõdeb, et kirjutamiseks on vajalik hoopis mingisugune müra või foon, vaikus pole selleks hea. Nõnda on ta mitmeid oma raamatuid kirjutanud hoopis

Nele Tammeaid on Tartus tegutsev fotograaf, semiootik ja kultuuruurija. Tunneb erilist huvi personaalse fotograafia vastu: pildistab omaenda argipäeva ja uurib isiklike piltide funktsioone.

välkohvikutes istudes. Tulevikus ei välista ta küll otseselt sedagi, et siin Aparaaditehases kirjutamist saab harrastada.

LASTEKIRJANIK JA OLME

Selge on muidugi ka see, et lastekirjaniku argipäevast moodustavad olulise osa kohtumised lastega koolides jne, aga siingi on kirjanik leidnud tõhusa meetodi: kui pakkumisi tulebki sageli, püüab ta kohtumised paigutada kuu lõikes üsna järjest, et nad ei hakiks nädalat liialt ära. Nii ongi kohtumiste nädalaid ja siis neid, mil toimetada muude, teistsugust keskendumist nõudvate asjadega.

Lõpetuseks meenutan Antile üht meie põgusat kohtumist, mis toimus mõned aastad tagasi Tallinnas Reisi- jate tänaval, kui mina olin parasjagu teel toimetusele, Anti aga sammus suure kohvriga Lastekirjanduse Keskusesse, ja kohver oli muidugi pilgeni raamatuid täis. Kuna kohvril oli ratas katki, pidi kirjamees rasket kandamit käe otsas tarima, ja kuna sel oli ainult üks sang, ei saanud mina ka eriti aidata – kui just mitte

n-ö moraalse toega. Aga nõnda me seal üheskoos samme seadime ja mina aina mõtlesin, et ega see isekirjastava kirjaniku elu ei ole mingi meelakkumine. Selle osaga, selgub nüüd, peab Anti, kes ongi viimased kolm lasteraamatut ise kirjastanud, siiski – jumal tänatud – tegelikult küllaltki vähe tegelema. Suured tellimused on õnneks enda kanda võtnud vastutulelik trükikoda, tookord seal Reisijate tänaval ilmes pigem erandjuhtum, kus Lastekirjanduse Keskusesse oli nähtavasti tulemas mitu klassi või gruppi, mistõttu teoseid oli vaja kohale tarida ootamatult palju.

Kui jutud räägitud ja fotod tehtud, lähmegi kõik laiali, et siis Antiga õhtustel tundidel Parlova lokaalis juhutamisi taas kohtuda. Eks võiks ju siinkohal pajatada ka sellest, kuidas äftekas viib meid lõpuks ühes sõprade **Keiti** ja **Janariga** jällegi ühte neist Anti Kastani tänav residentsidest ja, mis seal salata, eks pidu läheb ka Tartu teisipäevale omaselt pikale... Aga kuna see lugu enam – hoolimata läbivalt vägagi kultuursetest

jututeemadest! – niivõrd loomeinimese tööd ei puuduta, siis las ta jääb mõneks järgmiseks korraks (äkki näiteks säärasesse hüpoteetilisse aega, mil kunagi lehes rubriigiga „Loomeinimesega peol“ alustame).

¹ Saar, A. 2021. Kuidas hoida kätt mängus – vabakutselise kultuuritöö ontoloogilised tingimused. – Mürileht, veebruar.

² Heinlo, I. 2022. Suveduur. Anti Saar Prousti tõlkimisest. – Klassikaraadio, 18.08.

³ Joonistusmasin on tööpoolset suurejooneline, võttes enda alla päris suure tüki kogu stuudiost. Ega ma selle toimimise mehhanisme väga hästi siinkohal seletada ei oska – selleks oleks vaja suuremaid teadmisi reaalteadustest ning ka leiutamist, kui mul endal on –, igal juhul koosneb mehhanism nähtavasti suurest lauast ja sellele asetatud hoobadest, lisaks paigutatakse sisse teatav „puust programm“, keeratakse vänta (kellaosuti suunas) ning juba hakkabki pastakas joonistama paberile pildikest, milleks võib olla näiteks muumitrill, aga võib olla ka midagi muud.

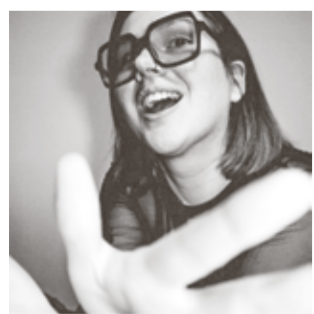

TE EI TEA, MILLEKS FLORIAN WAHL VÕIMELINE ON

Avame ukse krüokambrisse, kus hoiustatakse *alter ego*'sid, kimäärliku kehaga muusikat ja meeldejäävaid katastroofe.

Kirjutab **Marielis Möttus**, pildistas **Marii Kiisk**

Wahlile omaselt on „Katarsis garanteeritud“ meeldivalt söge, mahutades ühte universumisse nii vaporwave'i, bossanoova kui ka saksa šlaagri.

Marii Kiisk on vabakutseline fotograaf, kellele meeldib piire hägustada ja oma loomingu hüljatud keskkondadele uut elu sisse puhuda.

FLORIAN JA JAAPAN

2018. aastal kolis Florian pooleteiseks aastaks Jaapanisse, et õpetada sealsetele lastele inglise keelt. Jaapani kultuur on teda alati huvitanud – kodus seisavad tal

varasemalt reisilt kaasa toodud samuraimõök, siidist kimono ja *ero guro* plakadid ning bakalaureusekraadigi omandas ta jaapani keeles ja kultuuris, lõputöö kirjutas ta vokaloide ja hologrammide kasutamisest jaapani popmuusikas. Kuigi erilist kultuurišokki ta Jaapanisse minnes ei saanud, sest ta juba teadis, mis teda ees ootab, lajatasid kultuurilised erinevused hoopis teistmoodi. „Mingil määral ei saa sa kuidagi päris omaks, natuke *alien* tunne oli,“ seletab Florian. Eriti koges ta seda alguses, kui ta elas Tallinna-suuruses, kuid Jaapani mõistes maakohas, kus siniste silmadega Lumivalgeke kohalikes niivõrd palju uudishimu tekitas, et teda nurga tagant piiluma jääd. Hiljem Tökyō kesklinnas resideerides võis eksootilise olendi tiitli juba varna riputada, kuigi elutute mannekeenidega tuba jagada oli Florianil endisel üksildane. Ometi andis Jaapanis viibimine tema sõnul väga palju juurde: „Kui lähed mitu tuhat kilomeetrit kodust ja sõpradest eemale, sunnib see sind natukene arenema, iseennast leidma ja hakka-ma saama. See oli minusugusele nullilapsele kindlasti väga oluline kogemus.“ Kuigi Floriani kutsuti Jaapanis esinema ka *open mic*'i õhtutele, kus ta oleks saanud praegu enda aega ootama, et esitada seda kunagi **Elton Johni** vaimus staadionikontsertidel. Lisaks õnnestus Florianil esineda Jaapani Alpides ühe legendaarseima *butoh*-tantsurupiga Dairakudakan ja käia sintoismi templis *techno*'t kuulamas. Kui tempel ja *techno* ei tunnudu läänemaailmas just kõige tavapärasem dualsus, siis Florian viitab siinkohal jaapanlaste fluidsemale maailmavaatele, mis sedastab, et sa võid olla, kes sa oled, ja teha mida iganes, kõige jaoks on mingi koht. See mõtteviis on aidanud tal ühendada paremini ka tema

muusiku ja õpetaja *persona*'sid, mille varasem vastuolu on asendunud nüüd palju ühtsema tervikuga.

FLORIAN JA SPEKTAAKEL

Jah, igapäevaelus töötab Florian õpetajana ja ta mainib juba vestluse alguses, et praegu on tema elu üsna askeetlik, ta on keskendunud tööle ja üksi või sõpradega muusika tegemisele. Või nagu ta laulab oma uuel plaadil: „Olen pigem autsaider, oma üksinduse lossi nüüd taganen.“ Floriani muusikas või lavašoudes see askeetlikkus tunda ei anna. Ruumi on nii hedonismile, popkultuurile, *Zeitgeist*'ile kui ka täiesti tavalistele igapäevastele juhtumistele ja kõike seda kuulates tundub, nagu Wahl vestaks mõnd täiskasvanute muinasjuttu. Ehk midagi sellist, mis tuleks vendade Grimmide sulest, kui nad oleksid sündinud kaks sajandit hiljem? Kuigi näiteks mõne *chillwave*'i või soulballaadide vundamentide ehitatud loo puhul võib saada aimu Floriani romantilisemast poolest, viskab ta kuskile ikka mõne vahiliku vinika, keerates tempo lakke ja sosistades sulle kõrvra: „Võta see pill ja ma tõmban su igaveseks maatriksist välja.“ Ja need, kel on õnnestunud kunagi Floriani esinemisi näha, on saanud olla tunnistajaks näiteks jõulumuinasjutule, kus Jeesus Kristus teeb karkudega noormehest kõndija, või sellele, kuidas ta eespool mainitud mannekeenidega suhtedraamat etendab. Kuigi Florian eriti palju kontserte ei anna, sõnab ta, et kui teda esinema kutsutakse, peab see olema spektaakel ja pakkuma stimulatsiooni: „Ma tahan, et minuga mängitaks, ma tahan, et see oleks midagi erakordset.“ Tihti peale on etenduste ajendiks Floriani ja ta sõprade kogemused. Ta meenutab, kuidas ta sõber **härä Külm** tema kostüümilaenutusest saadud kepki ära kaotas ja nad tegid järgmise *live*'i sellest, kuidas nad

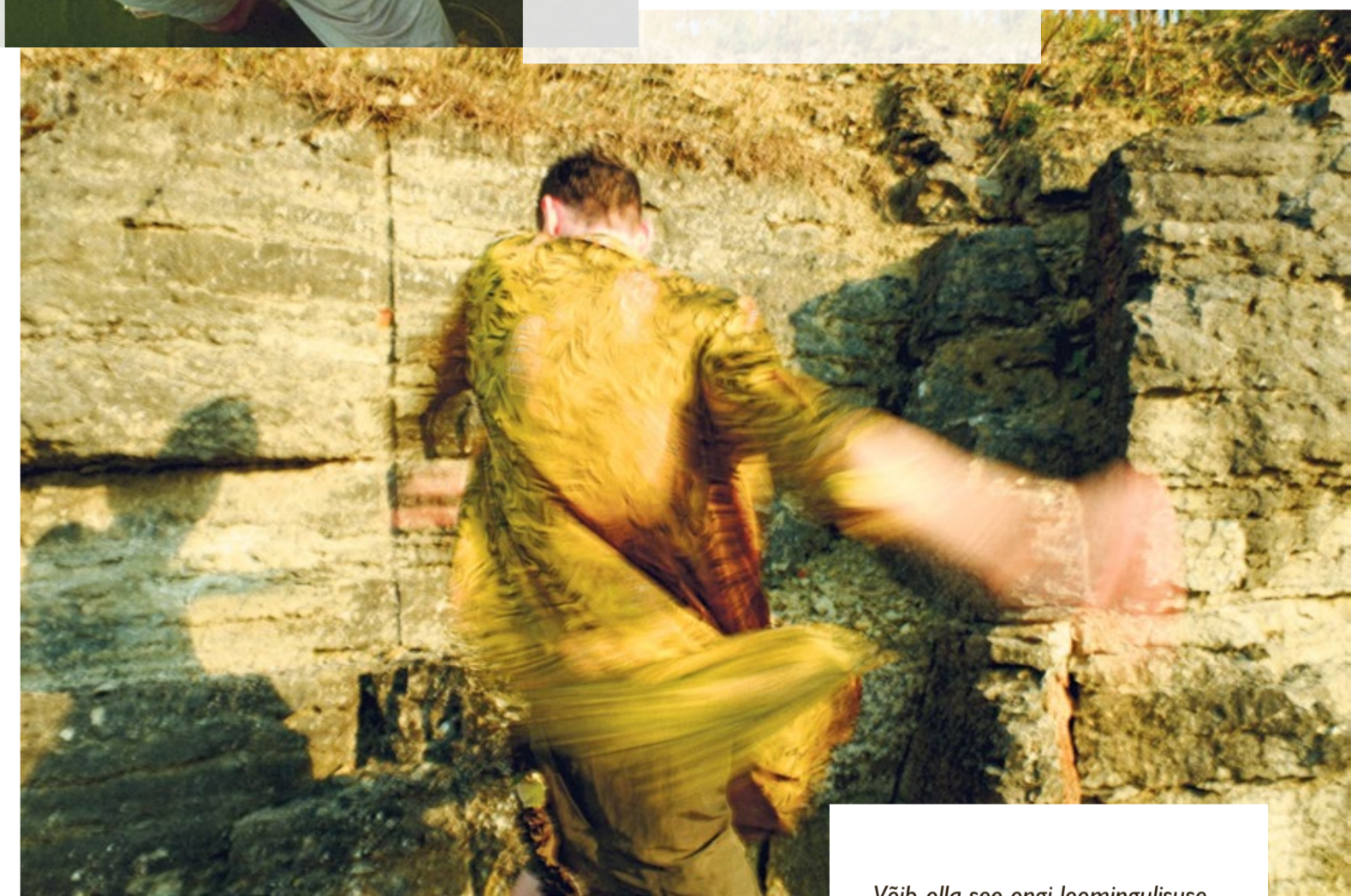
keppi otsivad. „Mulle on öeldud, et see on rohkem pseudoteatraalne ja võib-olla oleks parem teha asju mingis teatriformaadis, mida on rohkem harjutatud, aga meil on laval täielik kaos,“ seletab Wahl. Uue albumi tuules on Florian võtnud aga suuna olla laval rohkem tema ise. Kuna kõik juba ootavad, et Floriani *live*'iga käib alati kaasas mõni narratiiv ja spektaakel, tahtis ta iseennastki veidi üllatada ja natuke standardsemas vormis etteaste teha, aga muidugi oma hetkedega. „Ja see on töötanud. Inimestele meeldib ka mu päris mina,“ ütleb ta.

FLORIAN JA KÜLLASTUMUS

Mugavustsoonist väljarabelemise vajaduse kohta ütleb Florian, et ta on siiski selle ühiskonna produkt. „Kui sul on tähelepanu defitsiit, vajad pidevalt stimulatsiooni, et oleks kogu aeg midagi uut ja põnevat.“ Kui küsin aga, kuidas ta ise muusikat tarbib ja oma loomingu näiteks halva maitsega flirtimisega suhtub, avaldub omamoodi nüüdisaegne konflikt pidevalt uute kogemuste otsimise ja samal ajal pealevoolavast infost väsimise vahel. „Praeguses hüperstimuleeritud maailmas, kus on nii palju andekaid artiste, aga ka rohkem kajakambreid ja ühte auku langemist, on raske olla millestki erutatud,“ arvab ta. „Seda meeles hoides poetan oma muusikasse küll elemente, mis vajutaksid nende kohtadele, mis veel tunnevad midagi. On hästi palju perfektset poppi, aga mind ennast intrigeerib rohkem mitteperfektne ja naljakas musa. Seda on mul kindlasti viimasel ajal palju rohkem.“ Nii on ta pöördunud uue muusika kuulamise asemel tagasi vanema klassika poole, nagu *funk* ja soulballaadid, mis võivad olla Floriani sõnul küll juustused, kuid ajatud.

FLORIAN JA LOOMINGULISUSE ESSENTS

Selleks et uus looming saaks sündida, tuleb selle eest tasuda vahel ka kolm tilka verd. Veel mõni aeg tagasi elas Florian pereelu, kuni tundis, et ta on iseennast ära unustanud. Aasta alguses sattus ta seetõttu omamoodi maniakaalsesse faasi, saatis kõik eemale ja tegi viis-kuus kuud järjest muusikat. „Kui ühel hetkel kõik vastu taevast lendab, lukustan end magamistuppa, võtan õlut või punast veini ja siniseid kaameleid, vaatan võib-olla „Kariibi mere piraaidid“ ära ja siis algab loomine,“ kirjeldab ta. „Tavaliselt alustan mingitest sääplimest või biitide tegemisest, lõõritan peale oma eluseikadest ja läbikukkumistest ning selle maailma laostumiseks nagu viimasel plaadil.“ Tollest viimasest „sessioonist“ sündiski „Katarsis garanteeritud“. Õigemini oli lugsid kokku 60–70, kuid sõprade **OJ** ja **Ville** abiga tehtud kärbete järel jäi neid alles 17. „Ma olen tagasisidele tundlik ja kui nemad arvavad, et see ei ole üldse mina, võivad lood vabalt sahtlisse luku taha haituda. Näiteks Ville tunneb tehnilist poolt väga hästi ja kui ta ütleb, et ma häirin teda mingil sagedusel

„Võib-olla see ongi loomingulisuse essents, kui sa ei suuda päris aru saada, kes sa oled, ja üritad seda katalüseerida või luua?“

sügavalt, siis üritan parandada või lähen järgmise asja kallale,“ selgitab Florian. Edasi läks plaat teele juba **Raul Saaremet**sa poole, kes oligi nõus „Katarsise“ realiseerima.

Kuigi album pole veel ilmavalgust näinud, kibeleb Florian juba uute asjade juurde. „Mul on pisut nagu pidev identiteedikriis või eri suundadesse tõrmatud tunne. Võib-olla see ongi loomingulisuse essents, kui sa ei suuda päris aru saada, kes sa oled, ja üritad seda katalüseerida või luua. Uue mina ja uue maailma pidev loomine. Metamorfoosi üledoosid,“ poeb ta üksteise haaval mõtteid selle kohta, kes võiks olla Florian Wahl. Ideedest tal igatahes puudust ei tule. Eriti huvitavad teda ristandid, mille kirjeldused võiksid kuuluda pigem bestiaariumi köitesse: „Näiteks on mulle alati meeldinud kõrvutada klassikat ja *heavy metal*'it. Bossanoovat ja trappi. See on nagu muusikaline kimäär, kellel on hundi pea, pangoliini keha ja orava saba ning kes on leopardimustriline,“ lõpetab Florian uue olemisloomise.

FLORIAN JA SAKSA NOORMEES

Kui jõuate plaadi „Katarsis garanteeritud“ lõppu, ootab teid ees „Saksa noormees“ – lugu, millel on šlaagrile omane kõlapilt, mida saadab tugeva aktsendiga saksa- ja eestikeelseid sõnu loetlev ja Weissbieri joomisest laulev Florian. „Ärkan üles, võtan ühe *Bretzel*'i ja vaatan ööes langeb kaunis *Schnee* [...] *Mutter*... emaa... *Bier*... see on eesti keeles oluu.“ Kuna Florian on isa poolt saksa päritolu, tahtiski ta teha nalja selle üle, kuidas inimesed oletavad, milline on inime, kui ta nimi on Florian Wahl. „Seal on mingil määral ka tõeseid asju mu elust, aga paraja liialdusega.“

„Poetan oma muusikasse elemente, mis vajutaksid nende kohtadele, mis veel tunnevad midagi.“

Ütlen, et see on kindlasti üks plaadi tipp hetki ja soovitav saata loo **Heimar Lengi** saatessa „Kuldrandevuu“. Florian imestab, miks see lugu kõigile meeldib, sest see pidavat olema nimelt ka tema ema lemmik. „Ülejäänud talle ei istu,“ naerab Wahl.

Rahvusvahelise pagasiga noormees parasjagu Eestist ära uusi seiklusi otsima ei kipu. „Olen praegu rahul ja mõtlengi natukene siin kanda kinnitada, aga ma ei välista, et ma ei võiks kunagi kuhugi mujale, näiteks Balile minna. Mulle väga meeldib traditsiooniline bali muusika, näiteks *gamelan*'i kellad, mida ma väga fännan. Aga praegu peab mind veel siin välja kannatama natuke, mõned aastad,“ muigab Florian. „Aitäh, et kuulasid, suurend tänd toetamast ja kaasa elamast, tänan sind südamest, soovin sulle head ja loodan, et kohtume taas pea,“ nagu dikteerivad jaapani ja soome aktsentidega hääled plaadi viimasel loos „Ära lahku veel“. Ja katarsis ongi garanteeritud.

DJ-ANKEET

SOFIA RATSIOUK ALIAS PIKKAUCH

Ukrainas sündinud, kuid peaaegu terve elu Tallinnas elanud Sofia Ratsiuk on lennanud lühikese ajaga kodustelt tantsuplatsidelt HALLis, Svetas, Krahlis ja Uues Laines otse ühe Berliini olulisima klubi Tresor puuri plaate mängima – selle aasta juulis toimunud üritusele Tresor New Faces saabus kutse Berliinis tegutselt produtsendilt, DJlt ja plaadifirma Dame-Music juhilt Bloody Marylt. Oma teekonda, tuleviku sihte ja lemmikuid jagab Sofia nüüd ka meiega.

Foto: Artur Lääts

Debüüt: Seda on mul õnnestunud kogeda tegelikult kaks korda. Esimene oli peol Sally Is Wearing Black, mida mu tuttav korraldas. Ta tahtis kaasata alustavaid Djsid ning kutsus minu ja mu sõbranna Sofia Zaiceva *back-to-back*’i tegema. Üritus toimus Patarei vanglas ja meie sett oli hommikul kell 10–12. Tundub, et saime hakkama, sest inimesed tantsisid ja energia oli hea. Nautisime nii seda kogemust kui ka koos mängimist, mistõttu otsustasime, et jätkame ka edaspidi duona. Minu debüüt Pikkauchina toimus eraklubis Siimu Juures. Olin ühel ajal väga eilav ja väga närvis. Läksin peale esimesena ja kuigi ma polnud kunagi varem avasetti teinud, sujus kõik hästi.

Muusikas oluline: Mulle meeldivad lood, mis kannavad pisut tumedamat meeleolu, vahet pole, mis žanrist need on. Lisaks on oluline, et neil oleks oma karakter. Miski, mis paneb lugu üha uuesti ja uuesti kuulama, tekitab kehas tahtmise liikuda ja tantsima minna. Kui muusika sinus ühtegi emotsiooni esile ei kutsu, on see asjatu.

Muusikas ebaoluline: Panna kõige mahlakam osa träki lõppu.

Mida mängin: EBMI, elektrot, *breaks*’i ja *techno*’t. Lisaks meeldib mulle väga mängida *Italo disco*’t. Ma armas-

tan moonutatud meloodilisi bassilaine ning elektrilist ja happelist kõla. Eelistan žanre miksida ja naudin pikemaid sette rohkem kui lühikesi – see annab vabaduse liikuda mitmes suunas ja inimesed endaga kaasa viia.

Eredaimad mängumälestused: Mul on kõikidest esinemistest mõni mälestus. Ma ei unusta kunagi oma kahte debüüti, aga on veel üks kord, mis on veidi erilisem. See oli HALLis ühel mu lemmiküritusel Beats From the Vault, mis oli olnud mu sihiks sellest ajast alates, kui Djndusega alustasin. Olin nii õnnelik, et sain võimaluse jagada kogu seda muusikat, mida olin kogunud.

Teine ere etteaste oli selle aasta 20. juulil klubis Tresor Berliinis. Olen alati tahtnud seal mängida, kuid mul ei olnud mingeid ootusi, et see võiks teoks saada, eriti nii kiiresti. Kõige meeldejäävamad olid sellest õhtust tantsuplatsi energia, publiku tagasid ja mu sõbrad, kes olid tulnud mind toetama ja seda hetke minuga jagama. Terve õhtu oli täis head muusikat ja jättis mitmeid positiivseid mälestusi.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Miss Kittin & The Hacker „1982”.

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Ma armastan plaadifirma Ritmo Fatale pidusid, unistan seal mängimisest. Lisaks Club Closer Kiievis ja muidugi tahaksin uuesti Tresoris minna.

Guilty pleasure: Kuulan mõnikord emoräppi, aga ma ei ütleks, et see on nii väga *guilty pleasure*. Ma arvan, et mul ei ole sellist asja.

Alt üles vaatan: On palju häid artiste, kelle loomingut ma armastan ja tihti mängin. Aga järgmised inividid on mind juba aastaid inspireerinud: Bloody Mary, The Hacker, David Carretta, SARIN, Djedjotronic, Miss Kittin, Millimetric, Thomas P. Heckmann, Alexander Robotnick, Billy Idol.

Viis klassikut: Alexander Robotnick „Oui Je Theme” Egyptian Lover „I Need A Freak” David Carretta „Shock Treatment” Billy Idol „Rebel Yell” Three 6 Mafia „Playa Hataz”

Viis hetkekummitajat: L.F.T. „Blood Vessel” Junto Club „Alone” (Curses Remix) DeFeKT, Jensen Interceptor „Alpha Klub” Delectro „Mass Control” (Bloody Mary Remix) Im Kellar „Austria”

Tehnilist: Mängin tavaliselt kolmel CDJil ja kasutan Pioneerit või Xone’i mikserit. Kui hakkasin enda pleilisti koostama ja trække ostma, sain oma DJ-õpetajalt nõuande kasutada AIFF-faile, kuna need töötavad erinevalt WAVist kõikide CDJide peal. Need on ka kokku pressimata, niisiis suure helisüsteemiga suures ruumis mängides ei kaota heli kvaliteeti.

Lõppsõna: Ole sina ise.

„Tõukejõud” on rubriik, mis tutvustab inimesi, kes tegutsuvad muusikaga seotud elualadel, kuid ise lavalaudadele ei satu. Seekord räägib Tier Musicus töötav Sandra Perens, mis rolli mängib muusikatootuses A&R manager.

Kuna olen siiski kirjutaja, on minu suunistes pigem väiksema kaaluga kui määndžeri või plaadifirma omad. Saan muidugi kaasa rääkida ja aidata mõtteid veeretada, kuid otsuse, mis suunas kirjutaja oma loominguga liikuda soovib, teeb tema. Sellistel puhkudel on minu ülesandeks vastavalt ümber orienteeruda ja leida loomingulisi väljundeid tema otsuse toetamiseks.

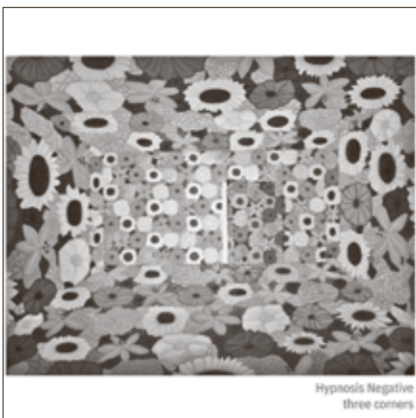
Kui tähtis on sinu töös sotsiaalmeedia? Kui palju trendid üldse su tööd suunavad?

Mul on vedanud, et sotsiaalmeedia on minu jaoks pigem tänuväärne tööriist, mis võimaldab avastada uut muusikat ja artiste. Üks viimane tore leid on nt Yaiks, kes jõudis minu vaatevälja just Instagrami *story*’de kaudu. Mis puudutab trende, siis need paljud rohkem seda, mis sorti üleskutsed ja brifiid minu postkastis jõuavad. Oma kataloogi ülesehitamisel oleme lähtunud pigem sellest, kas muusika kõnetab meid vs. kas see on parajasti trendikas.

■ Küsis Mariliis Mõttus

Foto: Mart Kise

■■■■■
Kuulas Kaisa Kuslapuu

HYPNOSIS NEGATIVE – THREE CORNERS

(2022)

Kui sa arvad, et su mütsil on kolm nurka, siis mõtle uuesti. Eesti-kanada duo Hypnosis Negative andis sel suvel välja digitaalset albumi „three corners”, mis paigutab kuulaja pärimusliku tantsumuusika elava ja põleva triangu keskkele. Kõige paremini kirjeldab seda kooslust nende enda mõiste *trance dance music* – nad taotlevad transsi, selles musitseerimist ja liikumist.

Plaadi tuumaks on lood kahelt poolt Atlandi ookeani ning Katriina Tirmaste ja Robert Alan Mackie on sidunud need kokku nii, et sõlmekohti pole tundagi. Kambas teeb kaasa ka löökpillimängija Juan de la Fuente Alcón ning kolmekesi luuakse mõnus linearsus – muusika on läbipaistev ja nauditav ning just sellisest lähenemisest ansambli mängule ei saa kunagi küll. Kuulaks justkui kellegi vestlust pealt, ainult et

LAURI-DAG TÜÜR – WAVES OF SILENT WHISPERS

(2022)

Juunikuus avalikkusele usaldatud Lauri-Dag Tüüri teine kuumängiv kätkeb endas Tüüri täit paletti ega tee suuremat saladust looja eeskujudest. Loodushelid, pikad pehmed sündikosed, rõhutatult meloodilised kitarrisooolod, eikusagilt esilekerkivad elektroonikaarpedzod... Ei saaks kuulajale ette heita, kui ta peaks „Waves of Silent Whispersit” hetkeks kõrvalt kuuldes kas mõneks David Gilmouri projektiks või siis Richard Skeltoni või Nils Frahm’i järgmiseks märkimisväärseks väljalaskeks. Kuid see ei mõju mingit moodi tühipalja eeskujude jäljendamisena. Tüür ajab siin südamerahus oma rida, ta lasab muusikal rääkida enda eest ja kutsub ühele kolmveerandtunnisele meditatsioonile, mis jõuab käia ära nii neoklassika minimalistlikes tekstuurirohketes nurgatagustes kui ka progeroiki kirevamaalt kärisevates kõrgustes. Kel kõrvad on kuulda, see kuulgu.

■■■■□
Kuulas Kaspar Viilup

MARMORMAZE – FROM THE MOUTH OF MADNESS

(Drip Armada, 2022)

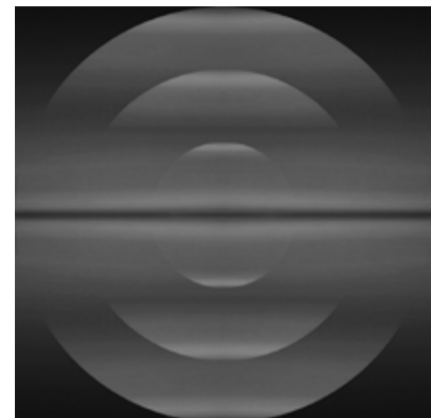
Mõneti jookseb juhe Marmormaze’i teist albumit kuulates kokku: miks keegi sellest plaadist ei räägi? See on 2022. aasta vaimus popmuusika, moodne ja hulljulge, piiriline ja isegi küllalt rahvusvaheline. Kui sooloalbum „All Plugs Go To Heaven” oli võimas energiapommi, kuid selgelt magamistooproduksioon, siis „From the Mouth of Madness” kõlab lausa ootamatult lihvitult. Ei-ei, Marmormaze pole mingi steriilselt pakendatud popprodukt, vaid punkiv, räuskav, massav tüüp, kes teab seejuures väga täpselt, mida ta teha tahab.

Muusikaliselt oskab ta samas jätta väga hästi mulje, et tema looming on taltsutamatu fluidum. Emoräpp muundub ootamatult *deep house*’iks, siis välgatab kuskilt õrn diskopäike, aga mattub hetk hiljem jõmikate bassilaviinide alla. Kas me võime öelda, et Marmormaze on räppar? Värgis tahaks, kuid see tundub lihtsustus ja liigne defineerimine. Tema essents

on kusagil mujal, pigem hoopis hüperpopi suunal, kuid selleks on tema looming samuti liiga puhas ja sirgjooneline. Hüperit temas samas on – ühes loos võivad saada kokku 90ndad, 00ndad ja tulevikupopp, see pole mingi probleem.

Kõige enam meenutab „From the Mouth of Madness” üllataval kombel nüüdseks laiali läinud *boyband*’i Brockhampton – see on loll nimi, tegelikult olid nad ikkagi sõge räpibande –, kes ei kartnud samuti läbi žanrite ja ajastute tuhiseda, olla ühel hetkel kriipivalt pateetiline, aga lüüa siis järsku tantsu-ruusikas läbi seina. Sama mulje jääb Marmormaze’i kuulates: kõik on võimalik ja iga järgmine lugu on üllatus, kõigeks peab valmis olema.

Seda kinnitab imeliselt seegi, et kuigi „From the Mouth” ilmus tänava kevadel, on tal juba väljas ka järgmine kuumängiv, eestikeelne ja eriti särtsakas „Eesti projekt”.

■■■■□
Kuulas Oliver Berg

TÕUKEJÕUD SANDRA PERENS

Foto: Kadri Kallamees

Kui ma ei eksi, pole sinu ametinimetusel A&R manager päris kinnistunud eestikeelset vastet tekkinudki. Mida see töö endast kujutab ja kuidas sa eesti keeles oma positsioonile viitaksid?

See on tõsi, et *A&R manager*’ile pole veel head eestikeelset vastet. Ajalooliselt on see olnud seotud plaadifirmade tegevusega leida artist (nimetuses olev A) ja artistile lood (nimetuses olev R ehk *repertoire*), mida esitada. Tänapäeval on see roll veidike muutunud ja jõudnud ka teistesse valdkonna harudesse, nagu muusikakirjastus, kus mina töötan. Minu ülesandeks on leida need kirjutajad, kelle muusikasse ma usun ja kelles näen potentsiaali. Edasi tuleb otsida sellele loomingule väljund ning võimalused kirjutaja oskuste ja talendi arendamiseks kirjutamissessioonide või nt laulukirjutamislageritega. Lihtsustatult öeldes on minu töökanda hoolet selle eest, et olemas on head lood, mida artistid saavad esitada. Eesti keeles võiks mõelda minust kui loomingutoetajast, kes tegeleb igapäeva administratsiooniga, et muusika kirjutaja saaks muusikat luua.

Mis eeldusi ja oskusi on selle töö tegemiseks vaja?

Suurim eeldus on kirjglik huvi muusika vastu ja tahe töötada selle hüvanguks. Vastasel juhul pole see töö võimalik. Kasuks tuleb ka väga hea suhtlusoskus, sest lisaks artistidele on palju suhtlemist ka nende esindajatega.

Kuidas tunda ära talenti ja kust sa neid õngitsemise käid? Mis kriteeriumidele sa toetud?

Tahaks öelda, et talendi tunneb ära kõhutunde järgi, mis on vaid osaliselt tõsi. See kõhutunne tekib, kui langeb kokku mitu asja: muusika ja selle kirjutamise kvaliteet, lavaline kohalolek (kui tegemist on ka artistiga) ning tööökus. Minu põhilised õngitsemiskohad on Spotify, sotsiaalmeedia ja, nii palju kui ma seda kuulan, raadio. Sageli jõuab minuni info uutest lahedatest kirjutajatest ka kolleegidelt teistes ettevõtetes.

Mil määral on sul artistide loomingu suunamisel sõnaõigust? Kuidas see dialoog toimib?

VIHJE

Tartus Aparaaditehase valges kasvuhooones on kuni 24. septembrini avatud näitus „Vinüülplaadid raudse eesriide tagant”, mis annab ülevaate Nõukogude Liidu monopoolse plaadifirma Melodija väljalasetest. Näitus põhineb Jaapani plaadipoe Disk Union’i juhataja, mangameistri ja melomaani Akira Yamana-ka jaapanikeelset raamatul „Red Funk: Soviet Groove Disc Guide” ning on sündinud koostöös plaadipoea Psühhotek. Vaata lisaks: [psuhhoteek.ee](#)

■■■■■ suurepärane
■■■■□ väga hea
■■■■□ hea
■■■□□ mittemidagiülev
■□□□□ halb

■■■■□
Kuulas Tanel Matsalu

MIRRORWELL – FORBIDDEN OCCULT

(2022)

Pidin hiljuti tuttavale seletama, mis muusikaline nähtus on täpsemalt *dungeon synth*. See küsimus oli üllatav, sest olen arvanud, et seoses koopasündi uue laine üha kasvava populaarsusega on see kunagine nišitiil jõudnud juba laiemale publiku teadvusse. Samas oli põhjust ka rõõmustamiseks – need raskemeelsed, kuid üdini kütkestavad helilagendikud on jätkuvalt pigem pörandaalune afäär! Minu määratlus sellest sündielektroonika ääreladelt eksisteerivast ilmingust kõlas järgmiselt: „Kujuta ette, et *black metal*’i tüübid viskavad kor-raks kitarrid ja trummid nurka ning hakkavad süntesaatoritega mängima või üritavad teha rahulikumat muusikat.” Neile instrumentaalsetele elegeiatele on omane inspiratsiooni ammutamine keskaegse müstisismi tumedatest legendidest ja müütidest ning igatsus nende järele.

Ka kodumaine koopasündiskeene rikastub iga uue artisti lisandumisega. Mirrorwell kopeerib paljugi selle žanri alg-

elemente, aga tunda on ka piisavalt revisionistlikku pealehakkamist ja lõpptulemus on maitsekas.

Kuulda võib klimberdamist plastilise MIDI-kõlaga digiklaveriga, minimaalseid neofolklikke heliskulptuure ja omamoodi tõlgendusi keskaja muusikast. Kui „Theater Ghost” oleks mängitud sisse uhkema pilliga, võiks öelda, et tegemist on romantismist läbiimbunud neoklassikalise teosaga. „Buried in White” tundub albumil veidi äraeksinuna, sest selle tema oluveli erineb liialt teistest siinsetest hõredatest sündikälksutamistest. „Dwellers in the Dark” on atmosfääriline ja näitab, nagu mitmed teisedki lood selles muusikapajas, et tegemist ei ole katsetuslikult rohmakate demodega.

Mirrorwell on loonud omaenda võlumaailma, kus kuulamiselt tekib visuaalne pilt üpris kergelt. See, millisesse dimensiooni need helipalad kaasa viivad, sõltub muidugi igaühe enda fantaasiast.

NOPPEID ÜHE UNTSANTSAKA PÄEVIKUST EDINBURGH FRINGE'ILT

Sellest, kuidas maailma suurimal alternatiivsete etenduskunste festivalil ellu jääda ehk prügist, *industry professional*'idest, andekatest, lahedatest ja normaalsetest kunstnikest ning enese häbitust promomisest – kuni paljaks koorimiseni välja! *When in Edinburgh...*

Kaisa Ling

Veetsin augusti teise poole Edinburgh Fringe'il, mis on pika ajalooga (millest on natuke juttu ka allpool) maailma suurim alternatiivsete etenduskunste festival. Kuid mitte ainult. Fringe'i festivalilt võib leida absoluutselt kõiki kunstižanre alates tsirkusest, burleskist, kaba-reest ja komöödiast kuni muusika, tantsu, teatri ja nende žanrite kõikvõimalike segudeni. Eestlastest on siin varem esinenud (ja esinevad endiselt) Comedy Estonia *stand-up*-koomikud, koreograaf **Eve Mutso**, nuku-näitleja **Teete Uustani** ja teisedki, nüüd aga oleme kohale sõitnud mina ja Kaisa Ling Thingi pianist **Rene Paul**. Müürilehe toimetuse palus mul pida sel puhul väikest päevikut meie esimese siin veedetud nädala kohta.

PÄEV ENNE (13.08.)

Erutus ja ärevus hakkavad jõudma haripunkti. Lennuk väljub täna kell 16, mul ei ole veel kohvrid pakitud. Tõstan asjade hunnikuid maaniliselt ringi, olgugi et need esemed ei puutu eesolevasse reisi mitte kuidagi. Hakkan sõitma Edinburghi, et esitada järgmised kaks nädalat koos oma pianistiga ühe geibaari (The Street, Picardy Place 2b) keldris igal õhtul kell 21 meie esimest ingliskeelset kava „The Feminist's Handbook for Eastern Europe“.

Kuigi mul on võimalik kaasa võtta suur kohver, muu- rensen profususele ülekiilode pärast. Kaalutlusi ja strateegiaid on mitmeid.

- Võtta kaasa palju sooje rõivaid ja vihmajope. Šotimaa on ju kuulus oma erakordselt kehvade ilmade poolest. Vaatan *yr.no* äppi. Järgmiseks nädalaks lubatakse keskmiselt 28 kraadi ja päikest.
- Võtta kaasa šikid (= musta värvi) rõivad, et kanda neid kohtumistel *industry professional*'idega. Õnneks on mul neid üpris vähe.
- Võtta kaasa kaheksa kilo eestikeelseid vinüüli ja CDsid.
- Pressida viimasel minutil kohvrise suvkleidid ja trikoo, juhuks kui see kuumalainejutt tõeks osutub.

Jõuan hilisööl Edinburghi eestlase Dianne'i ja tema mehe Peteri juurde, kus veedan esimesed kaks ööd. Ootan ebaproportsionaalselt tungivalt kohtumist nende koeraga, kelle nimi on Kalev.

ESIMENE PÄEV (14.08.)

Kalev on viieaastane samojeed, kes armastab laulmist ja tantsimist nii palju, et püüab lauludemonstratsiooni ajal mind ka veidikene karata.

Suurepärase hommikusööök võõrustajatega, kes teevad mulle esimese sissevaate šoti naisõiguse küsimustesse, mille puhul interseksionaalne lähenemine varanduslikele, soolilestele ja rassilistele kitsaskohtadele näib olevat asendamatu. Huvitav, kas Eesti liigub sarnases suunas ja õpib kõiki võimalikke tööriistu hästi kasutama?

Üks olulisim oma šoude promomise viis Edinburghis on flaierdamine ehk tänavatel reklaamlehtede jagamine inimestele, kes võiksid potentsiaalselt olla huvitatud publikuks tulemisest. Selline enese müümine on igale eestlasele keerule. Oma isiku pealesurumine tundub nii mäge, odav, ebastiinne... aga linnas, kus toimub igas tunnis sadu šousid, tuleb selline peps uhkus alla neelata ja kaasa mängida, nii nagu Fringe'il on tehtud juba 75 aastat. Fringe sai alguse 1947. aastal siinsamas Edinburghis, kui esimesed kohalikud teatritrupid otsustasid, et neile aitab muusikafestivali Edinburgh International (mis toimub senini augustis samal ajal koos filmi-, teatri- ja muudegi festivalidega) snobismist ning panid linnas püsti hoopis omaenese isetekelise festivali, mille eesmärk oli loomemajanduse kartellistumise õõnestamine ja üksikartisti võimestamine. Kui see on 75 aastat toimunud, siis küllap tasub uskuda.

Püüan end nii hästi-halvasti, kui oskan, ära mukkida, kleebin ripsmed külge, panen oktoobri pähe, narmastega valge nahktagi selga ja lähengi tänavale ennast müüma. See on lause, mida ma ei oleks veel paar aastat tagasi oodanud end kirjutavat, aga ehk leian sellest nüüd feministlikku pauerit.

Olen vaimustuses. Kogu linn on täis inimesi, inimesi, inimesi. Iga tänavamuusik ja -kunstnik on tasemel, kõik on rõõmsad, müra Royal Mile'il on kõrvulukustav. Inimesed on abivalmid ja uudishimulikud, nad on meeldivalt üllatunud, kui kutsun neid kuulama-vaatama eestimaist feministlikku bluuksi.

Esimene šou möödub suuremate katastroofideta, kuigi oleme närvis ja puterdame, kuid saalis on ka inimesi tükkiki kümme, mis meie kriteeriumide järgi tähendab, et esinemine on edukas!

TEINE PÄEV (15.08.)

Vaatamata vaimustusele ja eufooriale – või hoopis nende tõttu – hakkab mul hääl ära minema, mis on tuleviku perspektiivist eriliselt ebasoovitav olukord. Proovin sooja tee ja puhkusega, kuna lisaks hakkab mul *juba* tekkima väike kurnatus. Vorm on kehv ja võhma vähe. *Fringe*'imine on kestvusport, mida ma teoorias ju mõistan hästi, aga praktika ilmselgelt lonkab. Peab oskama olla jõuvarusid jagada, puhata ja teha säästlikke valikuid.

Kuumalaine on lõppenud ja normaalsus taastunud – terve päeva tibutab šotilikult vihma, mis muudab flaierdamise ebamugavaks. On muidki ebamugavusi, nii füüsilisi kui ka vaimseid. Näiteks on kogu linn täis paberiprahti, tänavad on kaetud lendlehtedega. On väga halb tunne, sest kõik see paber on puhas raiskamine. Puudub nii mäge, odav, ebastiinne... aga linnas, kus toimub igas tunnis sadu šousid, tuleb selline peps uhkus alla neelata ja kaasa mängida, nii nagu Fringe'il on tehtud juba 75 aastat. Fringe sai alguse 1947. aastal siinsamas Edinburghis, kui esimesed kohalikud teatritrupid otsustasid, et neile aitab muusikafestivali Edinburgh International (mis toimub senini augustis samal ajal koos filmi-, teatri- ja muudegi festivalidega) snobismist ning panid linnas püsti hoopis omaenese isetekelise festivali, mille eesmärk oli loomemajanduse kartellistumise õõnestamine ja üksikartisti võimestamine. Kui see on 75 aastat toimunud, siis küllap tasub uskuda.

Püüan end nii hästi-halvasti, kui oskan, ära mukkida, kleebin ripsmed külge, panen oktoobri pähe, narmastega valge nahktagi selga ja lähengi tänavale ennast müüma. See on lause, mida ma ei oleks veel paar aastat tagasi oodanud end kirjutavat, aga ehk leian sellest nüüd feministlikku pauerit.

Olen vaimustuses. Kogu linn on täis inimesi, inimesi, inimesi. Iga tänavamuusik ja -kunstnik on tasemel, kõik on rõõmsad, müra Royal Mile'il on kõrvulukustav. Inimesed on abivalmid ja uudishimulikud, nad on meeldivalt üllatunud, kui kutsun neid kuulama-vaatama eestimaist feministlikku bluuksi.

Esimene šou möödub suuremate katastroofideta, kuigi oleme närvis ja puterdame, kuid saalis on ka inimesi tükkiki kümme, mis meie kriteeriumide järgi tähendab, et esinemine on edukas!

Loo autor koos Fringe'i (anti)kangelase prüügiga. Foto: Rene Paul

Dog waste accepted... Foto: Kaisa Ling

KOLMAS PÄEV (16.08.)

Täna panen rõhku teiste ürituste külastamisele. Edinburghis on ainulaadne võimalus näha suurt hulka meelelahutusprofessionaale koos ühes linnas ja ühel ajal, esitamas odava piletihinna eest värsket, kvaliteetset, vägevast materjali. Seetõttu olen nõus investeerima kogu oma väevaga kogutud vabakutselise taskuraha šouidel käimisse (õnneks makstakse meile igal esinemisel veidi vabatahtlike annetusi, mille saame häda korral taas piletiteks vahetada).

Käime vaatamas soome koomikut **Ismot**, kes paneb mind ühe trükimusta mittekanatava naljaga pisarateni naerda rõõkima.

Vahepeal teeme oma šou, kus kuus noort naist ei tea, mis oli Nõukogude Liit...

Seejärel elame kaasa Comedy Estoniale, kes teevad head nalja ja hoiavad (Eesti) lippu kõrgel, külalisesinajaks seesama Ismo!

Õhtu lõpetan „RuPaul's Drag Race'i“ staari **Jinx Monsooni** telgišou, kus ta esitab koos klaverimängija südamlikkude ja kvaliteetset huumorimuusikat sooja seksuaalsuse stereotüüpide teemadel ning lõpetab kava **David Bowie**' looga ning lootusega, et kui me selle planeedi perse keerame, võime ehk Marsile põgeneda. Sealst lahkudes jagan inimestele oma flaiereid (*exit flying*'i nimeline strateegia, mida soovitas mulle hea sõber ja kaasesineja The Streetis, Eestiski käinud *door-to-door poet* **Rowan McCabe**), mõned küsivad üllatunult: „Kas sina oled see, kes eile Spankil...“ Jah. See olin mina.

NELJAS PÄEV (17.08.)

Päevad hakkavad ühte sulama. Vihm. Päike. Flaierdamine, mis muutub vaatamata teatava vilumuse tekkimisele psühholoogiliselt üha raskemaks. Avastan end igal kord pärast seda, kui olen kellelegi lendlehe pihku surunud, omaette pobisemast: „Well, shit. That was not ideal. Raske. Väga raske.“ Tuhandete inimeste näod, mis tänaval mõõduvad, ei taha meelde jääda. Eks mul on niigi kehv mälu nägude peale, Eestiski juhtub pidevalt, et tutvun mõne inimesega korduvalt, kuid siin tekib piinlikke olukordi mitu korda päevas. Edinburgh on vaatamata miljonile inimesele, kes siin parasjagu

ringi saalivad, üpriski väike linn, mistõttu mõistan neid, kes suisa solvuvad ja pahandama kukuvad, kui neile teist (või kolmandat) korda oma vana jutuga lähenen: „Feminist vaudeville blues from Estonia, live piano, free entrance, donations accepted, come see...“

Teeme vapralt igal õhtul enda šouid, mida vaatab ikka ja jälle keskmiselt kümme inimest. Stabiilsus on võit, korruptan. Ööbuss koju, kogu aeg täisgrimmis ja -kostüümis. Miks ma nii palju riideid kaasa võtsin? Oleks piisanud kostüümist ja pidžaamast.

VIIES PÄEV (18.08.)

Nagu eile.

KUUES PÄEV (19.08.)

Kõik jätkub sama hooga. Käin vaatamas muusikuid, koomikuid, *drag*'i, burleski, tsirkust, kõikjale ei mahu sissegi, sest mõned artistid on väga populaarsed.

Edinburghi ühistranspordisüsteem on peaaegu et halvatud. Internet ütleb, et buss peaks tulema, kuid ei tule, jääb hoopis 20 minutit hiljaks. Kogu linn on hiigelfestivali ajaks loomulikult üles kaevatud, taksod on kallid ja tellides jõuavad kohale vaid mõnikord. Tihti osutub kiireimaks liikumisviisiks ikkagi vana hea kand ja varvas.

Kohtan välikohvikus lauatait TERFe³, kes paluvad mul defineerida, mida tähendab „naine“. Minu selgituse peale, et sugu on konstruktsioon ja inimühiskonnas võivad kõik opereerida konstruktsioonidega nii, nagu soovivad, annavad nad mõista, et ma võin oma feminismusega minna tagasi sinna, kust tulin (Ida-Euroopasse näiteks, daamid!).

Tänašou publik koosneb purjus ja lärmavatest naistest, kes on nii häirivad, et meil läheb etteaste joonelt mitu korda sassi ja Rene suisa ärritub. Raske õppustel...?

Õhtu lõpetame produktsioonikompanii Gilded Balloon suurejoonelisel kesköisel komöödia-*showcase*'il, kus koomikud ei ole eriti naljakad ja üks neist, härrasmees, kes on endast ilmselgelt väga heal arvamusel, läheb paari elevel noormehega publikust nii karmilt

KAISA JA RENE „THE FEMINIST'S HANDBOOK FOR EASTERN EUROPE'IT“ JA TEISIGI ALTERNATIIVSEID ŠOUSID-ETENDAJAID SAAB SEPTEMBRIS NÄHA KA KODUMAAL, KUI ERI KOHTADES ÜLE PEALINNA RULLUB LAHTI TALLINN FRINGE FESTIVAL. PILK PEALE: FRINGE.EE

Kaisa poseerimas koos müstilise loovestja ja klouni Lucy Hopkingsiga. Foto: Rene Paul

riidu, et lõpuks karjub terve saal „OFF!“ ja kohale saabuvad turvamehed.

Jalutame nelikümne minutit koju, sest bussi ei tule.

SEITSMES PÄEV (20.08.)

Eesti taasiseseisvumispäeva auks (ja selle tõttu, et The Street on õnneks laupäeviti kinni) veedan suure osa päevast voodis, kasutan võimalust ja pesen pesu ning iseenastki – isegi selleks kipub siin tihti aega nappima.

Hääl on pärast esimest ehmatusi hästi taastunud, jalad ja käed peavad vastu, inimesed kuulavad tänavatel mu liftikõne ära ja küsivad täpsustavaid küsimusi ning meie enda esinemine on juba kuus korda järjest inimestele meeldinud. Paneme edasi, ei sammugi tagasi.

Müstiliste üleni musta riietatud *industry professional*'ide asemel olen kohtunud suure hulga andekate ja lahedate, normaalseste kunstnikega, kellest paljud on naised ja seksuaal- või soovähemustesse kuuluvad inimesed ja kes innustavad mind edasi töötama. Loon uute tutvuste võrgustikku, mis on lihtsalt ekstrakvaliteetne. Fringe'i vaim on mulle peale tulnud ja selgeks teinud, et eks meie kõik olemegi need professionaalid, kes hoiavad oma hullumeelse tegevusega rahvakunsti ja -meelelahutust elus ning õõnestavad kivitudust süsteeme nagu väikesed, kuid lärmakad ja värvilised toonsepapad.

Jätkame seiklust veel teiseigi nädala, mille jooksul võib ju juhtuda seegi, et saame erakordselt kuulsaks! Kuigi tõenäolisem on stsenaarium, et jätkame tublisti ja saame hindamatu kogemuse. Loodetavasti käivad need keskmiselt kümme head inimest meie esinemisi jätkuvalt vaatamas ning eestimaine palaganibluus saab siit kõvasti hoogu juurde.

¹ Fringe (ingl) – *narmad. Peen keelenali, mida saan vajaduse korral teha!*

² Edinburgh bin workers begin strikes in pay dispute. – BBC News, 18.08.2022.

³ Trans-exclusionary radical feminist ehk transvaenulik radikalfeminist.

27.08.–06.11.2022

OLIVER Tõkestades RESSLER mandrijääd

Kuraator:
Corina L. Apostol

TALLINNA KUNSTIHOONE TALLINN ART HALL

Vabaduse väljak 8

K–P / Wed–Sun / Cp–Bc 11–18

kunstihoone.ee

Merike Estna teos: „Muld ei hoi meie armastust“, 2022. Foto: Renee Alrov

04.09.

LEMMIKULT LEMMIKULE

4. septembril kell 14 toimub Kadrioru pargis lossiesisel rohealal performatiivne töötubade sari „Lemmikul olen mina ja minul on lemmik“, mida viivad läbi etendus kunstnikud Krööt Juurak ja Alex Bailey (Performances for Pets) üheskoos lemmikloomadega. Töötubade kõrval seab end sisse Üle Prahikollektiiv, kelle juhendamisel toimub piknik äraviskamisele mõeldud toiduainetest. Üritust korraldavad sõpruskuraatorid Triin Metsla ja Madli Ehasalu. Töötoad on huviliste tasuta, info ja registreerimine Facebooki sündmuse „Lemmikul olen mina ja minul on lemmik“ lehel.

Foto: Frank Möllenberg

07.09.

TOIT + ARHITEKTUUR

Tallinna Arhitektuuri Biennaali (TAB) tänavune peateema on „Söödav ehk Ainevahetuse arhitektuur“ ning peakuraatorid Lydia Kallipoliti (Kreeka/USA) ja Areti Markopoulou (Kreeka/Hispaania). TAB 2022 avanädal toimub 7.–11. septembrini, 7. septembril avatakse Eesti Arhitektuurimuuseumis ka TAB 2022 kuraatorinäitus „Söödav“. Kuraatorid püüavad kutsuda vaatajaid väljapaneku viie temaatilise plokiga mõtlema selle üle, kuidas saaks looduses toimuvaid ainevahetusprotsesse kasutada arhitektuuris. Peamine eesmärk on lausa seniste toidusüsteemide ümberkujundamine arhitektuursete muutustega. Pilg peale: 2022.tab.ee

08.09.

ERSO HALLIS

ERSO möödunud hooajal startinud populaarne „Audiospaa“ sari saab seekord avapaugu enne hooaja ametlikku algust, nimelt 8. septembri õhtul, ja viib publiku Tallinna techno-muusika hälli. Klubis HALL toimival kontserdil „STEREO IS KING!“ astuvad üles ERSO kammerkoosseisud, eelkõige on õhtu keskmes orkestri löökpillirühm. Kaasa teeb DJ Ivo Narjes. Piletid - jm info: erso.ee, facebook.com/halltallinn

09.–10.09.

SÄRIN @ RAPLA

Rapla mitmekülgne kultuurifestival Särin toimub sel aastal 9.–10. septembrini tavapäraselt Kultuuriklubi BAAS. Programmist jätkub nii teatri- (sh stand-up'i), filmi- (sh loodusfilmid), muusika- (sh hiphopi-), kunsti- (sh loodusfoto-) kui ka kirjandushuvilistele (mh Lauri Rapp). Uuri asja: sarin.loomebaas.ee

10.09.

SKEENESOUST

Tallinna hipstermussiskeene kutsus kõiki 10. septembril metsa (klubisse Uus Laine) korjama maitsevaid seeni (nautima alternatiivset heliloomingut), et koos valmiks üks eriti isuäratav soust (kultuuriliselt rikastav õhkkond). Vajalikke vürste toovad kohale ansamblid Alfa Collective, Ouu, Neon Fir ja Kenors. Köögitöevust juhatab kirjanik ja humorist Maiduk Kebab & Life-coach. Jälgi mängu: facebook.com/uuslaine

10.09.

KIRJANDUSMÖLL KADRIORUS

10. septembril toimub jällekord Kadriorus Koidula tänaval Kirjandustänav festival. Nagu ikka, leiab siit raamatuesitlusi, vestlusringe, kirjandus- ja kultuuri-teemaliste arutelude avalikke salvestusi, kohtumisi kirjanikega, ettelugemisi, muusikat, teatrit jne jne. Festivali programmis on sel aastal mitmesugused tähtpäevad, näiteks Ristikivi 110, Bornhöhe 160, Pervik 90, Rummo 80, Saat 75. Kava jm: kirjanduskeskus.ee/kirjandustanavafestival

17.09.

BEHIND MY SKIN

17. septembril esietendub Sakala 3 teatrimajas Eesti postitantsupioneeri Diana Harteni debüütlavastus „Behind My Skin“. Teose aluseks on vene fotokunstniku Maria Krugovaya intiimsed tekstid vaimsest tervisest, seksuaalsusest ja toimetulekust patriarhaalses ühiskonnas. Lavastus on pühendatud kõigile, kes pole olnud endaga alati ausad, tugevad ja tahtejõulised või on kaotanud vahel tee ühiskonna ootuste ristmikul. Tähtsivad Freyja Tralla, Helen Vaikma, Pia Martin, Kristel Mikkus. Info: facebook.com/HartenArtist

19.–25.09.

(ROHE)DISAINIÖÖ

Tänavune Disainiöö toimub 19.–25. septembril Balti manufaktuuris, kuid jõuab satelliitide kaudu mujalegi pealinnas. Nädala vältava disainifestivali keskmes on rohedisaini ja kestlikkusega seotud teemad, mh toimub rahvusvaheline konverents „Rohe-olemine: WTF?“, mille peaesineja on Maailma Disainiorganisatsiooni president David Kusuma, tutvustatakse nutikaid ringmajanduse näiteid ning praktilistes töötubades lahatakse taaskasutusküsimusi. Lisaks lasteprogramm, Eesti Disainiauhindade gala, tooteauhinna BRUNO nominentide näitus jne. Uuri: disainioo.ee

Näitus „Iste“ 2020. aasta Disainiöölt. Foto: Kevin Loigu

EHE

4 x A-GALERII

Augusti viimasel päeval avati A-Galerii AKENDEL tervenisti neli uut ettenähtust, mida on võimalik seirama tulla kuni 29. oktoobrini. Ivar Kaasiku „Elu ja surm. Lõpp ja algus“ võtab läbi ehete fookusesse surmateema, klaasikunstniku Kai Kiudsoo-Värvi „Viivud“ keskendub mälu piltide värvipassidele, hiina päritolu kunstniku ja juveliiri Yao Tani „XY“ jutustab vaevu hoomatavast ebamäärasusest ning Jacqueline Yang Yao „Ruum“ otsib ehete abiga igapäev oma maailma. Infot: agalerii.ee

TANTS

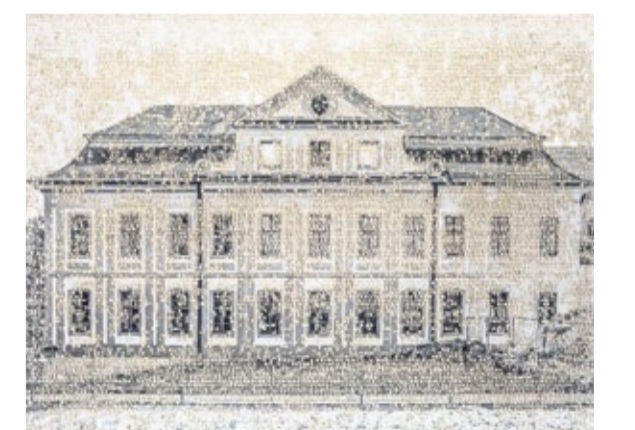
RESIDENTUURIKUTSUNG

Sõltumatu Tantsu Lava kutsuvad nii kogunud kui ka alustavaid kirjutajaid erinevatest kultuurivaldkondadest tantsukriitika uurimisresidentuuri, kandideerimise tähtaeg on kujuures juba 5. septembril! STLi uurimisresidentuur soovib julgustada osalejaid analüüsima tantsukunsti, nüüdistantsulavastusi ja koreograafide loomingut. Tänavu septembrist kuni järgmise aasta märtsini toimuvad residentidele regulaarsed kohtumised, kus tutvustatakse nüüdistantsuvälja kõige erinevamaid aspekte. Uuri ja kandideeri: stl.ee

NÄITUS

KÜÜDITATU KODU

23. septembrini on Kiek in de Köki kindlustustemuuseumis avatud näitus „Küüditatud“. Väljapanek esitleb läti-leedu päritolu kunstniku Krista Svalbonase uurimistööd ümberasustatute kodukogemusest. Svalbonas on St. Josephi Ülikooli fotograafidotsent, kes elab ja töötab Philadelphia, töödeseeria on aga kasvanud välja tema vanemate eluloost. Lähemalt: linnamuuseum.ee/cat-kiek-in-de-kok

Krista Svalbonas „Eichstatt 2“, 2018, laserlöge, pigmenttrükk

SKULPTUUR

SKULPTUUR PARGIS

Alles käesoleva suve lõpus avatud Raadi mõisa skulptuuripargis saavad jalutajad silmitseda 16 esinduslikku monumentaalskulptuuri Tartu Kunstimuseumi kogudest. Teostest kümne autoriks on Pallase kunstikooli üks asutajatest, pikaajaline pedagoog ja hiljem ka kooli rektorina töötanud Anton Starkopf, teiste skulptuuride loojateks on Ernst Kirs, Aulini Rimm ja Rein Rannast. Raadi mõisapargi ajaloolisest pargiruumist lähtuva arhitektuurse lahenduse skulptuuripargile lõi maastikuarhitektuurbüroo TajuRuum. Lisa-infot: erm.ee

Tallinna Arhitektuuri Biennaal 2022

Söödav ehk Ainevahetuse arhitektuur

7. september – 20. november

Teisipäev, 6. september

9:00–18:15 **Konverents „Innovatsioon ja digireaalsus“**
Eesti Kunstiakadeemia, Põhja pst 7

Kolmapäev, 7. september

15:00 **Arhitektuuribüroode külastus**
OCCO, Eesti Arhitektide Liit, Eesti Arhitektuurikeskus, Hayashi–Grossschmidt arhitektuuribüroo (HGA), kogunemine Peetri 11 (eelregistreerimisega)

18:00–19:15 Tallinna Arhitektuuri Biennaal ja Eesti Arhitektuurikeskus kutsuvad: **Ekskursioon Linnahalli suletud uste taha**

19:00 **TAB 2022 „Söödav ehk Ainevahetuse arhitektuur“ näituse ja installatsiooni avamine.** Näitus on avatud kuni 20. novembrini Eesti Arhitektuurimuuseum, Ahtri 2

Neljapäev, 8. september

9:30–18:00 **Sümposion „SÖÖDAV“ 1. päev**
Kultuurikatel, Põhja pst 27a

13:00 **Visioonivõistluse näituse „Ringmajanduslik asum – mikrorajooni taasleiutamine“ avamine,** Poordi 3

15:00 **Arhitektuuribüroode külastus**
b210, Tallinna Strategiabüroo, Allianss arhitektid, kogunemine Tatari 64 (eelregistreerimisega)

16:00 **Seminar „Mu maja pole puudest, mis kasvavad kodu taga metsas“,** Kopli 93

18:30 **liri-Eesti näituse „Mu maja pole puudest, mis kasvavad kodu taga metsas“ avamine**
Põhjala tehase, Marati 5

19:00 **liri Saatkonna näituse „From the Ground Up“ avamine,** Põhjala tehase, Marati 5

tab.ee

Reede, 9. september

09:30–18:00 **Sümposion „SÖÖDAV“ 2. päev**
Kultuurikatel, Põhja pst 27a

12:00 **Kuraatorituur** Eesti Arhitektuurimuuseumis näitusel **„SÖÖDAV“**

12:30 **Rahvusvahelise arhitektuurikoolide näituse „Käeline“ avamine,** EKKMi aed, Kursi 5

20:00 **TAB Gala,** esineb Maarja Nuut, Kultuurikatel

23:00 **Järelpidu,** EKKM, Kursi 5

Laupäev, 10. september

12:00 **Lasteprogramm (7–9 aastased) „SÖÖDAV“**
Eesti Arhitektuurimuuseum, Ahtri 2

12:00–17:00 **MSCTY (Musicity) muusikaline rännak**
Erinevad lokatsioonid Põhja-Tallinnas – Noblessneri valukoda, sadamakai, väljak, Kalamaja Kalmistupark, Tööstuse 46 torn, Arsenal, Manufaktuuri, Kopli Kase park, Põhjala Tehas

18:00 Tallinna Arhitektuuri Biennaal ja Eesti Arhitektuurikeskus kutsuvad: **Ekskursioon Põhjala tehases** (inglise keeles)

Pühapäev, 11. september

12:00–17:00 **Rahvusvahelise Arhitektuurikoolide näituse „Käeline“ töötoad:** lubjast ja kanepiluust mööbli tegemisel, uute tööriistade loomine läbi legendide, kudumine ja mööbli ehitus, EKKM-i aed, Kursi 5

Kolmapäev, 14. september

18:00 **Ingvar Toomas Heamägi fotonäituse „Vaikne mägi“ avamine.**
KUMU jalakäijate tunnel, A. Weizenbergi 34

19:00 **KUMU dokumentaal ja TAB esitlevad: Dokumentaal „Spaceship Earth“**
KUMU Museum, A. Weizenbergi 34

